

27. SLOVENSKI KNJIŽNI SEJEM

Novi ROMAN GORANA VOJNOVIČA

KAKO INTERNET SPREMINJA
NAŠ NAČIN RAZMIŠLJANJA

Prigode maturitetnega branja

VZPON IN PADEC NOVE REVIE

ZA POGREB KNJIGE JE ŠE PREZGODAJ!

Kaj je v vesolju iskal Carl Sagan?

Vse tegobe slovenskega založništva

ZALOŽNIŠKI BEEMVE: NEMŠKA ZALOŽBA SUHRKAMP

Naši avtorji na mednarodnem trgu

SCHWENTNERJEVA NAGRADA MARIJU MAVRU

Bodo knjigarne, kot jih poznamo, izumrle?

**Pogovor z direktorjem Javne agencije
za knjigo Slavkom Preglom**

CELOTEN PREVOD
NAJPOMEMBNEJŠEGA
ZNANSTVENEGA IN
UMETNIŠKEGA DELA
NAŠE PRETEKLOSTI!

SLAVA VOJVODINE KRANJSKE

Joannes Weichardus Valvasor

SLAVA VOJVODINE
KRANJSKE JE EDEN IZMED
SIMBOLOV SLOVENSTVA IN
OBENEM ZIBELKA NAŠE
KULTURE, ZATO NAJ IMA
ČASTNO MESTO TUDI NA
VAŠI KNJIŽNI POLICI.

ZAVOD
DEŽELA
KRANJSKA

- Prvi integralni prevod Slave Vojvodine Kranjske, od prve do zadnje strani.
- Sodoben, razumljiv slovenski jezik, ki pa odlično ohranja duha in patino izvirnika.
- Več kot 4500 strani velikega formata, 528 bakrorezov, 24 prilog.
- Tisk in vezava visoke kakovosti, odlični materiali, ročno platničenje, zlatotisk ...
- Vsebina vsake strani prevoda se ujema z vsebino iste strani izvirnika.
- Ponatisa v tej obliki ne bo, zato je nakup Slave vojvodine Kranjske tudi dobra in varna finančna investicija.

Ker je naklada omejena, pohitite in si čim prej zagotovite svoj komplet Slave vojvodine Kranjske.

Toda s čim si je Valvasor res zaslužil svoje častno mesto? Kaj se skriva v njegovi Slavi? Zakaj je Slava citirana tako kot nobeno drugo besedilo? Kako, da je Valvasor vedno bil in je še danes - nad vse priljubljeno branje ljudi, ki niso poklicni zgodovinarji? Kako vedno znova in znova navdihuje umetnike in znanstvenike? Kratkim odgovorom na ta vprašanja ni. Vsakdo si mora odgovor nanje poiskati sam ob zanimivem, napetem in mestoma zabavnem branju tega velikega Valvasorjevega dela.

Ime barona Janeza Vajkarda Valvasorja, ki je živel pred dobrimi tremi stoletji, je za vedno vtisnjeno v slovenski in evropski spomin. Njegova Slava predstavlja neprecenljivi del nacionalne kulturne dediščine in se smatra kot zibelka naše kulture. Zato naj ima to delo častno mesto na knjižnih policah vsake slovenske družine.

NIHČE NE PRIDE DO
VELIKE SLAVE BREZ
VELIKEGA TRUDA

NAROČILNICA

DA, NAROČAM
SLAVO VOJVODINE
KRANJSKE:

Meščanska izdaja
Cena kompleta: 3500 eur

Bibliofilska izdaja
Cena kompleta: 7000 eur

Št. izvodov: _____

Št. izvodov: _____

Prosimo, če izberete
številko svojega izvoda
(vpišite tri zelene številke):

Prosimo, če izberete
številko svojega izvoda
(vpišite tri zelene številke):

Cene že vsebujejo 8,5 % DDV.

IZPOLNIJO FIZIČNE OSEBE

Ime in priimek naročnika: _____

Naslov: _____

Pošta in poštna št.: _____

Telefon: _____ GSM: _____

E-naslov: _____

Podpis: _____

plačilo v enkratnem znesku (10 % popust)

plačilo v (2-30 mesečnih) obrokih brez obresti, znesek prvega obroka mora znašati min. 300 eur (položnice ali trajni nalog)

(prekrižajte) V vsakem primeru vas pokličemo in se dogovorimo glede podrobnosti.

IZPOLNIJO
PRAVNE OSEBE

Podjetje: _____

Ime in priimek kontaktne osebe: _____

Telefon: _____

Davčna št.: _____

Zavezanec za DDV: DA NE *(prekrižajte)*

Podpis: _____

Žig: _____

IZPOLNJENO NAROČILNICO POŠLJITE NA NASLOV:
Delo d.d., Dunajska 5, 1509 Ljubljana, f: 00 386 1 4737 504, e: sonja.juvan@delo.si

VEČ INFORMACIJ:
t: 00386 1 47 37 515, m: 00386 41 769 462

4 DOM IN SVET

ZVON

6 PRED VOLITVAMI: KAJ PA KULTURA?

Parlamentarnim strankam in najbolj izpostavljenim političnim akterjem smo zastavili nekaj temeljnih vprašanj s področja kulture in njihove odgovore smiselno povzeli. V celoti pa so objavljeni na spletni strani www.pogledi.si.

8 KRITIČNO MOTRENJE SEDANJOSTI

Fotografija je medij z mnogimi možnostmi uporabe in zlorabe. Uporabiti jo je mogoče tudi za kritično interpretacijo vsakdanjosti, ki za to primernih motivov v teh časih ponuja še več kot običajno. O tem govori tudi fotografska razstava *Svet, kakršen pač je* v Galeriji Miklova hiša v Ribnici.

SLOVENSKI KNJIŽNI SEJEM

10 **EVA VRBNJAK:** Pogovor s Slavkom Preglom, direktorjem JAK

13 **IGOR BRATOŽ:** Iskanje grala optimizma

14 **ANDREJ BLATNIK:** Bo šlo brez Nobelove?

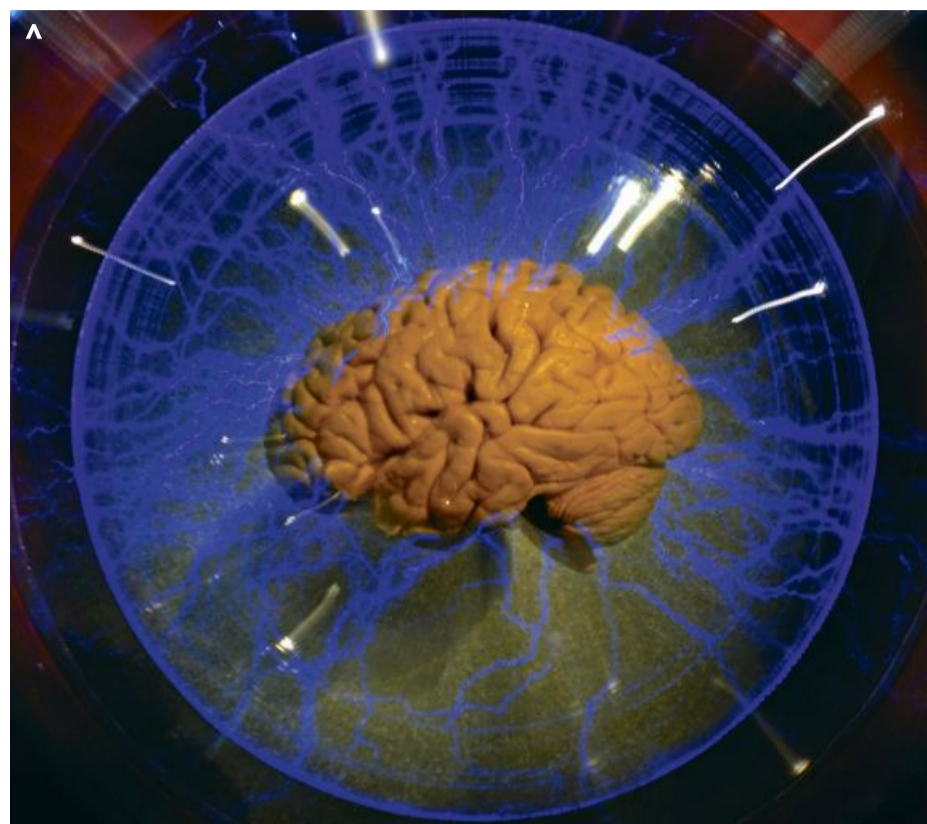
15 **SAMO RUGELJ:** (E-)knjige, svetovni splet in zidane knjigarne

16 **ŽENJA LEILER:** Ko očetje obmolknejo – Novi roman Gorana Vojnoviča

17 **ALEŠ BERGER:** Prigode maturitetnega branja

18 **ŽIGA RUS:** Ribarjenje v plitvem: *Plitvine* Nicholasa Carra

20 **DRAGO BAJT:** Vzpon in padec Nove revije

21 **TANJA PETRIČ:** Pogovor s Thomasom Sparrom, namestnikom direktorja za založništvo pri založbi Suhrkamp

22 **TINA VRŠČAJ:** Za pogreb še prezgodaj: *Knjižnica ponoči* Alberta Manguela

23 **MIŠO RENKO:** Če govorimo o takem bogu, potem nihče ne more biti ateist: Kaj je iskal Carl Sagan?

24 Nagrajenci 27. slovenskega knjižnega sejma

25-26 KRITIKA

TELEVIZIJA: Zmaga ali kako je Maks Bigec zasukal kolo zgodovine (Denis Valič)

KINO: Policist (Špela Barlič)

ODER: Ivo Svetina: Stolp (Katja Čičigoj)

ODER: Ludwig Minkus, Marius Pepita: Don Kihot (Tina Šrot)

KONCERT: Modri 3 (Stanislav Koblar)

27-28 AMPAK

Ženja Leiler in zgodovinarica **dr. Tamara Griesser - Pečar** odgovarjata zgodovinarju dr. Alešu Gabriču, **Branko Gerlič** se v imenu *Sekcije za preučevanje in promocijo univerzalnega temeljnega dohodka* odziva na prispevek dr. Urbana Vehovarja *Proti antiglobalizmu*, **Bogdan Gradišnik** pa odgovarja **Majdi Stanovnik**.

29-31 BESEDA

ANDRAŽ TERŠEK: O izhodiščih za delovanje pravne države

VIKTOR KRŽIČ NOVAK: Ali bi prodali najboljšega sosedu?

NASLOVNICA:

fotografija Jože Suhadolnik
oblikovanje Matej Brajnik

pogledi

štirinajstdnevnik za umetnost, kulturo in družbo
izhaja vsako drugo in četrto sredo v mesecu

Pogledi ISSN 1855-8747
Leto 2, številka 23

ODGOVORNA UREDNICA: Ženja Leiler
NAMESTNIK ODGOVORNE UREDNICE: Boštjan Tadel
UREDNIK: Agata Tomažič
LEKTORICA, REDAKTORICA: Eva Vrtnjak
LIKOVNI UREDNIK: Ermin Medvedović
TEHNIČNI UREDNIK: Matej Brajnik

POSLOVNA DIREKTORICA: Mojca Medvedović
IZDAJATELJ: Delo, d. d., Dunajska 5, Ljubljana
PREDSEDNIK UPRAVE: Jurij Giacometti
TISK: Delo, d. d., Tiskarsko središče
OBLIKOVANJE GLAVE ČASOPISA: Matevž Medja

NASLOV UREDNIŠTVA:
Pogledi, Dunajska 5, 1000 Ljubljana
TEL. (01) 4737 290
FAKS (01) 4737 301
e-pošta: pogledi@delo.si
www.pogledi.si

Število natisnjenih izvodov 35.000
NAROČNINE IN REKLAMACIJE
TEL. 080 11 99, (01) 4737 600
e-pošta: narocnine@delo.si

OGLASNO TRŽENJE
sonja.juvan@delo.si
TEL. (01) 4737 515
nina.kinkela@delo.si
TEL. (01) 4737 560

Vse pravice pridržane. Ponatis celote ali posameznih delov na katerem koli mediju je dovoljen samo s predhodnim pisnim dovoljenjem izdajatelja in navedbo vira.

Mestna občina
Ljubljana

k u l t u r a
republika slovenija
ministrstvo za kulturo

Poglede sofinancirata Mestna občina Ljubljana in Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije. Pogledi so začeli izhajati 7. aprila 2010 v okviru projekta Ljubljana – svetovna prestolnica knjige 2010.

Meceni Pogledov so BTC, d. d., Cankarjev dom, Ceeref naložbe, d. o. o., Festival Ljubljana, Mercator, d. d., SRC, d. o. o. in Slovensko narodno gledališče Maribor.

Občasno Metropolitanska opera svoje predstave prenaša tudi na velikem trgu pred

FOTODOKUMENTACIJA DELA/FOTO REUTERS

Opera iz New Yorka v Mariboru, iz Ljubljane v Ljubljani

Sredi novembra sta bila v Sloveniji predstavljeni še dva operna abonmaja: enega bodo izvedli v Ljubljani, kajti 10. decembra naj bi bila končno otvoritev prenovljene operne hiše in gre za redni abonma SNG Opera in balet Ljubljana – ki bi moral biti v običajnih razmerah predstavljen spomladi, drugega pa v SNG Maribor, pri čemer bo sicer šlo za operne predstave v živo, le da jih bodo prenašali iz Metropolitanske opere v New Yorku. Oba dogodka odpirata kar nekaj vprašanj.

Zgodba okrog ljubljanske Opere je nesporno napeta kriminalka, ki pa bi zahtevala tako preiskovalno novinarstvo kot kakšne-

ga prodornega odvetnika. Morda bi bila še najboljša kombinacija Mikael Blomkvist in Lisbeth Salander iz razpite trilogije Millennium? Pri množici akterjev, ki so bili vpleteni v to zgodbo od nekdanjih ravnateljev in ministra ter ministrice do padlih gradbenih mogotcev Zidarja in Tovšakove – izvajalca prenove sta bila prav SCT in Vegrad –, najbrž nikoli ne bomo izvedeli, kaj vse je šlo narobe, dejstvo pa je, da je bila otvoritev prvotno predvidena za konec leta 2008, potem večkrat prestavljena, nazadnje na lanski november, a se je izkazalo, da v pododreje vdira podtalnica. Kombinacija očitno mizernega projektiranja, ki je sovpadlo s kolapsom gradbeništva, je poskrbela za zaplet, ki bi bil sam lahko snov kakšne moderne opere – vprašanje je le, s kakšnim koncem.

Poleg te večletne sage se skoraj leto dni vlečejo tudi zagate okrog bilanc, za katere je odgovoren ravnatelj Mitja Brvar – ki je v hišo prišel sredi gradbenih del, jeseni 2009. Čisto možno je, da je okrog zaključnega računa 2010 vrsta nejasnosti, ampak marsikaj si lahko mislimo o odzivnosti ministrstva za kulturo, če vemo, da se je o tem začelo govoriti že marca, svet zavoda se je do tega opredelil oktobra, minister (in to včasni vladi, ki ji je bila septembra izglasovana nezaupnica) pa ima odtelej 30 dni za preučitev predloga. Brvar trdi, da je zaključni račun nesporen in mirno opravlja svoje delo – resda pa je napovedana sezona precej skromna, če izvajamo koprodukcijske (z EPK in SNG Maribor) Črne maske, kjer pa Ljubljana sodeluje le kot izvajalec, avtorska ekipa pa je v celoti mariborska.

A o tem bo še priložnost soditi – na tem mestu je bolj zanimivo pripomniti, da se obema slovenskima operama najavlja huda konkurenca: mariborska marketinška agencija Hiša idej kot imetnik pravic za prenose iz Metropolitanske opere bo na osem sobot med 19. novembrom in 14. aprilom ponudila neposredne prenose iz te, verjetno najbolj atraktivne operne hiše na svetu. Metropolitanka že desetletja pripravlja radijske prenose svojih sobotnih matinej (predstave se začnejo v opoldanskem času, tako da v gledališču lahko odigrajo še večerno – v Sloveniji pa je čas začetka matinee idealno med 18. in 19. uro), že dvajset let jih posreduje tudi program Ars Radia Slovenija, zadnja

leta pa so Newyorčani televizijske prenose predstav začeli ponujati tudi v izbranih kinematografih, sprva po ZDA, kasneje pa po vedno več državah po svetu.

Na letošnjem programu so same izjemne predstave, ki so vrhunske ne le po zasedbah, temveč tudi po naslovih in umetniških ambicijah: začelo se je z novo opero Philipa Glassa Satyagraha iz življenja Mahatme Gandhija, nadaljevalo se bo s Haendlovo *Rodelindo* z Renée Fleming v naslovni vlogi, nato z Gounodovim *Faustom* z Jonasom Kaufmannom, Verdijevima *Ernanijem* in *Travianto* ter Massenetovo *Manon* z Ano Netrebko, povrh pa še s predstavo *Začarani otok*, ki je nastala na glasbo več skladateljev iz 18. stoletja, gre pa za novo zgodbo, ki je nastala s prepletom Shakespearjevih iger *Sen kresne noči* in *Vihar*. V zasedbi pa je tudi Plácido Domingo in vedno bolj cenjena mlada mezzosopranistka Joyce DiDonato.

Malce nenavadno se utegne zdeti le, da bodo ti prenosi ne v kinu, temveč v prostorih Slovenskega narodnega gledališča Maribor: tri projekcije v Stari dvorani, pet pa v Kazinski. Gre torej zaenkrat še za butične dogodke, a vedno več globalno uveljavljenih izvajalcev s področja klasične glasbe (Berlinski filharmoniki, Kraljeva opera Covent Garden iz Londona itn.) prenaša svoje nastope v okolja, ki jih doslej niso dosegali.

Zanimivo je, da agencija Hiša idej na spletni strani med svojimi prednostmi navaja naslednje:

»Zakaj izbrati nas?

Ker nam zaupajo največji svetovni naročniki.

Ker smo mlajši in lepši od konkurence.

Ker smo carji, a kljub temu nismo naduti.

Ker ne sledimo trendom, ampak jih ustvarjamo.

Ker poznamo učinkovite načine, kako opraviti z vašo konkurenco.«

Bo že nekaj na tem: prodajalec pravic Metropolitanke jim očitno res zaupa, lepota, mladost in (ne-)nadutost so sicer prehodnega značaja, ampak zanimivo bo spremljati, kaj se bo zgodilo s trendom prenosov oper v kino in s katero konkurenco bo tako opravila Hiša idej. Slovensko kulturno politiko v zvezi z opero čakajo morda še zahtevnejša vprašanja, kot je bilo pogajanje s predstavniki gradbeniških kreativcev. **B. T.**

Prvih 5 prihodnji 14 dni

NEVIHTA UJAME SLJEHRNIKA

Igralec in kantavtor Iztok Mlakar je napisal tudi velikansko gledališko uspešnico *Duohtar pod mus!*, ki je v režiji Vita Tauferja doživela več kot dvesto ponovitev. Koproducenta te uprizoritve, Slovensko narodno gledališče Nova Gorica in Gledališče Koper, sta se odločila za ponovitev sodelovanja enake avtorske ekipe in tako bosta v četrtek, 24., in v petek, 25. novembra, v Novi Gorici in v Kopru premieri nove uprizoritve *Sljehrnik*. Šlo bo za predelavo znane srednjeveške moralitete o človeku, ki pred smrtjo polaga račune o svojem bolj ali manj grešnem življenju, posebej znamenite po salzburški upesnitvi Huga von Hofmannsthal – verjetno pa od tandema Mlakar-Taufer lahko pričakujemo, da bo tudi ta nemalo bridka tematika obdelana na radoživ in celo poskočen način. Ali morda ne? To bi bilo vsekakor veliko presenečenje. Avtor bo kajpak tudi nastopil v naslovni vlogi.

V ljubljanskem Mestnem gledališču, ki letos obhaja svojo šestdeseto obletnico delovanja, pa bodo uprizorili tisto dramsko delo, ki je bilo osnova prve predstave tega gledališča, *Nevihta* (1859) Aleksandra Nikolajeviča Ostrovskega v novem prevodu Tatjane Stanič. Za sredino 19. stoletja izjemno drzno igro o življenju, trpljenju in strasteh podeželskih trgovcev, ki jo je za snov svoje opere *Katja Kabanova* (1921) uporabil tudi skladatelj Leoš Janáček, je leta 1951 režirala Marija Nablocka, tokrat pa jo bo Jernej Lorenci.

AHAC MED LITERATURO, ZGODOVINO IN FILOZOFIJO

Dušan Pirjevec, slovenska kultura in literarna veda je naslov mednarodnega simpozija, ki ga ob 90. obletnici rojstva Dušana Pirjevca (1921–1977), enega najpomembnejših slovenskih literarnih zgodovinarjev in filozofov 20. stoletja, pripravlja Oddelek za primerjalno književnost in literarno teorije Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Simpozij bo 29. in 30. novembra na ljubljanski Filozofski fakulteti, v veliki predavalnici, v kateri je imel svoja slovita predavanja ravno Dušan Pirjevec. Nastopilo bo 25 poznavalcev Pirjevčevega življenja in dela. Simpozij bo razdeljen na tri vsebinske sklope: Pirjevec in – literatura, filozofija ter zgodovina. Med nastopajočimi bodo Marjan Dovič, Ivo Svetina, Brane Senegačnik, Denis Poniž, Branka Fišer, Janez Vrečko, Jola Škulj,

Vanesa Matajč, Boris A. Novak v torek, 29. novembra, ter Mario Kopic, Rok Benčin, Andrej Božič, Martin Breclj, Dragutin Lucić, Iztok Osojnik, Franci Zore, Janko Lozar, Janko Kos, Tone Smolej, Marija Mitrovič, Nadežda Čačnovič, Aleš Gabrič, Spomenka Hribar, Alenka Pirjevec in Peter Vodopivec v sredo, 30. novembra. V času simpozija si bo v Razstavnici dvorani NUK mogoče ogledati tudi razstavo o Pirjevcu, katere otvoritev bo v ponedeljek, 28. novembra, ob 19 uri. Že pred simpozijem pa je izšel obsežen zbornik simpozijevskih prispevkov.

REKVIEM? ZA KOGA ALI KAJ?

Po zadnjem nastopu šefa dirigenta Orkestra Slovenske filharmonije Emmanuela Villauma za Mahlerjevo *Pesmijo o Zemlji* je bilo na dirigenta usmerjenih nekaj izjemno ostrih kritik. Njegova naslednja ljubljanska nastopa v prvih dneh decembra bosta zato gotovo pod drobnogledom, še toliko bolj, ker bo obakrat nastopil s temeljnimi deli: 1. in 2. decembra v Cankarjevem domu s Mozartovim *Rekviemom*, 8. decembra pa v Filharmoniji z Beethovnovima 7. simfonijo in 4. klavirskim koncertom (solist bo Andrew von Oeyen).

Villaume je v svetovnem merilu zelo uveljavljen zlasti kot operni dirigent (za svoj doslej edini posnetek simfoničnega repertoarja s Filharmoniki pa je v tujini prejel zelo dobre kritike), zato je še toliko bolj nenavadno, da je do tako hudega napada prišlo ob *Pesmi o Zemlji*, kjer gre prav za sodelovanje pevcev in orkestra. Opaženo je bilo, da je dirigent večkrat poskušal pripraviti orkester do tišje igre, a pravega odziva ni bilo. Vsekakor pa bi bilo škoda zapraviti sodelovanje s človekom, ki je redno v stiku z velikimi imeni svetovne scene. Morda kritiki, ki niso zadovoljni ne s kvartetom Emerson ne s Philippejem Herreweghejem, ne z Ingolfom Wunderjem in ne z Dunajskimi simfoniki, niso povsem umerjeni za presojanje slovenske glasbene poustvarjalnosti? Drugo vprašanje pa je seveda dolgoročna vizija in vloga tako glasbene kot drugih umetnosti v slovenskem javnem življenju. Marsikaj je nedorečenega tudi v zvezi z obema slovenskima operama, o čemer pišemo v sosednjem članku.

www.zalozba.org

Goran Vojnović:
Jugoslavija, moja dežela
281 strani, trda vezava
Cena: 23 €

25%
popust
na knjižnem
sejmu!

Nov roman
avtorja največje
knjižne uspešnice
zadnjih let!

Sedemnajst let po vojni se
Vladan odpravi na pot po
Balkanu, da bi našel izginulega
očeta, oficirja JLA.

Avtor podpisuje knjige v
četrtek, **24.11., ob 17.45,**
na stojnici Študentske
založbe, I. preddverje, P-05.

MAKUC Z OBALE V LJUBLJANO

Po izčrpani predstavitvi v organizaciji Obalnih galerij Piran (v avtorski postavitvi Mirsada Begića so v razstavišču Montfort v Portorožu razstavljene slike in skulpture, v koprski Loži pa dela na papirju iz zadnjih dveh let) in izdaji dvojezične publikacije *Vladimir Makuc, Makučeve etude* bo izbor etud predstavljen še v Galeriji Cankarjevega doma v Ljubljani. Otvoritev bo 7. decembra, postavitve pa bo na ogled do 12. februarja.

FOTO JAKA JERŠA

RAZREDNI SOVRAŽNIK 2.0

Po rekonstrukcijah dveh uprizoritev iz mladostnega obdobja Dušana Jovanovića (*Spomenik G* in *Pupiliya, papa Pupilo pa pupilčki*, ki se ju je v zadnjih letih lotil iz Emila Hrvatina prekonstruirani Janez Janša) bo decembra prišlo tudi do »de-/rekonstrukcije« ene izmed predstav Slovenskega mladinskega gledališča iz časa, ko je bil Jovanović v njem umetniški vodja. Uprizoritev *Razrednega sovražnika* Nigela Williama iz leta 1982 v režiji Vita Tauferja je bila ena najbolj odmevnih predstav svojega časa, še dodatno zanimiva zaradi močnega generacijskega naboja, saj so bili režiser in igralci čisto sveži z AGRFT. Predstava je uspešno gostovala po vsej Jugoslaviji in imela 90 ponovitev. »De-/rekonstrukcije«, kot ji pravijo v Mladinskem, se bo lotil hrvaški režiser Borut Šeparović (1967), eden izmed najbolj intrigantnih gledaliških avtorjev zadnjih let, ki bo v Sloveniji režiral prvič. Z njim sodeluje dolgoletni dramaturg SMG Tomaž Toporišič (s Tauferjem je sodeloval Marko Slodnjak), zasedba pa povezuje originalno – v istih vlogah nastopata Marko Mlačnik in Željko Hrs – ter novo generacijo z Borisom Kosom namesto Miloša Battelina, Urošem Kaurinom namesto Jožefa Ropoše in Blažem Šefom namesto Pavleta Ravnohriba. Med obema pa je »novi« Uroš Maček (skoraj iz originalne generacije) namesto Vojka Zidarja. Kaj bo »de-/rekonstrukcija« prinesla gledališkemu dogodku, o katerem je Andrej Inkret 15. decembra 1982 v *Delu* zapisal: »Igralci so bili, kratko in malo, presunljivi in hkrati grozljivi v direktnosti svoje naturalistične igre, ujeti med seboj v takšne silovite stike in odboje, kot jih v današnjem teatru srečamo le še redko.«

FOTO IGOR ANTIČ (1982) / IGOR LUKIČIČ (2011)

Če imaš dober scenarij, se na koncu vse izide. Če nisi neumen. Če pa si neumen, pa samo poskusiš, da ne uničiš dobrega scenarija.

Slovenski filmski režiser **Mitja Okorn** na začasnem delu na Poljskem na spletnem portalu MMC o razmerju med scenarijem in neumnostjo.

Divji ples oživiljenih risb

Tako kot že nekaj let zapored se na prvi ponedeljek v decembru odpirajo vrata edinega domačega festivalskega srečanja z animiranim filmom. Letošnja, že osma izdaja Animateke, mednarodnega festivala animiranega filma, se nam bo tako med 5. in 11. decembrom predstavila v Ljubljani (Kinodvor, Slovenska kinoteka) ter med 12. in 18. decembrom v Mariboru (Kino Udarnik), znova pa nam prinaša obsežen in raznovrsten program, ki nam bo samo v tekmovalnih sekcijah ponudil preko 150 filmov.

Vsem, ki jih zanima produkcija sodobne avtorske animacije, ki si želijo biti na tekočem z novimi trendi znotraj te in novimi tehničnimi postopki, ki jih promovirajo posamezni avtorji, skratka vsem tistim, ki jih znotraj filmske animacije zanima predvsem tisto, kar je novo, so namenjene tekmovalne sekcije Animateke, ki so tokrat ponovno tri. Največ pozornosti bo seveda deležna osrednja tekmovalna sekcija, ki prinaša sodobno produkcijo kratkega animiranega filma iz srednje- in vzhodnoevropskih držav. Znotraj te si bomo letos lahko ogledali 45 filmov, med katerimi bodo tudi novi filmi starih animatorskih znancev, kot je na primer Švicar Georges Schwizgebel, čigar retrospektivo smo si lahko ogledali pred leti, ob tem pa seveda še veliko drugih znanih in manj znanih imen iz sveta filmske animacije. Zanimiva bosta tudi druga dva tekmovalna programa, ki pa sta bolj interesno zamejena. Slon

izdali tudi v Združenih državah in tako je Andersson postal prvi švedski stripar, čigar delo so izdali v ZDA), tokrat pa se nam bo predstavil s kratkim, večkrat nagrajenim filmom *One Hundred Years* ter svojim zadnjim projektom, celovečercem *Tito on Ice*. Mednarodno uveljavljen avtor je tudi v Nemčiji rojeni Srb Vuk Jevremović, ki je za svoja dela prejel številna mednarodna festivalska priznanja. Kar nenazadnje niti ne preseneča, saj gre za akademskega slikarja, ki se je zaljubil v filmsko animacijo in se ji nato posvetil z vsem ustvarjalnim žarom. V širšem mednarodnem prostoru sta poznana predvsem njegova kratka filma *Panther* (navdih zanj je poiskal pri eni izmed pesmi R. M. Rilkeja), za katerega je prejel kar 15 mednarodnih nagrad in pristal med nominiranci za oskarja v kategoriji kratkega animiranega filma, ter tudi večkrat nagrajeni *The Wind Subsides*.

Marcel Jean, eden vodilnih avtorjev sekcije za animirani film pri Nacionalnem filmskem svetu Kanade (ki ga je na noge postavil legendarni Norman McLaren), nam bo predstavil serijo *Sodobne pesmi*, ki predstavlja enega najstarejših in najdlje trajajočih projektov s področja animacije pri NFB, pri katerem se dela naslanjajo na ljudsko glasbeno izročilo. S svojima programoma se bosta predstavila še Andy Glynn s serijo dokumentarnih animacij na temo duševnih bolezni in Carolina López, ki bo predstavila poseben izbor španske

Animateko odpira špansko-britanski film *Chico in Rita*, režiserjev Fernanda Trueba, Javierja Mariscal, Tona Erranda

je namreč mednarodni tekmovalni program, ki sledi svetovni produkciji animiranega filma za otroke, posebna tekmovalna sekcija pa je namenjena tudi evropskim študentskim animiranim filmom. Ponudbo prvih dveh tekmovalnih sekcij dodatno razširjata dve dopolnilni sekciji, tako imenovani Panorami (srednje- in vzhodnoevropska panorama in Slon panorama), ki bosta še bolj podrobno predstavili aktualno animirano produkcijo na področju Srednje in Vzhodne Evrope ter aktualno produkcijo animiranega filma za otroke.

Tistim, ki jim odkrivanje redkih potencialnih biserov med množstvom del, ki se utaplajo v povprečnosti, ne leži najbolj, pa so namenjene tako imenovane retrospektivne sekcije, ki so avtorsko, nacionalno ali tematsko zamejene. Že vrsto let zapored je veliko pozornosti deležna sekcija *Žirija se predstavi*, preko katere se z monografsko retrospektivo ali pa izborom tujih del predstavijo žiranti. Med njimi bo letos nedvomno največ pozornosti posvečene Maxu Anderssonu, švedskemu underground striparju in filmskemu ustvarjalcu, ki je ustvaril nekaj čudovitih stripovskih izdaj, kot sta denimo *Death & Candy* ter *Pixy* (slednjega so

animacije. Pregled filmske animacije v Španiji se bo nadaljeval preko Fokusa, ki je pod drobnogled vzel prav Španijo. Omeniti moramo še čudovito retrospektivo Animirani film, glasba, zvok ter letošnji niz celovečernih del, med katerimi najdemo tudi *Iluzionista* (L'Illusionniste, 2010) Sylvaina Chometa, *Metropio* (2009) Tarika Saleha ter vsaj še delo *Chico in Rita* (2010), kjer je med avtorji tudi sloviti španski režiser Fernando Trueba. **Denis Valič**

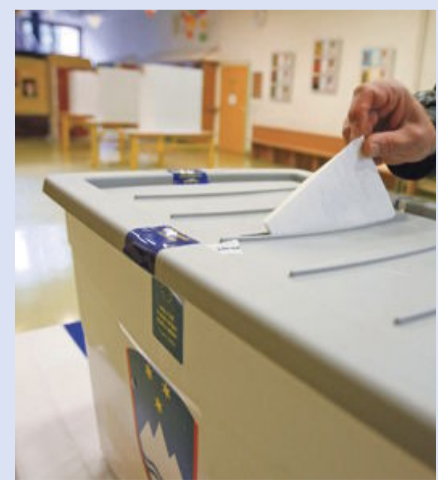
Koga naj olim?

Izpolnite interaktivni vprašalnik

Še ne veste, koga boste volili? Bi se radi zgolj prepričali, če ste izbrali prave kandidate? Na Delo.si preverite, čigava stališča so vam najbližja.

Izpolnite interaktivni vprašalnik. Dobili boste odgovor na vprašanja in si tako olajšali izbiro na prihajajočih volitvah!

Preverite na: zgod.be/politanketa2011

Delo, d. d., Dunajska 5, 1509 Ljubljana, 544797

Dr. Andrej Capuder
16. maj 1990–14. maj 1992

Borut Šuklje
14. maj 1992–12. januar 1993

Sergij Peljhan
25. januar 1993–31. januar 1996

Dr. Janez Dular
7. februar 1996–9. januar 1997

Jožef Školč
27. februar 1997–7. junij 2000

PRED VOLITVAMI: KAJ PA KULTURA?

Parlamentarnim strankam in najbolj izpostavljenim novim političnim akterjem smo zastavili nekaj temeljnih vprašanj s področja kulture. Zaradi preglednosti na tem mestu povzemamo smiselno skrajšane odgovore, izčrpnjša pojasnila in utemeljitve stališč pa so v celoti objavljene na spletni strani www.pogledi.si.

**DELEŽ PRORAČUNSKIH
SREDSTEV ZA KULTURO**
Zadnja leta je delež sredstev za kulturo predstavljal okrog dva odstotka proračuna. Se vam zdi ta znesek ustrezen?

DeSUS Je premajhen, vendar v teh kriznih časih ne bo mogoče zagotoviti več.

LDS Država mora spodbujati umetniške presežke in zagotavljati odprte povezave z evropskimi in svetovnimi kulturami. Če naj bo Slovenija odprta družba, mora biti odprta predvsem kulturno, mora biti multikulturna in multiidejna družba, zato je treba povečati vlaganja v kulturne izmenjave, promovirati slovensko kulturo drugod, upoštevati najpomembnejše dosežke s področja kulture ter tako bogatiti in plemeniti slovensko kulturno ponudbo.

Lista Virant Zavedamo se pomena kulture za identiteto in obstoj Slovenije, zato bi se v obdobju konjunktore zavzemali za večanje deleža za kulturo; v sedanjem obdobju pa bi želeli obdržati dosežen obseg financiranja kulturnih programov, pri čemer bi se zavzemali, da je razmerje med namenskimi sredstvi in sredstvi za plače ter materialne stroške v korist programa, kulturnih vsebin.

LZJ – PS V primerjavi z drugimi evropskimi državami je delež dostojen, še posebej, če

se vanj v prihodnje ne bo rezalo tako ostro, kot se je zadnjih nekaj let npr. v Veliki Britaniji, Italiji ali Nizozemski. A ker bo iskanje proračunskih prihrankov in nižanje sredstev javnemu sektorju gotovo šlager vseh neoliberalcev, je treba jasno povedati: deleža denarja za kulturo v državnem proračunu ne nameravamo krčiti!

Standard financiranja, ki je bil vzpostavljen ob Svetovni prestolnici knjige in Evropski prestolnici kulture, si bomo prizadevali zadržati kot trajen in ohraniti kulturne proračune nad 200 milijoni evrov.

SD Ne. Želeli bi, da bi bil proračun za kulturo še večji, a se zavedamo javnofinančne slike in smo realni. Veseli pa nas, da je bilo v tem mandatu kljub težkim finančnim okoliščinam kulturi realno namenjenih bistveno več proračunskih sredstev kot v ekonomsko prosperitetnem letu 2008.

SDS Menimo, da je za kulturo, pa tudi za druga področja, namenjenega premalo proračunskega denarja, vendar je – glede na trenutno slabo gospodarsko situacijo v Sloveniji in negotovo prihodnost – nerealno pričakovati povečanje sredstev ne glede na resor.

SLS V SLS menimo, da je znesek ustrezen, vendar pa ne moremo računati na to, da bo kultura pri splošnem zmanjša-

nju proračuna izjema. V SLS načrtujemo prestrukturiranje resorja, ki bo prineslo prihranek in racionalnejšo porabo tudi na tem področju.

SNS Znesek se nam zdi bistveno premajhen, saj je kultura eden izmed temeljev obstoja vsakega naroda, kar pa je celotna dosedanja slovenska oblast, brez izjeme vse od leta 1992 dalje, zanemarjala.

TRS Menimo, da je delež (pre)majhen. Slovenija je namreč ena izmed držav, kjer je kulturna produkcija izjemno bogata in po zvrsteh in oblikah izredno pestra. To brez dvoma kaže na velik interes in potrebo prebivalcev in prebivalcev. Ta interes pa razumemo v stranki TRS kot javni interes. Da ne izpostavljamo posebnega državotvornega statusa kulture. Ocenjujemo tudi, da je večina javnega denarja namenjena institucionalizirani in premalo neinstitutionalizirani kulturni dejavnosti.

ZARES Nihče, ki se ukvarja s kulturo, ne bo pritrdil, da je ta odstotek ustrezen. Skliceval se bo na evropske standarde, ki segajo tja do 3-odstotnega deleža v državnem proračunu, in še na marsikaj drugega. Zagovarjamo stabilen proračun oziroma ohranitev v zadnjem mandatu doseženega deleža. Hkrati pa poudarjamo nujnost reform, zlasti znotraj javnega sektorja.

KULTURA IN DRUŽBA
Če bi morali resorje oziroma ministrstva razdeliti po politični teži, kolikšna je teža kulture?

DeSUS Zelo velika. Z vidika nacionalnega obstoja in nacionalne zavesti je danes kultura še edini branik. Lastnina v globalnem svetu danes ne more več zagotavljati nacionalne identitete. Jezik in kultura sta tisto, kar nas ohranja. Zato smo tudi proti izvajanju študijskih programov na univerzah v angleščini. Znanje slovenščine mora biti pogoj za zaposlitev tudi za direktorje gospodarskih družb.

LDS Žal je bila kultura v dosednji politični realnosti pogosto eno najbolj obrobni in neavtonomnih ministrstev. Ne glede na to, kako se bo ministrstvo, pristojno za kulturo, v prihodnje imenovalo in katera področja bo pokrivalo, mu je treba zagotoviti visoko stopnjo avtonomije, njegovo kredibilnost pa zagotoviti z imenovanjem najsposobnejših in visoko kompetentnih oseb na funkcijo ministra oz. ministrice.

Lista Virant Politična teža kulture je bistveno večja od tistih dveh odstotkov državnega proračuna, ki mu pripadajo.

Bolj je določeno kulturno področje podhranjeno, lažje ga je zmanipulirati, zato je ena izmed prioriteta naslednjega mandata, da se na novo pretehtajo razmerja javnega sofinanciranja z namenom odpraviti zapostavljenost netradicionalnih področij, na primer novih medijev.

LZJ – PS Ne tehtamo niti resorjev niti področij življenja v družbi. Vsi resorji so enakopravni, kakor so za vzdržan in solidaren razvoj družbe enako pomembna vsa področja življenja in dela v njej. Ključ dobrega vodenja je drugje: znati prepoznati prave prioritete v pravem trenutku in jih razvijati tako, da ne ogrožajo, temveč omogočajo druge.

Verjamemo v razvoj trojne osi kultura-šolstvo-gospodarstvo, kajti prav tu ima slovenska kultura velik potencial tako z vidika modernizacije in večje dostopnosti kot tudi sinergije finančnih virov. Ključna pri vsem je vedno vsebina – to je kultura.

SD Velika, saj je vseprisotna, torej državotvorna. Socialni demokrati bomo nadaljevali naša prizadevanja, da bo kultura vključena v razvojne vsebine nacionalnih strateških dokumentov ter imela pomembno vlogo pri izhodu Slovenije iz krize, kar smo zapisali tudi v izhodiščih kulturnega programa.

SDS V SDS smo prepričani, da ima kultura poseben pomen, saj je imela zgodovinsko vlogo pri aktiviranju nacionalne substance, ki je pozneje prerasla v družbeno in politično gibanje za ustanovitev lastne države. Kulturi priznavamo pomembno vlogo pri demokracijskih, pravnih in socialnih temeljih, na katerih stoji slovenska država. Zato ji pripisujemo tudi civilizacijsko moč, ki uveljavlja temeljne vrednote svobode, pravičnosti, solidarnosti in domoljubnosti.

SLS Na lestvici od 1 do 5: 4.

SNS Splošna teža kulturnega področja je izredno velika. Narodu brez kulture

ne moremo pripisovati bodočnosti in v zdrav razvoj tako vsakega posameznika kakor naroda kot celote brez dvoma sodi tudi poznavanje lastne kulturne dediščine in lastne kulture.

TRS Kulturo razumemo kot izjemno pomemben del javnega interesa, kar pa velja tudi za druga področja, zato se nam zdi razvrščanje po pomenu pretežka naloga.

ZARES V stranki Zares smo to v preteklosti že ocenili, ko smo kulturo uvrstili v projekt štiridimenzionalne Slovenije: 4-D. Rekli smo, da se zavzemamo za Dobro državo (državo, kjer veljajo zakoni za vse in uživajo njene temeljne institucije spoštovanje), za Dialog kultur (edina alternativa dolgoletni in neplodni tradiciji kulturnega boja v Sloveniji in pogoj ter kreator strpnosti, brez katere ni ustvarjalnosti), za Družbo znanja (Držna Slovenija) in za Dodano vrednost (poštena igra za vse akterje, okoljska vzdržnost, podjetnost in družbena odgovornost).

MINISTRSTVO ZA KULTURO – DA ALI NE?

Nekatere stranke napoveduje zmanjšanje števila ministrstev. Ali načrtujete vključitev kulturnega resorja v kakšno večjo celoto?

DeSUS Da, ministrstvo za znanost, kulturo, šolstvo in šport.

LDS Predlagamo zmanjšanje ministrstev na osem in v tem okviru ministrstvo za kulturo ostaja samostojno, posebej pa izpostavljamo, da morata biti kultura in umetnost vključeni v vse pomembne vladne strategije (turizem, zunanja politika, gospodarstvo, šolstvo ...).

Lista Virant Razporejanje resorjev je stvar izida koalicijskih pogajanj po izidu volitev. Če pa bi že prišlo do konsenza glede vključevanja kulture v večji sektor, se nam zdi smiselno povezovanje izobraževanja in kulture.

LZJ – PS Prihodnji razvoj slovenske kulture načrtujemo tako, da kulturo približamo

čim več prebivalcem Slovenije in jim preko nje zvišujemo kakovost življenja. Tako vzpostavljamo tesnejšo povezavo predvsem med tremi področji: kulturo, šolstvom in ekonomijo. To ne pomeni nujno spajanje ministrstev, gotovo pa pomeni tesnejše povezave, ki prinašajo vsebinske novosti.

SD Socialni demokrati umeščamo kulturo med prioritete tudi v naslednjem mandatu, zato jo umeščamo v prvo poglavje našega programa. Zavzemamo pa se za reorganizacijo državne uprave z desetimi ministrstvi, eno izmed njih naj bi bilo pristojno za izobraževanje in kulturo.

SDS Prvi korak pri zmanjšanju stroškov države in povečanju njene učinkovitosti bo zmanjšanje števila ministrstev na deset. Smiselno je združevanje ministrstev, ki so vsebinsko povezana.

SLS V SLS načrtujemo združitev ministrstva za kulturo z ministrstvom za šport, ki se bo imenovalo Ministrstvo za kulturo in šport RS.

SNS Predvidevamo združitev ministrstva za kulturo z ministrstvom za šolstvo in šport. Odnos do kulture se prične graditi v najbolj zgodnjem obdobju, zato mora biti sestavni del celotnega sistema izobraževanja.

TRS Prepričani smo, da je predvolilno govorjenje o zmanjševanju ministrstev govorjenje na pamet in da ne pomeni nujno tudi opaznega prihranka – za kar pri tovrstnih obljubah gre –, vsekakor pa pomeni slabitev posameznih področij.

ZARES Preoblikovanje vladnih resorjev mora biti plod temeljite analize, ne pa rokohitrskih predvolilnih razmišljanj, ki se kaj hitro skrčijo na lepotne posege in na licitacijo o številu fikusov.

Večina evropskih držav ima samostojno kulturno ministrstvo (ali pa v kombinacijah z mediji, vero, izobraževanjem, mladino, športom), a večina evropskih držav ima tudi bolj organizirano in definirano delo oziroma odgovornost sodelavcev.

Rudi Šeligo
7. junij 2000–30. november 2000

Andreja Rihter
30. november 2000–3. december 2004

Dr. Vasko Simoniti
3. december 2004–21. november 2008

Majda Širca
21. november 2008–11. julij 2011

Dr. Boštjan Žekš
od 11. julija 2011

JAVNI INTERES IN TRG

Kulturo večinoma financiramo iz javnih sredstev, ker je Slovenija premajhna, da bi relevantno kulturno produkcijo prepustili trgu. Se strinjate s to dolga leta temeljno tezo slovenske kulturne politike?

DeSUS Da.

LDS Država in občine morajo zagotavljati spodbudno okolje s financiranjem kulture v priporočenem deležu EU od 2,5 do 3 odstotka BDP. Posodobiti moramo koncept proračunskega financiranja ter uvesti bolj fleksibilne oblike financiranja nevladnih organizacij in samozaposlenih na področju kulture.

Lista Virant Menimo, da ne smemo pozabiti na pozitivni vpliv tržnega korektiva, ki stimulira ustvarjalce, da ne izgubijo stika z občinstvom. Trg ne sme odločati o tem, ali bo nastal ta ali oni kulturni produkt, dobro pa je, da je pričakovani odziv trga všteti v načrtovanje programov.

LZJ – PS Nikoli tržna ekonomija ne bo mogla pokriti vsega javnega interesa v kulturi, zato je vloga države nujna in

usodna. Javni sektor je prvi in največji producent, izvaja javno službo na vseh področjih in za njegovo optimalno delovanje je treba skrbeti. Javni interes pa lahko enako uspešno zagotavljajo tudi nevladne organizacije in samostojni ustvarjalci kot izvajalci javnih kulturnih programov oziroma kulturnih projektov.

SD Kulturna produkcija tudi sicer ne bi smela biti prepuščena tržnim zakonitostim, ne glede na velikost države. Kulture namreč ni mogoče razumeti kot tržno blago, saj predstavlja konstitutivni element naroda ter priča o njegovi izvornosti in enkratnosti.

SDS Da, se strinjamo, vendar hkrati poudarjamo, da javno-zasebno partnerstvo v kulturi pri nas še ni zaživelo v obsegu, kot bi lahko.

SLS V SLS menimo, da moramo nacionalne muzeje, nekatera gledališča in orkestre, pa seveda kulturno dediščino, kot je Lipica, vsekakor ohraniti v državni lasti in jih tudi ustrezno podpirati. Nismo pa dolžni financirati vsakogar, ki se ukvarja s produkcijo umetnosti samo zato, da bo preživelo čim več kulturnikov.

SNS Res je, da kulturo financiramo v večjem delu iz javnih sredstev, ni pa res, da je Slovenija premajhna za nastop kulture na trgu. To dokazujejo naši umetniki v tujini, ki pa praviloma od slovenskega kulturnega ministrstva nikoli niso dobili denarja. Vse prevečkrat se denar deli glede na politično in prijateljsko naklonjenost, ne pa glede na kvaliteto.

TRS Da, se strinjamo. Menimo, da je dobršen del kulturne produkcije že na trgu, kar nima vedno pozitivnih posledic, predvsem za ustvarjalke in ustvarjalce. Prepustitev kulture izključno ali povečini trgu bi bila v pogojih globaliziranega sveta slaba za nacionalni interes. Ključno se nam zdi vprašanje, kako razumemo pomen, vlogo in vsebino kulture danes in v prihodnosti.

ZARES To ni temeljna teza slovenske kulturne politike, saj si ta nenehno prizadeva, da bi se v kulturno produkcijo vključevala tudi sredstva iz zasebnih virov. In se – resda v manjši meri kot tam, kjer je zasebnega kapitala več ali kjer je tradicija mecenstva in zasebnega vlaganja dolgotrajnejša. Menimo pa tudi, da trg v kulturi ni kos regulaciji javnega interesa in potreba, ki izvirajo iz njega.

MEDIJI

V dosedanji sestavi ministrstvo za kulturo ureja tudi področje medijev.

Se vam zdi takšna ureditev primerena?

Je za vas medijsko področje pomembna tema prihodnjega mandata?

Se vam zdi potrebno, da država medije – z izjemo javne RTV, ki jo regulira poseben zakon – obravnava drugače kot večino zasebnih gospodarskih družb?

DeSUS Mediji morajo biti zaradi svoje vplivnosti deležni posebne obravnave. Menimo, da najbolj sodijo pod okrilje kulture.

LDS Za regulacijo medijev ni bistveno, v kateri resor je področje umeščeno, temveč kako ureja delovanje medijev na trgu, kako jih omejuje tam, kjer je to potrebno zaradi zagotavljanja javnega interesa, in na kakšen način omogoča svobodo delovanja.

Lista Virant To je sprejemljiva resorska rešitev.

Iz odnosa vladajoče politike do medijev se v veliki meri zrcali odnos do osnovnih pojmov demokracije, v prvi vrsti do pravice svobode govora.

Pravica javnosti do objektivne obveščeno- sti, do poštene informacije, mora biti zakon-

sko natančno in temeljito zaščitena ne glede na vrsto lastništva medijskega podjetja.

LZJ – PS Da, zdi se nam primerno, da medijsko področje ureja ministrstvo za kulturo, in ne, sedanja zakonska ureditev tega področja ni primerna, saj je dobro pripravljeni zakon padel na tnalu razkosane koalicije.

Medijsko področje bo pomembna tema prihodnjega mandata, ker sedanji zakon ni več kos realnosti ne v preprečevanju monopolov ne v zagotavljanju javnega interesa po obveščeno- sti ne v spoštovanju avtonomije novinarskega dela kot osnove svobode tiska.

SD Umestitev medijev na ministrstvo za kulturo je primerna.

Za nas je pomembno, da se v naslednjem mandatu uredijo vprašanja koncentracije lastništva, avtonomije novinarjev in stabilnejšega vira financiranja lokalnih medijev.

Mediji morajo biti obravnavani drugače kot večina zasebnih gospodarskih družb, saj zagotavljajo uresničevanje z ustavo določenih pravic, zato jim je treba nameniti posebno skrb.

SDS Menimo, da je trenutna zakonodaja ustrezna, če pa bi jo bilo treba uskladiti z zakonodajo EU in bi se pokazale kakšne

konkretne pomanjkljivosti, jo bomo ustrezno korigirali. Poudarjamo tudi, da je bil sedaj veljavni Zakon o Radioteleviziji Slovenija že dvakrat potrjen na referendumu.

Da, medije je treba obravnavati drugače, ker niso preproste gospodarske družbe.

SLS V SLS smo prepričani, da je področje medijev pomembno, vendar pa ne sme zasenčiti celotnega resorja za kulturo, kot se to pogosto dogaja.

Mediokracijo lahko preprečimo samo s strokovnostjo novinarjev in to je tisto, čemur nameravamo posvečati posebno pozornost. Šele tako bomo dobili neodvisne medije, ki bodo imeli kritiko mediokracije vgrajeno v svoj diskurz in se bodo lahko tudi samoregulirali. Glede koncentracije lastništva pa v SLS mislimo, da nadzora ne smemo prepustiti zgolj UVK, pač pa moramo ohraniti diskrecijsko pravico ministrstva.

SNS Mediji, kolikor med njih ne štejemo kulturnih revij, ne sodijo na ministrstvo za kulturo.

Mediji so tržni izdelek podjetij, ki bi morala delovati tako kot ostale gospodarske družbe. Je pa medijsko področje izredno pomembno s stališča demokratizacije države ter politične ne-polarizacije in jasnega, natančnega ter neodvisnega poročanja. Tega

žal v Sloveniji ni in glede na trenutno stanje tega očitno tudi še dolgo ne bo.

TRS V stranki TRS trdimo, da prave in celovite zakonske regulacije medijskega trga sploh nimamo.

Predlog Zakona o medijih, ki ga je pripravilo ministrstvo za kulturo v zadnji vladi, je položaj na trgu medijev relativno dobro urejal, vendar je zakon zaradi močnih interesnih lobijskih propadel.

Predpogoj za ureditev medijskega prostora in razmerij v njem so analize stanja, na osnovi katerih bi sploh lahko določali prioritete, nujne ukrepe in vizije. Nobena vlada do sedaj take analize stanja ni opravila.

ZARES To, da ministrstvo ureja tudi področje medijev, znotraj evropskih praks ni kakšna velika posebnost. Če bi ga gospodarstvo, znanost ali telekomunikacije, bi bilo simbolno sporočilo drugačno. V bistvu se tega področja najbrž nihče pretirano ne veseli in najustrežnejše bi bilo, če bi se v čim večji meri reguliralo samo – a za to v novinarskih vrstah ni bilo večinskega konsenza.

Medije drugače kot običajno podjetje obravnava tudi EU in jim v imenu zaščite pluralnosti, osebne integritete, svobode izražanja, prostega pretoka, lastne nacionalne in evropske produkcije postavlja tudi pravila. ■

KRITIČNO MOTRENJE SEDANJOSTI

Fotografija je medij z mnogimi možnostmi uporabe in zlorabe. Uporabiti jo je mogoče tudi za kritično interpretacijo vsakdanjosti, ki za to primernih motivov v teh časih ponuja še več kot običajno.

VLADIMIR P. ŠTEFANEC

Smo v mesecu, ko se v mnogih evropskih mestih fotografija premakne v središče zanimanja kulturne javnosti, ko tam kar vrvi od različnih razstavnih, debatnih in drugih s fotografijo povezanih dogodkov. Zadnja leta smo del tovrstnega utripa občutili tudi pri nas, a je letos umanjkal, saj so organizatorji ugotovili, da njihovim zmožnostim bolj ustreza bienalni ritem prireditve. Razstava v Ribnici je tako v tem trpkem jesenskem obdobju ena tistih, ki vsaj malo mašijo praznino na tem področju.

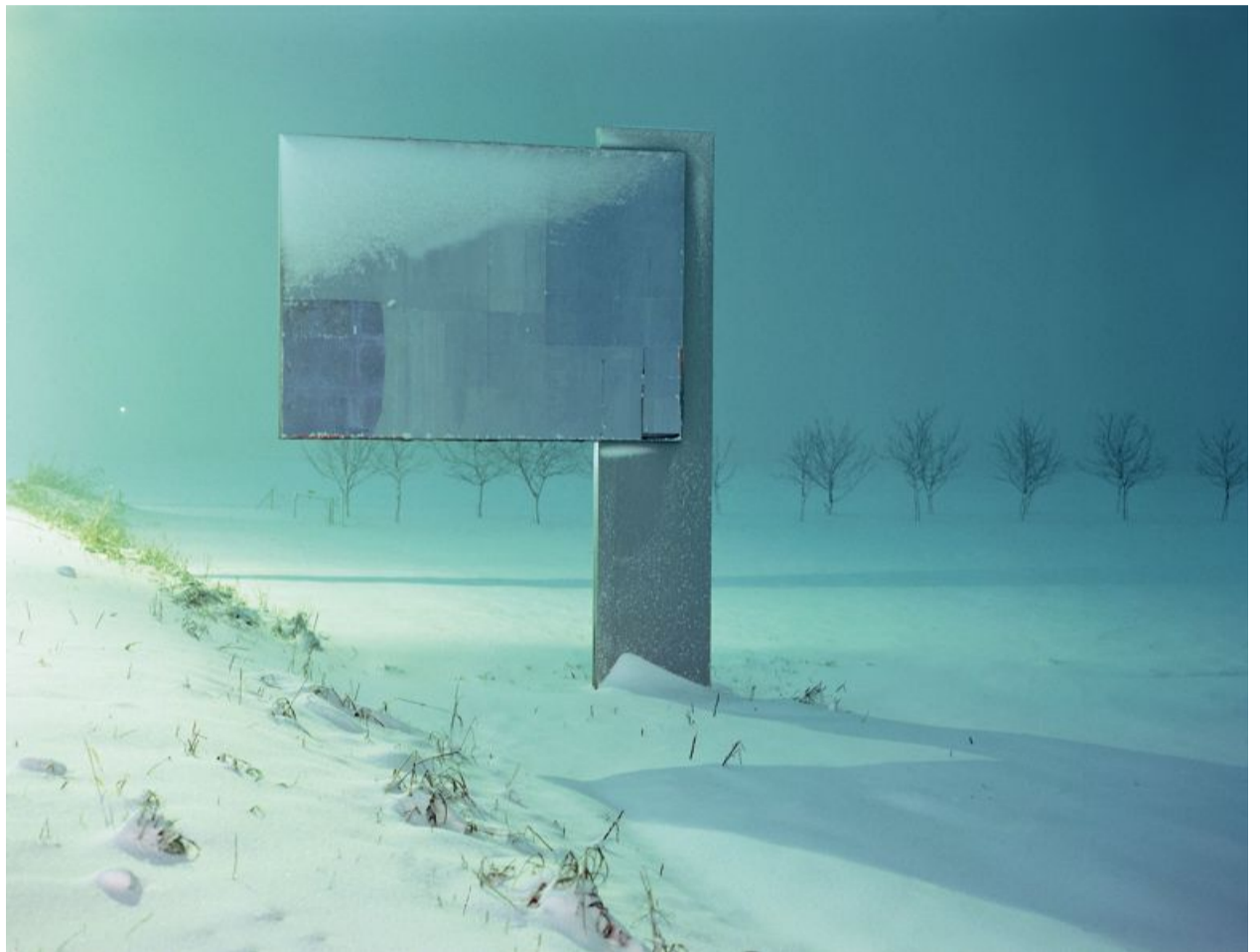
Kot je mogoče sklepati iz spremnega besedila, se je kuratorica razstave, Meta Krese, pri snovanju naslonila tudi na misli teoretika Johna Bergerja, ki se je precej ukvarjal s fotografijo, njenim položajem in vlogo v življenju predvsem zahodnih družb. Mednje smo se v zadnjih dveh desetletjih, v mnogočem le formalno, v marsičem pa zares, vključili tudi mi, s čimer je kar nekaj misli Bergerja in ostalih teoretikov fotografije postalo bolj kot prej aktualnih tudi pri nas. V »vizualnih časih« hitro izmenjujočih se medijskih podob na fotografijo, tudi na takšno, ki želi opozarjati na nerazveseljivo družbeno realnost, preži nevarnost, da njene pripovedi podležejo vsesplošno razširjenemu relativiziranju, vse bolj prisotni otopelosti in nekritičnemu izenačevanju različno iskrenih in zavezujočih vsebin. Obstaja celo nevarnost, da slehernika, ki zasilno varnost vse bolj išče v zapiranju v svoj mali izolirani svet, podobe trpljenja drugih navdajo predvsem z varljivim občutkom samozadovoljstva, z ugotovitvijo, da njemu, hvala bogu, sploh še ne gre tako slabo.

John Berger, po materi baje tržaški Slovenec, v enem svojih spisov kot model za relevantno, zgodovinsko utemeljeno in potencialno mobilizirajočo fotografijo priporoča takšno, ki bo hkrati vključevala osebno, politično, ekonomsko, dramatično, vsakdanjo, zgodovinsko ... razsežnost, nagovarjala torej na različnih ravneh ter vsebovala sugestivnost in kritično ost. Razstavljeni dela temu priporočilu načelno ustrezajo, nas pa seveda vsak od sodelujočih nagovarja na svoj posebni, individualni način. Večinoma gre za znana fotografska imena, katerih dela pa poznamo iz različnih kontekstov. Nekateri veljajo za fotografske reporterje, drugi za umetnike, tretji se preživljajo z reporterstvom, ob tem pa fotografirajo še za svojo dušo ... Svoja dela tudi sicer objavljajo in razstavljajo in večinoma jih dojemamo znotraj in v skladu z obrazy, vlogami, v katere so potisnjena, fotografije nekaterih so na primer natisnjene v določenih časopisih, revijah, v določenih vsebinsko zamejenih rubrikah. Vse to vpliva na način, kako jih dojemamo, na razstavi pa so vse fotografije vzete iz kontekstov, v katerih in za katere so nastale, ter izenačene, postavljene v funkcijo razstavnega gradiva. Tak, spremenjen kontekst omogoči njihovo drugačno, svobodnejše dojetje, ki pa hkrati plačuje svoj davek galerijskemu načinu predstavitve in njegovim posebnostim ... Neizbežne določenosti, prednosti in omejitve fotografskega medija in njegovega sprejemanja pač.

Večina avtorjev je predstavljena s po štirimi deli, ki so povezana v majhne, tematsko zaokrožene serije. Tako dobi gledalec bežen vpogled v njihovo fotografsko delovanje, hkrati pa se seznanj z določeno vsebino, ki je sodelujoče tako ali drugače vzemirala.

Matjaž Rušt postavi pred nas portrete delavcev propadlega gradbenega podjetja Prenova, njihove premražene obraze, na katerih se mešajo utrujenost, otopelost, negotovost, šibka želja po uporabi ... in nas tako opomni na eno od sramotnih realnosti naše »socialne države«.

Manca Juvan se je tokrat osredotočila na življenje zapornikov našega največjega in najstrožjega zapora, tistega na Dobu, na ljudi torej, ki so se proti pravilom te družbe dovolj pregrešili, da jih je ta zaprla v oči večine nedostopno osamo. Iz serije dobimo vtis, da zaprtim ni bilo prav veliko do sodelovanja s fotografijno, kar poudari distanco in po eni strani poveča, po drugi pa zmanjša sugestivnost fotografij. Zanimivo je, da se je avtorica uspela zapornikom oziroma zapornicam precej bolj približati v svoji odlični afganistanski

Borut Krajnc: Cesta Staneta Žagarja, Kranj, 25. januar 2007

seriji, kar, ob vseh razlikah, morda priča o tem, da še zdaleč ni vseeno, ali fotograf dela in objavlja doma ali v tujini.

Arne Hodalič je s svojimi posnetki opozoril na neprijetna dejstva iz življenja skupine tukajšnjih Romov, pokazal na resnično težak položaj nekaterih med njimi. Pri tem je uporabil tudi pristop, znan že iz njegovih v tujini nastalih

NA RAZSTAVI SO VSE FOTOGRAFIJE VZETE IZ KONTEKSTOV, V KATERIH IN ZA KATERE SO NASTALE, TER IZENAČENE, POSTAVLJENE V FUNKCIJO RAZSTAVNEGA GRADIVA. TAK, SPREMENJEN KONTEKST OMOGOČI NJIHOVO DRUGAČNO, SVOBODNEJŠE DOJEMANJE, KI PA HKRATI PLAČUJE SVOJ DAVEK GALERIJSKEMU NAČINU PREDSTAVITVE IN NJEGOVIM POSEBNOSTIM ...

serij – posnetek iz avtomobila, s katerim nazorno ponazorimo realno in simbolno razdaljo, ki upodobljence loči od radovednega prišleka v njihovo uborno naselje. Njegova fotografija z romskimi otroci ob oknu prestavlja enega od kvalitetnih vrhov razstave.

Tudi portretiranci Jake Gasarja so z roba, četudi pravzaprav pogosto živijo čisto blizu svojih srečnejših sožupljanov. Razlogov, ki so jih potisnili na socialno margino, gledalec ne izve, je pa na pretresljiv način soočen z njihovimi posledicami, še toliko bolj, ker so v glavnih vlogah otroci in mladi.

Jure Eržen nam posreduje delček zgodbe o preminevanju nekoč ugledne tekstilne tovarne Mura. To stori s sopostavitvijo treh motivov, upodobitve obupanah delavk, v temi svetlečega se zdizajiranega napisa, ki opozarja na dolgoletni obstoj podjetja, in »manekenov«, v Murine obleke oblečenih ministra in predsednika vlade, ki sta prišla mirit delavsko nezadovoljstvo. A fotograf ta posnetek pomenljivo »odreže« nad njunimi usti; če malo karikiramo, vidimo torej »usta

v elegantnih oblekah«. Rezultat tega in ostalih podobnih obiskov je namreč znan.

Motivi Jake Adamiča so s fotografskega stališča dovolj hvaležni, a tudi on je svoje delo opravil solidno. Je avtor, ki ustvarja naslovnice časopisa *Kralji ulice* in nekateri njegovi portreti naših klošarskih znancev z javnih površin so blizu vrhunskim stvaritvam znamenitih mojstrov s podobno motiviko. Tudi v gubah njegovih »modelov« se skriva marsikaj.

Borut Krajnc sodeluje s svojo znano serijo *Praznine*, izborom posnetkov s tisti trenutek praznimi občestnimi plakatnimi mesti, kratkimi stiki v nenehnem toku reklamnih podob, za katerimi se skriva prav nič barvita realnost. V dialogu z ostalimi razstavnimi prispevki delujejo fotografije na nov, še sugestivnejši način.

Drugače se predstavljata Boštjan Pucelj in Primož Bizjak. Prvi pokaže obsežno fotografsko dokumentacijo projekta *Pogled s strani*, pri katerem je (lokalno zavedno) vlogo rdeče niti namenil prometnim ogledalom v rodni občini Novo mesto. Vsa je prav po birokratsko ovekovečil in popisal, seveda pa se je na fotografijah znašlo tudi vse, kar je okrog njih. Nastala je večpomenska odslilkava realnosti nekega prostora. Primož Bizjak pa je, s štirimi fotografijami iz različnih časov, predstavil neko drugačno realnost, ki je sicer dobro znana, a le redko tako konkretno ponazorjena. Razstavlja portrete moških pripadnikov štirih generacij svoje družine, ki so bili vojaški obvezniki štirih različnih držav, v njihovem času delujočih na ozemlju Primorske. Zelo nazorna povezava zgodovinskega in osebnega.

V izrazitem kontrastu z vsemi omenjenimi deli so fotografije Igorja Škafarja, živahni portreti mladih sodobnikov, nastali za revialno rubriko. Označuje jih odprtost, sproščenost, barvitost, morda je z njihovo uvrstitvijo na razstavo kuratorica želela sugerirati razmislek o tem, kakšno bi življenje v naši mladi državi lahko bilo, pa žal ni. Razlika med temi in ostalimi deli vsebino obojih še podčrta.

Večina avtorjev je predstavljena na za nas neobičajen način. Fotografije so, skupaj z informativnimi spremnimi besedili, pritrjene na pokončne deske, prislonjene ob zidove. Te dodatno zaokrožajo in ločijo posamezne zgodbe, hkrati pa so predmeti primerni za prevoz in morda nakazujejo prihodnjo »potovalno« naravo te dobroamerne razstave. Seveda ji želimo, da bi na svoji morebitni poti nanizala čim več postajališč, bi pa bilo zanimivo opazovati, kako bo to »karavano odrinjenih« sprejemalo občinstvo, ki ga s podobnimi zgodbami zalagajo tudi televizijski programi. Fotografija naj bi bila sicer načelno sugestivnejša od njih, a najprej jih bo morala pritegniti. ■

FOTOGRAFSKA RAZSTAVA

Svet, kakršen pač je

FOTOGRAFIJA – VEST SLOVENSKE DRUŽBE

GALERIJA MIKLOVA HIŠA, RIBNICA

DO 11. 12. 2011

NA SEJEM PO KNJIGE!

Naj se ob Slovenskem knjižnem sejmu, ki bo letos potekal med 23. in 27. novembrom v ljubljanskem Cankarjevem domu, kot v filmu *Neskončni dan* ponavljajo ene in iste zgodbe o radostih in bolestitih slovenske knjige, založništva in knjigotrštva, pa je sejem namenjen predvsem tistim, ki knjige kupujejo in berejo. Takoj za njimi tistim, ki jih pišejo. In za njimi spet priložnostim, da se prvi in drugi srečajo iz oči v oči. Vse ostalo je kontekst. Bolj ali manj uspešen. Nekaj njegovih drobcev ob največjem domačem knjižnem dogodku leta predstavljamo v tokratnih *Pogledih*.

Slavko Pregl, direktor Javne agencije za knjigo

PESTROSTI NE BO ŠKODILO, ČE BO NASLOVOV MANJ

Javna agencija za knjigo Republike Slovenije je začela delovati 1. januarja 2009 predvsem z namenom zagotavljanje ustrezne pogoje za vrhunsko ustvarjalnost na področju leposlovja in znanosti, večjo dostopnost slovenske knjige, dvigati zavest o pomenu knjige in branja za razvoj posameznika in družbe ter doseči večjo prepoznavnost slovenskih ustvarjalcev v svetu in stabilizirati produkcijske razmere. Koliko ji je doslej uspelo uresničiti naštetih in mnoge druge cilje, je za *Pogleda* razkril njen direktor Slavko Pregl.

EVA VRBNJAK foto UROŠ HOČEVAR

Leta 2008 je tedanja vlada sprejela novelo uredbe o plačah direktorjev v javnem sektorju. Takrat vam je višino plače določil minister Virant, ki je v aktualni predvolilni tekmi napovedal ukinitve Javne agencije za knjigo. Kaj porečete na to idejo?

Nekaj ljudi me je opozorilo na to izjavo gospoda Viranta in sam sem potem prebral v intervjuju, da bo številne agencije ukinitel ali pripojil. Tam je za čuda oziroma zanimivo na prvem mestu agencija za knjigo. Sam to težko komentiram, ker ne vem, kakšne razloge ima za to. Bi jih rad slišal, in seveda bi še posebej rad slišal njegov pogled, kako meni, da bi potem država urejala področje knjige. Vse to pogrešam, zato se zaenkrat tega ne da resno komentirati.

Koliko je agenciji v treh letih uspelo uresničiti razvojne naloge na področju knjige in katere ključne dosežke lahko izpostavite?

Če kolikor toliko objektivno pogledamo cilje, ki smo si jih postavili, se mi zdi, da jih je agencija kar uresničila. Bistvena je vzpostavitev strokovnega sodelovanja s področjem. Imeli

smo celo vrsto posvetovanj in smo bili vsestransko odzivni. Sestajali smo se z društvom pisateljev, založniki, prevajalci, knjigotržci, skratka, smo živahni, transparentni in hitro reagiramo na probleme.

Agencija je svoj programski okvir razdelila na več področij: na področje za knjige, revije, bralno kulturo, literarne prireditve, mednarodno sodelovanje in seveda posebej znanstveni tisk. Kar pomeni, da ni več tako, kot je bilo v okviru ministrstva za kulturo, kjer je bila ena strokovna komisija za vse, ampak so na JAK štiri. Tako se strokovnjaki ukvarjajo s tem, kar najbolje poznajo, in se ne primerja več jabolk s hruškami, ampak jabolka med sabo. Ob tem se je agencija morala soočiti tudi z zgodovino in urediti stanje – na tem področju je bilo najbolj živahno.

V agenciji sta združeni področji kulture in znanosti, in ker smo morali poskrbeti za približno enake pogoje ustvarjanja na obeh področjih, je tu prihajalo do nekaterih poenotenj. Stvari so bolj transparentne, polagoma pa izginjajo tudi dvojna financiranja. V preteklosti je bilo veliko prijaviteljev, ki so celo dobivali denar za iste stroške z dveh naslovov.

Kadar kdo misli, da je pri čem prikrajšan, mu to seveda ni v največje veselje, je pa zavoljo racionalnosti porabe javnih sredstev to zelo dobro.

Pri knjigah smo opredelili temeljne nosilce založniških programov, temu pravimo programske založbe – zdaj jih je več (24), kot jih je bilo prej (19), s tem da so tudi regionalno razporejene po Sloveniji. Če si programska založba, če si programsko financiran na področju izdaje knjig, nisi več avtomatsko na vseh področjih financiran v okviru programskega razpisa, si pa lahko financiran na več področjih. Zdaj se med sabo primerjajo prijavitelji knjig, posebej se primerjajo prijavitelji revij, in seveda se je pokazalo tudi tu, kdo je imel bistveno boljše pogoje kot drugi. To sicer izgleda zelo enostavno, ampak glede na to, da smo vsi najboljši, je potem težko biti zadovoljen z manj.

Bistveno se nam zdi seveda podpirati bralno kulturo, razvijati bralno kulturo mladih, kjer nadaljujemo dobre stvari in dodajamo nove (denimo širimo projekt Rastem s knjigo na srednješolsko populacijo), saj samo iz dobrih mladih bralcev »rastejo« bralci za vse življenje. Velike novosti so na področju

mednarodnega sodelovanja: zdaj agencija sama organizira nastope na sejnih (Frankfurt, Bologna, Leipzig) in je s tem prihranila veliko denarja, ki ga je usmerila v program, v vsebinske stvari – prvič v zgodovini imamo prospekte in kataloge v tujih jezikih za posamezne avtorje, prvič so bile na mednarodnih sejnih v tujini prisotne znanstvene založbe. Financiramo ogromno prevodov, ustvarili smo neke resne dolgoročne temelje sodelovanja z Američani, Rusi, prvič v zgodovini slovenske založbe z nemškega govornega področja sodelujejo v skupnem projektu, česar doslej ni bilo. Mednarodni del za manj denarja prinaša bistveno več vsebine.

Precej ste skrajšali same postopke ...

Postopke skušamo karseda poenostaviti, nekaj birokracije pa seveda vedno ostaja. Uvedli smo novost, in sicer da t. i. programski prijavitelji takoj na začetku dobijo v enem kosu ves denar za programe, ki jih odobri komisija, nato pa zahtevamo finančno poročilo ob koncu leta, ki je ključni kriterij za nadaljnje sofinanciranje. Denar, ki bi bil izplačan prepozno, ni več ovira, da programi ne bi bili izpeljani. Mi poskušamo zaupati prijaviteljem; v teh postopkih je bilo včasih treba priložiti veliko papirjev, kopijo registracije, vpis v sodni register, eno, drugo, tretje ..., zdaj je dovolj izjava in podpis, da to drži. Kogar dobimo, da laže, ima težave in sredstev ne dobi. Komur se zaključno poročilo za preteklo leto ne odobri, ne more skleniti pogodbe za naslednje oz. kandidirati v naslednjem letu.

Uvedli ste sistem financiranja po posameznih knjigah. Nekateri programski založniki negodujejo, da zato ne morejo prelivati sredstev z ene knjige na drugo. Obenem pa smo bili priča mahinacijam Založbe Nova revija, ki je subvencije za posamezne knjige preusmerila v »projekt Atlas«. Kakšno je vaše mnenje o tej diskrepanci?

Sistema, ki je bil vrsto let v veljavi na ministrstvu za kulturo in ki ločuje programsko in projektno sofinanciranje, nismo spreminjali. Še vedno programske založbe same izberejo program, prijavijo denimo 50 naslovov, in naša komisija reče, da je od tega 30 takih, ki jih je treba finančno podpreti, potem pa založnik sam izbere teh 30 naslovov, ki so vključeni v pogodbo. V zgodovini so bili pač primeri, da je nekdo rekel: Ja, jaz pa te knjige ne morem izdati, bom raje eno drugo. Zdaj zamenjav ni več in tudi mahinacije so zato skorajda onemogočene.

V teh primerih je v preteklosti »prav prišlo« izgovarjanje na višje sile.

(smeh) Debata o višji sili je seveda zmeraj možna. Ampak ni bila agencija tista, ki je prijavila knjigo, pač pa založnik. In če prijaviš knjigo, moraš vedeti, kaj prijaviš, imeti moraš pogoje za to, da to knjigo narediš. Če se zgodi višja sila in letalo pade točno na rokopis prevajalca, je možno sporočiti v roku, da ta knjiga ne bo izšla, vrniti denar in jo prijaviti v naslednjem letu. Ne gre za to, da bi mi hoteli strastno nagajati prijaviteljem; ko komisija izbere programe izdaje knjig, so vsi hkrati enako obravnavani. In v pogodbi so, kot sem že povedal, navedeni točno določeni naslovi in obsegi knjig. To smo uvedli tudi v skrbi za avtorje: včasih so založniki v finančnem poročilu predložili pogodbo z avtorjem, mi pa zahtevamo, da predložijo še potrdilo o plačilu. Se pravi, avtorji so stoodstotno plačani po tarifah JAK. To prej ni bilo v navadi in nekateri založniki so nam to zelo zamerili, češ da smo policijska institucija. Ampak brez avtorjev ni knjig in avtorji so bistveni del tega. In seveda mi lahko pravno nastopimo proti prijavitelju, ki ni izpolnil finančnih obveznosti. Nas se formalno ne tiče, če založnik z denarjem JAK ni sofinanciral izbranih knjig; nas briga, da teh deset knjig izide in da so računani plačani.

Pri Novi reviji smo v letu 2009 ugotovili, da imajo probleme z realizacijo, in smo imeli poseben sestanek z direktorjem in glavnim urednikom. Pogovarjali smo se o naslovi in so povedali: Te in te knjige bodo izšle, s temi imamo pa probleme. Dogovorili smo se, da za nekatere naslove naredimo aneks k pogodbi, da bodo izšle ne do konca leta, ampak do konca marca 2010 (pogodbe za leto 2009, sklenjene še na MzK in prenesene na agencijo, so namreč omogočale anekse za podaljšanje roka za izdajo knjig). Naša komisija je seveda podpisano pogodbo smatrala za verodostojen dokument. Zato je Novi reviji tudi za leto 2010 odobrila denar za njihov prijavljeni program. Nakar so se stvari začele zapletati: del programa za leto 2009 ni bil realiziran, prav tako ne program za 2010. Konec lanskega leta smo ugotovili, da teh knjig ni, in jih v skladu s podpisano pogodbo pozvali, da vrnejo denar. Potem smo si nekaj mesecev dopisovali ... Oni so rekli: Samo še Slovenski zgodovinski atlas naredimo, potem bomo imeli pa veliko denarja in bomo z njim naredili vse. Sami so povedali, do kdaj bo atlas izšel – in ni izšel. Videli smo, da nimamo več nobenih pravnih ne moralnih podlag, da to vlečemo naprej. Zato smo odstopili od vseh pogodb in zdaj na sodišču terjamo vračilo denarja.

Govoriva torej o samovoljnosti in nespoštovanju pogodbenih določil. Meni se zdi, da so si vodilni na založbi obuli prevelike čevlje, davek za to pa smo plačali mnogi, ki smo z njimi sodelovali v preteklih letih ...

Da se razumemo – meni se zdi ta atlas izjemno pomembna, dobra knjiga; s tem da je Nova revija dobila denar zanj iz naslova večletnega projektnega razpisa za zahtevne knjižne projekte ministrstva za kulturo za obdobje 2003–2006. Kako živahno je ministrstvo terjalo izid te knjige, ne vem.

Nato pa so na agenciji leta 2010 zaposlili pri znanstvenem tisku za subvencijo, češ da jim še nekaj malega manjka za tisk, in naša strokovna komisija jim je odobrila še nekaj čez 6000 € koncem leta. Ampak iz tega nič ni bilo. Zamudili so pogodbo z ministrstvom za kulturo za 5 let, z nami pa za pol leta, recimo.

Kakorkoli, ocenjujem, da je to velik in pomemben projekt. Tudi sam sem v mladih letih delal atlase in vem, da je to huda reč. To mora delati resna založba, delati atlas pomeni držati ekipo z železno roko. Če to opustiš, gre po uredniški poti vse po zlu, kot je šlo v tem primeru. Se pravi, da je bil projekt slabo voden. S tem da so se za to knjigo oni sami odločili in z več kot 50.000 evrov, kolikor so jih dobili leta 2006, bi to po mojem mnenju lahko naredili. Ker se je pa vlekle še in še časa, je nastala luknja. S strani Nove revije je skrajno nekorektno govoriti, koliko je država dala (malo?) denarja in koliko ne; če pogledate sponzorje na koncu atlasa ... to so državna podjetja. Torej, nekaj je bilo direktnega denarja in nekaj posrednega, tako da bi rekel, da je stvar lepega vedenja, kaj govoriš. Mi zdaj terjamo denar nazaj. Zlobneži pravijo, da nas je zato kandidat za premierja, ki izhaja iz tega kroga, dal na spisek za ukinitev. Sam tega res ne bi komentiral, ker mislim da ni nobenega politika, ki lahko tolerira to, da ti nekemu daš denar vnaprej, ki podpiše, kaj bo naredil, in tega ne naredi. Je vseeno, ali si zelen, pikčast, vijoličast, črn, rdeč.

Če pogledate, kdo je v preteklosti izdajal atlase, so to velike, resne založbe. Jaz bi zelo rad npr. naredil enciklopedijo Slovenije, a je nisem sposoben narediti. Tako da neka mera samokritičnosti nikoli ni škodljiva. Mislim, da bi atlas lahko pravočasno naredili, ampak bi se morali organizirati. In se niso.

V NAŠIH RAZPISIH PIŠE, DA MORA ZALOŽNIK UPOŠTEVATI VISOKE ZALOŽNIŠKE STANDARDE, IN MISLIMO, DA JE TO DOVOLJ. PA SO NAS PRIJAVILI, DA NIKJER NI DEFINICIJE VISOKEGA ZALOŽNIŠKEGA STANDARDA. /.../ ALI NI JASNO, DA MORA BITI KNJIGA DOBRO PREVEDENA, POSTAVLJENA, LEKTORIRANA, STISKANA IN ZVEZANA, SKRATKA KOMPLETEN IZDELEK. AMPAK PRI NAS SO LJUDJE, KI ŽELIJO ČRNO NA BELEM, KAJ TO JE.

Agencija skupaj z MOL tudi v letu 2011 podpira projekt Knjige za vsakogar. Kako odgovarjate na očitke nekaterih založnikov, da je ta projekt škodljiv, da je le peščica te literature vrhunske ali da bi bilo bolj smiselno podpreti npr. izhajanje humanistične literature?

Če začneva zadaj: humanistične literature pri nas ne izhaja malo. Ta vsebinski del, za katere naslove dati denar, pa je relativna stvar. Moram priznati, da smo bili na agenciji nekoliko skeptični do ideje *Knjige za vsakogar*. Zgolj zato, da bi jo lahko podprli, smo iskali njene svetle plati. Sam intimno sem videl svetlo plat v tem, da je to državno darilo ljudem/bralcem v času svetovne prestolnice knjige, da bi jih zbudili in jih navadili kupovati knjige tudi pozneje, ko bodo dražje. Da bi jih prepričali, da je fino brati knjige.

Posebej sem še pričakoval, da se bo pokazalo, ali imamo v Sloveniji še dodatna prodajna mesta za knjigo. Strašno me je zanimalo, kaj se bo zgodilo v knjižnicah. V Sloveniji imamo recimo 100 knjigarn, imamo pa 250 izposojnih mest za knjige, tudi v krajih, kjer knjigarn daleč naokrog ni. Se mi je zdelo, da je to dobra preizkušnja, kaj bi se zgodilo, če bi v knjižnicah prodajali knjige (to se mi v principu sicer zdi dobra ideja).

Poskus je pokazal, da se s knjigami najbolje ukvarjajo tisti, ki se z njimi ukvarjajo že tako ali tako. V knjižnicah se je prodalo precej knjig, ampak seveda v knjižnicah v Ljubljani, kjer je knjig že tako veliko na vsakem vogalu. In pokazalo se je, da če naj bi ta akcija šla naprej, imajo knjižničarji pomisleke, da niso usposobljeni za prodajanje knjig, da jih je treba opremiti z ustreznim softverom ... Sporočilo torej je: knjižničarji naj se ukvarjajo s svojim delom, knjige pa naj prodajajo prodajalci.

Glede očitkov založnikov: sam sem šel z velikim zanimanjem na sestanek z njimi ob predstavitvi projekta. Vendar takrat noben od prisotnih založnikov ni bil proti. Tudi noben knjigotržec ni bil proti. Poslušal sem celo komentarje, češ kogar tu ni zraven, ne razume, kaj je to knjiga.

JAK se je pozneje zavzemala za prodajo zalog kvalitetnih knjig. V Sloveniji je gromozanska zaloga dobrih knjig, tu bi bilo treba nekaj narediti, ne pa ustvarjati novih zalog tako poceni knjig, s katerimi se potem ne da nič več narediti. Te pobude niso naletele na kakšen poseben odmev.

Podatki kažejo, da so prodali 80.000 »knjig za vsakogar« (v enem letu), in to naj bi bil velik uspeh. Vendar je bilo knjig 160.000 in jih je pol še na zalogi. Od tu naprej nimaš več kam. Ker če ne morete prodati knjige po 20 evrov, imate do treh

evrov še vedno zelo dolgo pot. Od treh evrov navzdol pa ni nobene poti, s tem da nihče ni zadovoljen s to ceno. Knjižnice so seveda to lahko prodajale, ker v zvezi z njimi niso imele skoraj nobenih dodatnih infrastrukturnih stroškov (a zanimanje pri knjižnicah za to pobudo kljub temu zelo upada), knjigarna mora pa plačati prostor, elektriko, vodo, človeka.

Stvar gre naprej, ampak po višjih cenah. Za 5 evrov se pa že da kaj narediti. Že spet je to prostovoljna odločitev založnikov, nekateri niso šli v to, drugi so pristopili, ker vidijo neko logiko v tem. Načeloma sem proti zadevam, kjer se nadaljuje mit knjige kot stvari, ki ne sme imeti normalne cene.

Koliko sredstev JAK letno nameni temu projektu in ali se bo ta nadaljeval tudi prihodnje leto?

Najprej še to: kar se tiče svetovne prestolnice knjige, je agencija dobila dodaten denar za to, mimo svojega rednega proračuna. Mišljeno je bilo, da bomo dobili 1.000.000 evrov v dveh letih: prvo leto 600.000, drugo 400.000. Potem pa smo v prvem letu dobili 500.000, v drugem pa 350.000 evrov. Iz teh sredstev smo sofinancirali Svetovni vrh knjige in festival Literature celin ter v prvem letu skupaj z MOL 21 knjig (od tega 11 neposredno in 10 znotraj festivala, skupaj nekaj čez 240.000 evrov) in nekaj podobnega po številu knjig bo letos. Knjige izmed prijavljenih izbere ustreznna strokovna komisija.

V začetku novembra smo morali na obe naši matični ministrstvi (za kulturo in znanost) oddati finančni načrt za leto 2012. Za področje kulture bomo imeli 10 odstotkov manj denarja, kar je za nas zelo veliko, ker smo že startali z relativno nizko osnovo. V normalnih razmerah bi upali, da bomo do konca leta podpisali tripartitno pogodbo o financiranju, a zdaj, ko smo sredi volilnih priprav in imamo vlado, ki ureja zgolj tekoče zadeve, ne vemo, kako bo.

Eden izmed ciljev agencije je bila omejitev števila subvencioniranih knjižnih naslovov s sočasnim dvigom višine subvencij. Založniki pravijo, da JAK v tem segmentu zaenkrat še ni učinkovita, velikim založbam se ta ukrep zdi celo slab za bralce, ki da bodo deležni osiromašenega programa ...

Pri nižanju števila subvencioniranih naslovov še nismo naredili veliko. To se bo resneje začelo goditi naslednje leto, ko bo čas še večje krize in bo manj denarja. Na teoretskem nivoju smo vsi za to, da se zniža število subvencij, razen če gre nižanje na »moj« račun.

V Sloveniji izide 6.000 naslovov letno (lani 500 manj). Knjig v pravem pomenu besede je nekje dve tretjini. Od tega je bilo po statistiki za leto 2010 1.350 leposlovnih naslovov. Po količini naslovov, po pestrosti, aktualnosti smo v evropskem vrhu. In pestrosti ne bo nič škodilo, če bo »slabih« naslovov malo manj. Eno od prizadevanj agencije je, da bi stroka povedala, kaj je dobro in kaj slabo. To je velikokrat težka naloga, ker nihče noče povedati, da je nekaj slabo. A imamo dober primer: v Centru za mladinsko književnost in knjižničarstvo (MKL) se dela priporočilni seznam mladinske literature in tam lepo piše – 500 knjig je slabih, veliko pogrešljivih, in so našete. Torej, nihče od kupcev nima več izgovora, da ni vedel, da je knjiga zanič. Mi si še prizadevamo, da bi tudi za odraslo literaturo obstajal podoben seznam. Vendar si tega ta čas nihče ne upa početi.

Agencije ne skrbi pestrost knjižnega trga nasploh, zanimajo nas tiste knjige, ki so v javnem interesu. Približno 10 odstotkov naslovov vseh izdanih sofinancira JAK. Za ostalo, denimo sto Danov Brownov pa kakšnih ameriških gospa, ki jih neka založba učinkovito prodaja v javne knjižnice, ne bomo skrbeli. Pestrost slabega res ni naš problem.

Najbrž se spodobi, da kaj poveva o kadrovski politiki na agenciji.

Mi smo kadrovsko podhranjeni. Ko je bila agencija ustanovljena, so rekli, da bo zaposlenih devet ljudi. Potem jih je bilo pa pet (štirje – pravnik in tri odlične svetovalke – so prišli z ministrstva za kulturo in ena svetovalka z ministrstva za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo) in ko sem jaz prišel (po izboru na javnem razpisu), sem bil šesti. Imamo torej omejeno število sodelavcev za posamezna področja. Če katera zbolí, nimamo nikogar za nadomeščanje. V glavni pisarni imamo študenta. To je iracionalno in o težavah osnovnega delovanja doslej nismo imeli sogovornika, ki bi nas slišal. Stvari urejamo, zelo počasi, a vendarle.

Številni manjši založniki so se znašli na robu preživetja. Kje so glavni vzroki zagatnega položaja? Mnogi so mnenja, da bi morala JAK različno pristopiti k sofinanciranju komercialnih oz. nekomercialnih založb.

To je najprej terminološki, pa tudi vsebinski problem. Kdo je mali založnik? Sam sem maja letos pisal tekst ravno o tej težavi. Je mali založnik nekdo, ki uvaža »plažo« z Daljnega vzhoda, slikanice, pa sijajno živi? Pa najema študente in jih plačuje pod ceno? A je mali založnik neka knjižničarka, ki je ugotovila, da knjižničarke rade berejo ameriški šund, in ga na veliko prevaja in prodaja v knjižnice? Je mali založnik nekdo, ki se je skregal s prijateljem v redakciji in ustanovil svojo založbo? Nekdo, ki samo prevaja tujo literaturo? Če dobro pogledate: imamo 24 programske financiranih založb. To je temelj slovenskega založništva.

In še naprej: kaj je to komercialni založnik?

No, meni se Studia humanitatis zagotovo ne zdi komercialna založba, v nasprotju denimo z Mladinsko knjigo.

Če vzamemo za primer Andreja Ilca, ki je urednik otroške literature na Mladinski knjigi, in to vrhunski, kakor so vrhunske tudi njihove izdaje na tem področju. On od tega, kar MKZ dobi za slikanice pri nas, ne bi mogel živeti. A je zdaj narobe, če neka založba iz prodaje drugih lastnih knjig financira tak program? Po mojem ne. Ko imaš enkrat omejena sredstva, se začneš spraševati, kaj je tvoj cilj in kaj je bistvo. Si pač rečeš: naš cilj ni to, da bo vsak, ki si izmisli, da bo založnik, dobil plačo iz javnega denarja. Naš cilj je kvaliteten knjižni program.

In če hočeš biti založnik, moraš vedeti, kaj to je, oziroma dokazati moraš založniško sposobnost, in potem boš lahko prišel do javnega denarja. So ljudje, ki so »prišli s ceste«, pa so se odločili, da bodo založniki, in se pritožujejo, da jim kršimo ustavno pravico do javnega denarja. V pogojih je napisano le, da morajo izdati vsaj dve knjigi na leto, da pokažejo minimalno poznavanje materije. Ne vidim problema, če neka velika založba financira del svojega pogona, ki je v javnem interesu, seveda tudi z našo pomočjo, ampak tudi iz drugih virov.

In še naprej: ali je naš cilj le izid knjige ali to, da knjiga pride do bralca? Delali smo analizo o sofinanciranih knjigah. Obstajajo »neprofitni« založniki, ki v treh letih niso prodali niti 10 odstotkov svoje produkcije. Za koga te knjige izhajajo? Ali mora biti kriterij socialna varnost? Ali pa je vaša socialna varnost vaš problem, problem JAK pa je, da podpre fine knjige? Te pojme smo popolnoma zamešali. Naprej: če pogledamo, kaj kakšna založba naredi za svojo knjigo. Videli bomo, da vse subvencionirane knjige Mladinske knjige (in drugih »komercialnih« založb) pridejo do ljudi in se v glavnem prodajo. Mi vsi vidimo MKZ kot problem, čeprav je v mnogih ozirih MKZ rešitev. Ker kaj se pa godi z mrežo DZS? In kaj se bo zgodilo jutri, če MKZ kupi čevljar Rossini iz Trsta?

Zdaj sva malo zašla ...

Seveda, ampak pri nas ni izčiščeno, kaj je mali založnik, kaj je komercialni založnik in kaj je realna teža nekoga, ki se pojavi na knjižnem trgu. Agencija mora v vsakem trenutku postaviti decimalno vejico. Nimamo dovolj denarja, da bi vse financirali. Če ta država za knjigo nameni toliko kot stane pol kilometra avtoceste, ne moremo reševati vsakega problema. Reševati moramo bistvo.

JAK je treba argumentirano kritizirati, to je normalno. Zato se tudi z vsemi akterji na področju knjige dobivamo in si izmenjujemo poglede. Včasih pogrešam korektnost pri tistih, ki sicer poznajo stvari, tudi malce poštenosti. Generalno pa mislim, da kar v redu delujemo.

Predpisali ste minimalne honorarje za avtorje in prevajalce subvencioniranih del, zvišali stipendije in uredili sistem knjižničnega nadomestila. Kako to, da ste pozabili na lektorje in korektorje, ki se za bagatelnih 17 evrov neto na avtorsko polo najbrž ne prav motivirani spoprijemajo z besedili?

Nimam pravega odgovora. Rekel bi pa to: ko smo se pogovarjali s prevajalci in založniki, kaj naj njihova pogodba vsebuje, smo po daljšem času prišli do nekaj skupnih točk. Takrat so nam prevajalci predlagali, naj v razpis napišemo tudi to, da ne bomo subvencionirali nobenega založnika, ki prevajanje plačuje manj kot 200 evrov na avtorsko polo. Temu nismo pritrdili, saj je stvar prevajalca, če se strinja z manj kot 200 evrov, ne stvar JAK. Mi kot tretja oseba ne moremo urejati pogodbenih razmerij, v katerih nas ni, četudi bi kdaj radi. Pogodba je soglasje dveh strank.

Primer: JAK zdaj resno financira revijo *Bukla*. Dogovorili smo se, da bodo objavljali kritike prevodov, česar doslej ni bilo. Ampak zelo velik problem je dobiti nekoga, ki bo napisal, da je prevod zanič. Kot slišim, so zdaj prepričali ugledno prevajalko, da se je spustila v pregled prevodov založbe, ki, kot pravijo bralci, slovi po slabih prevodih.

Glede lektorjev – jaz ne vidim mehanizma pri nas, kako bi mi tu lahko pomagali, čeprav se problema zavedamo. V naših razpisih piše, da mora založnik upoštevati visoke založniške standarde, in mislimo, da je to dovolj. Pa so nas prijavili, da nikjer ni definicije visokega založniškega standarda. In smo pisali poročilo o tem. Ali ni jasno, da mora biti knjiga dobro prevedena, lepo postavljena, lektorirana, lepo stiskana in zvezana, skratka kompleten izdelek. Ampak pri nas je to legitimna debata, pri nas so ljudje, ki želijo črno na belem, kaj to je.

Predlani na kongresu založnikov smo zato med drugim predlagali pripravo založniških standardov. Sestavili so tri komisije: ena je za standarde, druga za zbiranje podatkov o založništvu, tretja za sodelovanje med založniki in knjižničarji. Težko je priti do oprijemljivih podatkov – na strani založništva namreč ni resnega sogovornika, zbornica je šibek člen. Morda se bo zdaj resneje angažiralo društvo založnikov. Komisija za sodelovanje med založniki in knjižničarji, na področju torej, kjer so bile pogoste besedne vojne, se zdaj po malem pogovarja. Od tega veliko pričakujemo.

Ko sem omenjal postopke v dobro prijaviteljem – agencija mora nekoga, ki se narobe prijavi ali kaj pozabi, opozoriti, da popravi/dopolni vlogo. Včasih (s)m)o to preprosto zavrgli. In prijavitelji na to izboljšavo zelo različno reagirajo.

Slišim, da vam je še vedno blizu ideja o mesečni renti stotim vrhunskim slovenskim avtorjem. Kdo in po kakšnih kriterijih bo odločal o tem, katerih 100 je zaslužnih? To bo najbrž občutljiva zadeva, sploh če razmišljava v luči nedavnega »primera Mazzini«. Ali bodo odločevalci prevzeli odgovornost? Sama denimo ne poznam niti enega slovenskega urednika, ki bi odgovarjal za kak zavožen projekt.

Osebo želim, da bi to uresničili. Prvič: za to ni treba veliko denarja, le na primer potrojiti današnjo višino knjižničnega nadomestila; imeti bi morali dva milijona in pol na leto. To je približno toliko, kot si je lani razdelila uprava jeklarne Jesenice (ki jo je država sanirala), ali petkrat toliko, kot je lani dobil direktor Gorenjske banke. Pa jim ne zavidam; želim le, da bi bilo pri nas tudi intelektualno delo spodobno plačano.

S tem bi lahko uredili položaj 100 avtorjev (pisateljev, prevajalcev, ilustratorjev), ki so se s svojim delom doslej nesporno dokazali. Renta bi bila 2.000 evrov na mesec, ustanovili bi komisijo, ki bi jih izbirala ... Morda bi začeli s 50 ustvarjalci, potem bi se pa vsako leto dodajalo enega, dva, tri; zaradi mene bi se lahko tudi komisija menjala na tri ali celo vsako leto.

Če vzamemo Prešerna kot najbolj eklatanten primer ali pa idejo o avtorskih pravicah, ki zapadejo 70 let po smrti avtorja in potem postanejo javno dobro. Prešerna se je ogromno objavljalo, ogromno se je neodplačno uporabljalo njegovega avtorskega dela; in še kup takih avtorjev je. Tu je bilo velikansko minulo delo, ki ga ta država jemlje neodplačno. V primerjavi s to maso dva milijona in pol ni nič. S tovrstno rento bi se marsikaj uredilo; Janji Vidmar na primer ne bi bilo treba napisati kupa romanov na leto. Pritisk na izdajanje bi se zmanjšal. Knjižnice, ki danes kupujejo velike količine knjig, bi bile pod manjšim pritiskom. Produkcija bi se izboljšala, količina naslovov bi se znižala, prišlo bi do bolj smotrnega izkoriščanja javnega denarja za knjižnice. Normalen človek prebere približno eno knjigo na teden, pa zaokrožujem navzgor. Hočem povedati, da ne rabimo 6000 naslovov letno. Stvari bi z uresničitvijo te ideje racionalizirali. Če lahko obogatiš kot mesar ali z intelektualnim delom na drugih področjih, ne vem, zakaj ne bi mogel kot kvaliteten pisatelj. Če imamo v Sloveniji 4000 knjižničarjev, ki so plačani od dela s knjigami, če imamo 3000 tiskarjev, pa 500 knjigotržcev, 1000

založnikov, ki živijo od knjig, bi bil potem škandal, če bi od knjig živel tudi 100 ustvarjalcev? Skratka, mislim, da je to realen projekt.

Po mnogih letih sem se udeležil evropske konference o knjižničnem nadomestilu, da bi videl, kaj bi pri nas morda še lahko izboljšali. (Naš sistem je zelo dober, samo denarja je premalo). Danci, ki jih je še enkrat toliko kot Slovencev, iz naslova knjižničnega nadomestila letno razdelijo 22 milijonov evrov. Najbolj izposojani avtorji lahko dobijo 100.000 evrov na leto. In nikomur se to ne zdi noro. Ko sem jih vprašal, od kod jim ta denar, so rekli, da je na Danskem ustvarjalnost prva prioriteta kulturne politike. Konference so se prvič udeležili tudi predstavniki z drugih kontinentov in je prišel kolega iz Južnoafriške republike in je rekel: Mi bomo tudi to uvedli. Ko sem ga vprašal, kako pa to, mi je odgovoril, da je njihova vlada prepoznala vlogo knjige v družbi. Pri nas pa je v hajki proti javnem sektorju nešteto norosti.

Pri nas na vlogo knjige (razen pri besednih slivospevih) pozabljam, celo mediji na knjigo prevečkrat pomislijo le, kadar zavohajo kri. Miha Mazzini je odličan pisatelj, ki je pri vseh medijih vzbudil veliko pozornost šele v zvezi z odločitvijo komisije za dodeljevanje štipendij pri Društvu pisateljev, ne pa s kakšno svojo dobro knjigo.

Agencija se trudi za prepoznavnost slovenskih avtorjev v tujini. Sami ste večkrat dejali, da je na knjižnih sejmih v tujini praktično nemogoče prodati avtorske pravice. Nekateri so vam očitali premalo aktivno funkcijo na področju mednarodnega sodelovanja.

Če kaj ne drži, potem to eksplicitno ne drži. Doslej smo financirali zelo veliko prejetih vlog za prevode, to je približno 60 prevodov na leto. Znotraj te demokracije široke izbire (pogoj je bila izjava tujega založnika, da bo knjigo objavil) poskuša JAK zadevo polagoma bolj usmerjati na podlagi kvalitete; pripravili smo prospekte za Prešernove nagrajence, fokusno izpostavljamo določene avtorje itn. Zdaj se dogovarjamo ciljno: v Ameriki izideta ena do dve knjigi letno, nazadnje je bil to Zupanov *Menuet za kitaro*, lani Jančarjev *Galjot*, pred tem še Pahor, Žabot, Blatnik. Skratka, to je dolgoročna linija. Z Rusi smo letos podpisali pismo o nameri, tako da bo vsako leto izšlo 3–5 prevodov sodobnih slovenskih romanov v ruščini.

Prvič smo na projektu prevajanja združili slovenske založbe (Wieser, Mohorjeva, Drava) in za prihodnjo jesen pripravljamo projekt slovenske literature v nemščini, ob tem pa moramo seveda usposobiti čim več prevajalcev. Zato smo lani tudi začeli s prevajalskim seminarjem, ki se ga udeležujejo prevajalci v različne tuje jezike, ki prihajajo iz različnih držav. Seminar je bil izvrstno ocenjen, stane nas okrog 20.000 evrov, prinaša pa tudi zelo konkretne rezultate z novimi prevodi slovenskih del.

Kar pa se tiče sejmov v tujini, tam rabiš material, ustrezno gradivo. Vaše lepe oči bi morda kaj prodale, moje pa ne. Knjižni sejem je tudi velik strošek, zato smo se odločili za manjšo razstavno povržino – lani je ta najem stal trikrat manj kot prejšnja leta in iz presežka denarja smo naredili informacijski material (prospekte, vzorčne prevode, kataloge). V Frankfurtu je 7000 založnikov iz 200 držav, 400.000 novih knjig – zakaj bi pa nekdo od teh opazil in izdal slovenskega avtorja? Tam sicer moraš biti, a takrat ni časa za tovrstno konverzacijo. Stvari je treba pripraviti prej.

Kako daleč ste z načrtom vzpostavitve javno-zasebnega partnerstva za skladiščno-distribucijsko središče?

Ta projekt je v povojih in ga že spremlja kup nespোরazumov. Leta 2009 smo naredili analizo zalog pri vseh založnikih, ki jih je JAK financirala. Ugotovili smo, da so te zaloge velike, pogosto shranjene na raznih neprimernih koncih, od garaž do kleti. Založnikom je težko rokovati s temi zalogami in potem naprej, denimo peljati knjigo v Mursko Soboto. Je raje ne peljejo, ker preveč stane. Zato smo začeli razmišljati o skladišču knjig v javnem interesu, ki bi bilo za založnike zastoj.

Glede prodaje teh knjig: vi bi svojo knjigo še vedno prodajali na internetu ali kjerkoli, ampak vsi bi vedeli, kje jo dobijo, saj bi v skladišču prevzeli tudi dostavo vseh knjig. In potem bi knjigarne, šole, knjižničarji vedeli, da bo npr. vsakega petega dne v mesecu prišel kombi s ponudbo naslovov iz tega skladišča. To je prva faza.

Naslednja faza: sofinanciramo izdelavo portala *Knjige na trgu*, tako da bo vse, kar izide, na internetu; zdaj imamo za začetek bazo sofinanciranih knjig od leta 2004 do 2010 na spletni strani agencije. V skladišču bi bil tudi knjigomat – ko bi knjiga pošla, bi iz skladišča digitalnih knjig le pritisnili na gumb in bi stroj natisnil knjigo. In še naprej (to je zdaj že rahla znanstvena fantastika): iz tega bi radi razvili centralno nabavo za vse knjižnice. Na Nizozemskem so denimo pogoji za kaj takega vzpostavljeni in tak sistem imajo že dolgo vrsto let. Za kaj takega je nujen sistem fiksne cene, ki ga mi nimamo, in dali smo pobudo, da se ga spet lotijo.

Reakcij na ta center je bilo veliko, ker ljudje ne vedo, kaj to je. Upam, da bomo še pred knjižnim sejmom naredili posvet na to temo, elaborat o ekonomskih plusih tega imamo pripravljen.

Skratka, mislim, da smo v treh letih opravili veliko delo, da imamo jasno vizijo in veliko idej, začetnih projektov in dogovorov, in z ljudmi, ki vedo, o čem govorijo, ko govorijo o knjigi, bomo lahko dobro delali tudi v prihodnje. ■

Slovensko založništvo

ISKANJE GRALA OPTIMIZMA

Slovenski knjižni sejem ni kraj odločitev, kakršna sta na primer velika sejma v Frankfurtu in Londonu, slovensko založništvo zaradi svojih posebnosti deluje drugače. Knjižni sejem ni kraj biznisa, ampak rezervni kulturni praznik z vsem, kar gre k prazniku zraven – postavljen je na začetek elitnega prodajnega časa za knjige, v njegovem okviru je »vse«, od obiskov trum šolajoče se mladeži, sejmskih popustov, nastopov priljubljenih avtorjev, občasne prisilne nasmejanosti, češ, saj gre, predvsem pa je pravi čas in kraj za malce tarnanja o revah in težavah slovenskih založnikov.

IGOR BRATOŽ

Nacionalni knjižni sejem je pač pregleden prikaz trenutne moči in dometa slovenskega založništva, njegovih dobrih in slabih plati. Nič posebnega, prireditev, ki jo letos uprizarjajo sedemindvajsetič, se je z malce turobnimi in katastrofičnimi uvidi že začela, pisal se je november 1972, s simpozijem o nemili usodi slovenske knjige. No, seveda ni nikdar tako hudo, kot pravijo založniki, knjigotržci, knjigarnarji, a hudo je – o prodaji knjig v knjigarnah zadnje čase krožijo zgodbe, ki jim neposvečeni komaj verjamemo. Ubogim številkam namreč.

Eden od indicev, da gre nekaj drugače, je morda tudi podatek, da v zadnjem letu založniki niso izdali toliko naslovov kot prejšnja leta, ko se je številka gibala nad šest tisoč, letos je padla za nekaj sto knjig, če kajpak lahko verjamemo tako ali drugače obdelanim statističnim podatkom. Še zmeraj je to impresivna produkcija, bivša ministrica za kulturo nam je to na prejšnjem sejmu povedala nedvoumno, mila podalpska deželica je po številu izdanih knjižnih naslovov na prebivalca prva v svetu, že pred leti pa smo vsakomur, ki je imel malo časa in potrpljenja, razlagali o razkošnih številkah, ki govorijo, da so Slovenci (zvezani v nerazvezljivem zakonu s »človekovo najboljšo prijateljico«) neznansko pridni obiskovalci javnih knjižnic, temu servisu zaupajo, pričakujejo, da jim bo postregel (o tem se odgovorni in vpleteni občasno lepo pokregajo) tako z najodličnejšimi kot z najbolj pogrošnimi naslovi, s tistim torej, kar jih privlači. Kupovati nočejo toliko, pot v knjižnico jim je ljubša. Bi jim moral javni servis ustreči povsem? Delno? Kdo bo razsodil o tem? Bo o vsebini knjižnih polic odločala »ulica«, velecenjeni uporabnik oziroma uporabnica? In po katerih kriterijih? Ob tem ne gre pozabiti, da so kupci slovenskih knjig – kot je več kot prepričljivo pokazal knjižni *easyjet*, zbirka *Knjige za vsakogar* v okviru ljubljanskega enoletnega prestolovanja knjigoljubnemu svetu – pripravljene kupiti tudi tako imenovane zahtevnejše naslove, dobro branje torej, če ima le prijetno ceno. Bi dali za iste knjige (in v promet jih je šlo več kot 95.000 izvodov) tri evre več? Pet evrov več? Deset evrov več?

Pa vendar: število naslovov, s katerimi je mogoče kandidirati za državne denarje pri Javni agenciji za knjigo, se zmanjšuje, po besedah direktorja agencije gre za »razumno nižanje števila subvencioniranih naslovov«, ti ukrepi pa, kot smo lahko brali v ogorčeno-letargičnih odzivih, sistemsko sankcionirajo male založnike, ki s svojimi programi že tako ali tako težko preživijo.

Padanje kupne moči je v tem kontekstu skoraj odveč omenjati. A ne pada le kupna moč bralcev knjig, ampak tudi knjižnic, za katere vemo, da so – upoštevaje druge evropske države – več kot imenitno založene in obiskane. Zdaj je slišati tarnanje, da bo vsakršno klatenje stroškov na državnem nivoju za nakup gradiva odrezalo knjižnicam celo tja do

DOKUMENTACIJA DELA/MAVRIC PIVK

petine sredstev. Od katerekoli politične garniture, ki bo po volitvah zasedla najvišja politična mesta, ni pričakovati odrešitve, najverjetneje ravno nasprotno, nove udarce. Ničelna stopnja davka na dodano vrednost za knjige? *Anyone?* Že v predvolilnem času je tako kot zmeraj doslej jasno, da strank ne zanima ne literatura ne kultura, v programih ni zaslediti kake večje pozornosti in naklonjenosti temu področju, še največ zanimanja so vzbudili tako ali drugače utemeljeni predlogi za ukinitve Javne agencije za knjigo. Take zahteve oziroma predlogi so seveda del sladkega predvolilnega obljubarstva, nihče od pompoznihih predlagateljev pa se ni potrudil podrobneje razložiti, kdo naj bi se po morebitni ukinitvi Agencije s slovensko knjigo sploh ukvarjal. Takih predlagateljev podatki o mizernih avtorskih in prevajalskih honorarjih na primer ne zanimajo. Eden od malce presenetljivih kandidatov, tudi sam založnik in avtor, je svoje pred dnevi povedal za državno tiskovno agencijo: »Če nekdo leta in leta producira umetnost, ki si ne more najti odjemalcev, se mora tudi sam vprašati o smislu svojega početja. Seveda pa tega ne bo storil, dokler se bo udobno pasel na državnih jasljih. Pritoževanje o nerazumljenosti umetnikov pa v Slo-

veniji ne zdrži, saj imamo visoko kultivirano in zahtevno publiko.« S tem se je verjetno mogoče strinjati, a kaj narediti potem z vsemi žalujočimi?

Med vsemi drugimi večjimi in manjšimi nesrečami, ki ne dajejo mirno spati plemenu slovenskih založnikov in vseh z njimi povezanih, je še nespregledljivo globalno dejstvo, da se, vsaj v razvitih svetovnih založništvih, delež med prodanimi tiskanimi in elektronskimi naslovi ponekod bliskovito, ponekod pa zmerno počasi, a zagotovo spreminja v prid novega formata. Slovenija pri tem ni izjema, radikalno se utegnejo spremeniti tudi doslej običajne prodajne poti za knjigo – knjigarnam, zastopnikom, prodaji na bencinskih servisih, v veleblagovnicah, telefonski in akviziterski prodaji in vsemu drugemu se bo precej v kratkem pomembneje pridružila doslej komaj omembe vredna prodaja slovenskih naslovov po spletu. Hudega najbrž ni pričakovati, inertnost sistema bo opravila svoje.

Ob vsem naštetem se je mogoče strinjati z mnenjem glavne urednice ene od slovenskih založb, ki je pred časom suho pripomnila: »Knjigo ogroža bralec.« Vprašanje, ki ostaja, je le, ali je za to sam kriv. ■

Za ljubitelje zgodovine – zbirka življenjepisov znanih osebnosti, ki so krojile zgodovino. (praktična žepna izdaja)

- Z Ludvik XVI. / Zadnje sonce Versaillesa (A. Spinosa)
- Z Marija Terezija / Ženska na oblasti (E. Ferri)
- Z Teodora / Vzpon cesarice (P. Casaretti)
- Z Kleopatra / Kraljica, ki je preslepila samo sebe (A. Spinosa)
- Z Neron / Dva tisoč let klevet (M. Fini)

www.kmeckiglas.com Pridružite se nam na ZALOŽBA KMEČKI GLAS!

Na knjižnem sejmu v Ljubljani je cena vsake knjige iz zbirke le 11 EUR!
Obiščite razstavní prostor Založbe Kmečki glas z bogatim izborom knjig in koledarjev po sejmskih cenah!

Slovenske knjige na mednarodnem trgu

BO ŠE ŠLO BREZ NOBELOVE?

Slovenska literarna prisotnost v svetu ni več tisto, kar je bila. Vajeni smo stokanj, da nič več ni tako dobro, kot je bilo – tu so stvari obrnjene. Če je bila pred letom 1991 v tujini, zlasti na Zahodu, izdana knjiga slovenskega avtorja redkost in smo tako prehajali velike mejnike (Kosovel leta 1965 v francoščini pri Seghersu, Lipuš 1981 v nemščini, 1984 nova izdaja pri Suhrkampu, 1988 Šalamun v angleščini pri The Ecco Press ...), ko se je nad izidi navduševala vsa slovenska kulturna javnost in so odmevali v medijih, so zdaj prevodne izdaje postale tako običajne, da ne zbuja kakega posebnega odziva.

ANDREJ BLATNIK

Dejstvo, da se Slovence prevaja veliko, pa vendar še ni zelo ozaveščeno. Ko je Špela Dolinšek v diplomski nalogi na oddelku za bibliotekarstvo Filozofske fakultete v Ljubljani po podatkih, dostopnih na spletni strani Javne agencije za knjigo, ugotovila, da je bilo od leta 1991 do 2010 v tuje jezike prevedenih približno 1330 slovenskih leposlovnih knjig, torej kakih sedemdeset letno, čemur lahko dodamo še, da ima vsaj eno knjigo v tujini objavljeno skoraj vsak tretji član Društva slovenskih pisateljev, so bili tisti, ki so slišali te številke, hudo presenečeni. Čeprav se slovensko literaturo po dostopnih podatkih prevaja precej nad svetovnim in tudi evropskim povprečjem (glede na število govorcev jezika, seveda), so se vsi iskreno začudili, kajti živeli so v prepričanju, da smo majhni in neopazni. Prelahkotno bi bilo te odzive tolmačiti kot običajno slovensko nesamozavest in samopomilovanje. Načeloma so vsi sogovorniki vedeli, da so Žižek, Avseniki in DJ Umek hude avtoritete, da na svojih področjih, rečeno v športnem žargonu, igrajo v prvih mednarodnih ligah. Pisatelji, priznati je treba, šele v drugi, in časi so taki, da opazimo samo prvo. Ker smo se na zemljevid svetovne zavesti postavili, po literarno, šele včeraj, smo redko vabljeni na največje svetovne literarne festivale (ali pa naši mediji ne opazijo, kateri to so) in redko dobivamo pomembne nagrade (ali pa naši mediji ne vedo, katere to so). Rešitev se zdi ena sama, potrditev bi morala biti nesporna: a kako naj v književnosti, ki je najbrž najbolj poliloška od vseh umetnosti, do nje pride, še Nobelovim nagrajencem se ugovarja, velikokrat prav v njihovih domovinah? Ostanimo na trdnjih tleh in si pogledimo, kaj nam sporočajo številke iz omenjene diplome. Opozoriti velja, da izhajajo iz baze prevodov,

VIR: ŠPELA DOLINŠEK: PREVAJANJE NOVEJŠE SLOVENSKE KNJIŽEVNOSTI/DIPLOMSKA NALOGA

ki je zaenkrat še neprečiščena in vključuje med drugim tudi promocijske izdaje, izdane v Sloveniji, včasih v samozaložbi. Vendar tudi v trenutni obliki baza ponuja veliko primerjalno zanimivih podatkov. Začnimo, kakor je v današnjem svetu žal v navadi, z »naj, naj, naj«.

Najbolj prevajani slovenski pisatelji so na srečo tisti, ki jih tudi v Sloveniji cenimo. Drago Jančar je med letoma 1991 in 2010 objavil 75 prevodnih knjig, Tomaž Šalamun 64, Evald Flisar 48, Aleš Debeljak 44, Boris Pahor 42. V skupnem merilu (torej vključno z izdajami pred letom 1991) so od Jančarja (skupno 99 knjig) uspešnejši Ivan Cankar (304), France Bevk (151), France Prešeren in Prežihov Voranc (oba po 114 knjig) ter Ela Peroci (101). Pestra pa ni le (že iz imen razvidna) mednarodna ponudba besedil, ampak tudi nabor ciljnih jezikov, kjer so pesniki celo v prednosti: Šalamun je imel do 2010 knjige v 20 jezikih, Debeljak in Jančar v 19, Aleš Steger v 18, Evald Flisar v 14.

Zanimivo je, da kljub Eliotovemu prepričanju o neprevedljivosti poezije in njeni

splošno ocenjeni tržni nezanimivosti ta med prevedenimi knjigami celo krepko vodi: od omenjenih 1330 knjig je pesniških 472, romanov 278, prav tako načeloma slabo prodajljivih knjig kratke proze 187; knjig za otroke je 105, dram 65 ... Tu je seveda mogoče zaznati precejšnjo razliko od domačih števil – v slovenščino prevajamo zlasti romane in otroške knjige, precej manj kratko prozo in komaj katero knjigo dram ali poezije. Temeljni razlog tega neujemanja je, da Slovenci prevajamo zlasti komercialno leposlovje, izvažamo pa skoraj izključno tisto, kar Američani imenujejo *quality literature*. Nič čudnega, s slovenskim popularnim pisanjem smo preslabo založeni celo za domače potrebe, o čemer nas prepriča vsak pogled na knjižnične lestvice izposoje, in na tujem trgu ne bi zdržalo kvalitetne tekme.

Še en zanimiv razpored se kaže ob preštevanju števila knjig, v zadnjih dvajsetih letih prevedenih v posamezni jezik: vodi nemščina (302 knjigi), hrvaščina je druga (143), sledijo italijanščina (138), angleščina (123), češčina (71), srbsščina (57), bosanščina in francoščina (54) ... Vseh jezikov, v katere je prevedeno slovensko leposlovje, naj bi bilo 60, kar se ne zdi pretirano, če opazimo, da nastopa srbsščina štirikrat – najprej sama zase, potem kot srbohrvaščina, pa še kot srbska in črnogorska srbohrvaščina, pojavi pa se tudi več španščin in angleščin.

Naraščanje števila prevodov v zadnjih dvajsetih letih, ki ga izkazuje priložena tabela, ni brez povezave s sistemsko pomočjo, ki jo od osamosvojitve na tem področju Slovenija ponuja. Trubarjev sklad je med letoma 1993 in 2009 podprl tisk 327 knjig (od tega 64 v hrvaščini), Javna agencija za knjigo financira neposredno prevajalce, v zadnjih letih tudi pisateljske poti na branja in festivale, organizira predstavitve na knjižnih sejmi in že dve leti prevajalsko delavnico, kjer se prevajalci v različne jezike srečajo s knjigami štirih izbranih slovenskih avtorjev. V letu 2011 so bili to Drago Jančar (*To noč sem jo videl*), Miroslav Košuta (*Kriško kraške*), Mojca Kumerdej (*Temna snov*) in Vitomil Zupan (*Igra s hudičevim repom*), v

letu 2010 pa Milan Dekleva, Edvard Kocbek, Katarina Marinčič in Suzana Tratnik.

V nasprotju s Trubarjevim skladom in podporo prevajalcem, ki z načinom izbire ubirata pasivni pristop (podpora dobijo vse formalno ustrezne vloge in organi odločanja preverjajo le, ali so izpolnjeni formalni pogoji, ne pa izbirajo, kaj naj se prevaja in kaj ne), je prevajalski seminar začetek aktivnega spodbujanja prevajanja, usmerjenega v vnaprej določene naslove. Zanimivo je, da v zadnjih letih zahteve po aktivni promociji, ki bi ene avtorje promovirala bolj od drugih, v javnosti naraščajo; vsaj deloma najbrž tudi zato, ker se prisotnost slovenske literature v tujini ne ujema dosledno z ustaljenimi predstavami o slovenskem literarnem kanonu. (Zanimivo je tudi, da v splošnejšem

SLOVENCI PREVAJAMO ZLASTI KOMERCIALNO LEPOSLOVJE, IZVAŽAMO PA SKORAJ IZKLJUČNO TISTO, KAR AMERIČANI IMENUJEJO QUALITY LITERATURE. NIČ ČUDNEGA, S SLOVENSIM POPULARNIM PISANJEM SMO PRESLABO ZALOŽENI CELO ZA DOMAČE POTREBE, O ČEMER NAS PREPRIČA VSAK POGLED NA KNJIŽNIČNE LESTVICE IZPOSOJE, IN NA TUJEM TRGU NE BI ZDRŽALO KVALITETNE TEKME.

knjižnem polju narašča druga smernica: slovenski založniki programsko odločanje vse bolj prepuščajo kupcem, knjižničarji pa bralcem. To nezaupanje v lastno strokovnost bi zanesljivo potrebovalo širši razmislek, še zlasti, ker nekatere pobude, recimo *Priročnik za branje kakovostnih mladinskih knjig*, kažejo, da je mogoče ravnati tudi drugače.) V zadnjih letih, nemara desetletjih, je na knjižnem prizorišču prišlo do premika, v katerem privlačnost avtorjev prevladuje nad privlačnostjo posameznih del, zato se literarno polje vzpostavlja na nov način, v katerem prevajanje deluje po principu plazur – prvi prevodi, zlasti v večje jezike, sprožajo naslednje, že prevedeni avtorji pa imajo prednost pred novimi, ker so do določene meje že udomačeni in ciljni kulturi. V ospredje literarnega interesa (vsaj zaenkrat pa ne tudi *doživljaja*) se torej premika avtor, ki iz taistega ospredja izpodriva delo; morda tudi svoje lastno.

Ob tabeli vidimo povezanost med prevajanjem in podporo prevajanja: izrazito rast števila prevodov leta 1995, ko se je za

Mladika, Založništvo tržaškega tiska,
Novi Matajur in Goriška Mohorjeva družba

SLOVENSKA KNJIGA V ITALIJI

Predstavitve knjižnih novosti in načrtov na
27. knjižnem sejmuv petek, 25. novembra,
ob 11. uri v dvorani Lili Novy

dejavnost Trubarjevega sklada izvedelo v širšem krogu, in od leta 2002 dalje, ko se ji je opazneje pridružilo še sofinanciranje prevajalskih honorarjev. Upad proti koncu tabele pa najbrž sporoča, da slovenska sredstva za te namene ne naraščajo skladno z zanimanjem založnikov – da se torej podpora posamezni izdaji zmanjšuje.

(Na tem mestu lahko predvidimo gostilniška godrnjanja oziroma forumske zapise o sesanju nesposobnežev iz državnih nedri in o nujnosti tržnega odločanja, ki že ve in pove, kaj je dobro in kaj ne. V nasprotju s takimi pavšalizmi je tudi za poznavalce knjižnega polja včasih presenetljivo, kako je sistem podpore izvozu literature v zahodni Evropi uveljavljen in kako neprimerljivo več sredstev, celo glede na BDP, se mu namenja. V neznosni lahkosti pavšalnih sodb, ki v predvolilnem nastopanju napovedujejo ukinitje Javne agencije za knjigo brez analize stanja in ponujanja alternativ, velja vsaj spomniti, da se je po Trubarjevem skladu iz leta 1993 zgledevala vrsta vzhodnih držav, s čimer se morda lahko ponašamo, žal pa sklad sam ni ne kadrovsko ne finančno napredoval tako kot po drugih državah, tako da so nas zdaj marsikje prehiteli.)

Nemožnost naglega prilagajanja novim okoliščinam je samo ena od težav, s katerimi se srečuje slovenska literarna politika; previdnost je druga. Na letošnjem frankfurtskem knjižnem sejmu je bila častna gostja Islandija. Veliko nepoučenih se je čudilo, da gostovanja zaradi krize, obče in zlasti svoje lastne, ni odpovedala. Islandci so bili pragmatični: ravno zaradi krize moramo biti tam. In vloženi denar se je poznal, do sejma je samo v nemškem govornem prostoru izšlo 260 islandskih ali z Islandijo povezanih knjig. (Število v nemščino prevedenih slovenskih knjig v zadnjih 20 letih je bilo na tem mestu že omenjeno.) Zdaj se bo opaznost selila še v druge jezike. Poljaki, čeprav stoštiridesetkrat bolj številni, so ob svojem gostovanju prišli do 160 knjig v nemškem prevodu. Litvanci do približno sto. Slovenci, saj si lahko mislite, svoje kandidature ne napovedujejo.

Tudi zaradi takšnega pomanjkanja samozavesti zaenkrat še noben slovenski pisatelj ni tako prisoten v mednarodnem založniškem obtoku kot denimo leta 1975 rojeni Makedonec Goce Smilevski z le dvema knjigama, da podobno starih poljskih avtorjev sploh ne omenjamo. Morda je del razloga najti tudi v tem, da so avtorji prepuščeni sebi in svojim prevajalcem, kar ni v globalni navadi. Le zelo redke zastopajo agenti in nobena slovenska založba razen Študentska (in v primeru Lile Prap še Mladinska knjiga) svojih avtorjev ne predstavlja kaj dosti v tujini. Deloma zato, ker jim v poslovnih vizijah finančni kapital povsem prekrije intelektualnega in simbolnega, nekaj pa ima s tem opraviti najbrž tudi povsem banalen razlog – nerazgledanost. Nekateri poljski avtorji so že pred nastopom na Frankfurtu prinašali svojim založnikom večje prihodke s prodajo pravic kot s prodajo knjig na domačem (štiridesetmilijonskem) trgu.

In zaradi nerazgledanosti so tudi odzivi na slovensko prisotnost v tujini histerični, kot velik dosežek se recimo že leta navaja nominacija za nagrado IMPAC, ki jo lahko opravi vsaka knjižnica, ter vsaka vključitev v kako antologijo ali obrobni založniški program, ki jo avtorska ali založniška propagandna mašinerija spravi v slovenski medijski svet. Vse to so sicer res dosežki, ki Slovenijo uvrščajo na mednarodno literarno prizorišče, zato je pomemben vsak zase in vsi skupaj, še pomembneje pa je, da se ta prisotnost v svetu v naši zavesti udomači kot nekaj ne ravno veličastnega, temveč preprosto neizbežnega. Naj bo književnost, kot medij ali po vsebini, še tako zavezana tradiciji, v njej nikakor več ne velja delitev na »dom in svet« temveč je izhodišče enako kot na večini področij današnje ustvarjalnosti: dom je svet.

DR. ANDREJ BLATNIK je pisatelj, urednik in profesor na Oddelku za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.

(E-)knjige, svetovni splet in zidane knjigarne

SAMO RUGELJ

Pred nekaj dnevi se je iz Los Angelesa vrnil prijatelj in mi prinesel nov roman Stephena Kinga 11/22/63. Ko sva poračunala stroške, sva zgroženo ugotovila, da je to žanrsko, za večino pač zgolj letališko branje, stalo, preračunano v našo valuto, skoraj natančno 30 evrov (35 dolarjev plus davek, ki ga imajo Američani na vse stvari). Res je, da gre za obsežen roman, in res je, da gre za noviteto, a če se Slovenci radi pritožujemo, da je naše (prevedeno) leposlovje, ki običajno izhaja v nakladah do tisoč izvodov (izvirno domača dela pa navadno v še pol nižji nakladi), predrago, potem bi morali Američani ob takih cenah za tako velik jezikovni, globalni trg, kot ga imajo, skoraj začeti javno protestirati. Ali to počnejo? Seveda ne. Do Kingovega romana se lahko pride še na kar nekaj različnih načinov. In to precej ceneje. Navedel bom samo nekaj najočitnejših.

Dandanes, ko se veliko govori o e-knjigah, je najcenejša opcija za nakup te knjige naročilo preko spleta. Elektronske različice knjig niso vedno cenejše od tiskanih, a v primeru novih, najbolj vročih naslovov je pogosto tako, saj želijo spletni prodajalci s tem poudariti svojo cenovno konkurenčnost, čeprav te knjige prodajo brez zaslужka ali celo pod nabavno ceno (to počnejo tudi z nizkimi cenami tiskanih različic istih naslovov). In res, če si bi knjigo naročil preko ameriškega Amazona ter počakal minuto ali dve, potem pa bi jo že lahko začel brati, bi za to plačal manj kot 15 evrov (na Applu še evro manj). A to še zdaleč ni edina (cenejša) pot. Če bi kot zavezanec Gutenbergove galaksije raje bral tiskano verzijo in bi si jo preko ameriškega Amazona naročil v tej obliki direktno v Slovenijo, potem bi me to, četudi bi tokrat v košarico spustil samo to knjigo in jo samostojno poslal na pot čez ocean, stalo komaj kaj več kot 20 evrov (stroški poštne znotraj Amerike so še nižji). Če jo pričakujem bolj nestrpno in bi izbral hitrejšo pošto, bi moral za to dodati nekaj evrov, a še zmeraj bi bila končna cena nižja od 25 evrov. Če pa sem uporabnik angleškega Amazona, od kjer pošiljke v Slovenijo običajno pridejo v nekaj dneh, vsekakor pa manj kot v enem tednu, in bi naredil enako, torej samostojno naročil samo ta Kingov roman v tiskani obliki, bi s poštnino vred plačal dobrih 22 evrov. Običajno je seveda drugače: ko kupujem knjige preko Amazona, jih v paket združim več, kar stroške poštne še precej poceni.

Kaj je torej tork nauk te zgodbe? Seveda to, da v Ameriki le še redki kupujejo knjige v zidanih knjigarnah po t. i. *listed price*, torej po ceni, ki je na zavihu knjige. Sploh ob dejstvu, da že nekaj tednov ali pa največ nekaj mesecev po izidu poprej novitete v teh knjigarnah že dobijo nalepke z oznako višine popusta (ta se giblje od 10 do 30 odstotkov, člani knjigarn pa dobijo še kaj zraven). To vseeno ne pomaga. Borders, druga največja ameriška knjigarniška veriga, se je sesula v začetku letošnjega leta, Barnes&Noble, sedaj še edina preostala velika ameriška knjigarniška veriga, pa je že nekaj časa v procesu preoblikovanja svojega prodajnega asortimenta stran od knjižnega v smeri proti galanteriji, igračam in podobni izdelkom. Ko danes vstopite v kak Barnes&Noble, se ne zaletite več

v strastno zložene knjige, v vabeče nove naslove, ki so jih za vas izbrali in pripravili zagrizeni in razsvetljeni knjigarji, torej knjige, ki se jim enostavno ne morete upreti (tak občutek sem imel recimo še tri leta nazaj), ampak vstopite v precej brezvoljne in dokaj obupane prostore s precej zdolgočaseno zloženimi knjigami, tako da se zdi, kot da so se vsi že sprijaznili s svojo usodo. Zlobna, kapitalistična, korporativna, sicer fiktivna hiperknjigarniška veriga Fox iz filma *Čaka te pošta*, ki jo pooseblja Tom Hanks in ki skuša sesuti majhno, romantično knjigarno za otroke izza ogra, v kateri je glavna Meg Ryan, dobiva nov, paradoksalen obrat. Ameriške verige veleknjigarn so v minulih dveh desetletjih z raznimi surovimi poslovnimi praksami s trga izbrisale večino neodvisnih knjigarn, o čemer detajlno piše André Schiffrin v svojih dveh knjigah, *Posel s knjigami* (2000), prevedeni tudi pri nas, in lanskoletni *Besede in denar* (Words & Money). Sedaj se prav enako dogaja tudi njim: z raznimi surovimi poslovnimi praksami jih s trga skuša izbrisati Amazon, pri tem pa mu pomaga še Apple ter drugi, ki iščejo svoj prostor na spletnem knjižnem trgu. Tako vse kaže, da bodo z zidanimi knjigarnami na trgu ostali samo še tisti koreniti neodvisneži, ki niso nikoli kaj prida dali na donosnost svojega posla, ki nikoli niso prišli na borzo in se nikoli niso ponašali s kakšno sofisticirano razvojno strategijo, zaradi česar sedaj nimajo odprtih velikih kreditov in niso izpostavljeni kakim hudim zahtevam bank, delničarjev ali nadzornih svetov. Z drugimi besedami: vse kaže, da bodo ostale na trgu samo še tradicionalne večje knjigarne neodvisnega tipa, kot je denimo v Los Angelesu Book

SLOVENSKIH KNJIG NAM NE BODO NIKOLI IZDAJALI NE AMAZON NE APPLE NE KATERI DRUGI OD VELIKIH SVETOVNIH KNJIGOTRŠKIH IGRALCEV. JIM LAHKO TOREJ EKSKLUZIVNO ZAUPAMO NJIHOVO PRODAJO?

Soup, v Londonu pa Foyles. Apokaliptična prihodnost? Bomo videli. Na področju glasbe in filmov se je to že skoraj zgodilo, saj je Miha Mazzini na svojem predpoletnem predavanju na slovenskem kongresu založnikov v humornem stilu žalostno ugotovil, da je že izginilo večino tega, zaradi česar ga je včasih vleklo v velika tuja mesta: velike knjigarne ter velike glasbene in devede trgovine.

Kako ta senca sprememb pada na slovenski knjižni trg? V dneh letošnjega knjižnega sejma se napoveduje, da bo nekaj slovenskih založb začelo prodajati svoje knjige preko tujih spletnih prodajal, denimo Applu. Večinoma naj bi šlo za nekaj starejše knjižne naslove domačih avtorjev (kjer so urejene tudi pravice za ta tip prodaje), ki jih v tiskani obliki ni več na zalogi, povpraševanje po njih pa še obstaja. Pozdraviti gre propulzivnost založb, ki v

spletni prodaji vidijo novo pot, kako priti do svojih bralcev/kupcev, posebej še, če v obstoječem sistemu prodajnih kanalov ne dobijo nazaj tistega, kar potrebujejo. Seveda pa prodaja starih, že »amortiziranih« knjižnih naslovov za zdaj pomeni eksperimentiranje, možnost dodatnega prihodka brez velikega poslovnega tveganja v stilu »če bo kaj prodaje, fino, če ne, nismo kaj dosti izgubili«.

Prvi resnejši koraki slovenskih knjig na svetovni prodajni splet pa sprožajo tudi veliko novih vprašanj in dilem. Ena ključnih se zdi srednjeročna prihodnost slovenskega knjigotrštva. S kanaliziranjem slovenskih knjižnih naslovov na tuje prodajne portale se tja seveda vleče tako (do) sedanje slovenske imetnike bralnikov in tabličnih računalnikov kot tudi prihodnje, ki bodo do teh sofisticiranih elektronskih naprav prišli v bližnji ali malce manj bližnji prihodnosti. Ko si enkrat navajen kupovati knjige, glasbo itn. preko določene internetne strani, kar pomeni, da obvladaš uporabniško okolje, se znajdeš v njem (kot je treba, če se denimo preseliš, nanovo spoznati bližnjo večjo trgovino, v kateri tedensko nakupuješ vsakodnevne potrebščine), si tam prijavljen kot uporabnik s svojim računom in si portalu zaupal tudi številko svoje kreditne kartice, potem jo le s težavo zamenjaš. Razlogi morajo biti res konkretno očitni: boljše cene, boljša ponudba, hitrejša dostava itn. V principu to torej pomeni, da začetek prodaje slovenskih knjig na tujih portalih pomeni selitev prodaje slovenskih knjig v tujino. Če Amazon pri tej prodaji za sedaj posega po smetani, kar pomeni, da najbrž še nekaj časa za slovenske uporabnike ne bo pripravil tudi slovenskega okolja za prodajo slovenskih knjig na svoji strani, bodo manjši portali, ki nikoli ne bodo segli tako globalno, ugriznili tudi v to, kar pomeni, da bodo v svoji knjigarni skupaj s slovensko različico svoje strani vzpostavili tudi oddelek slovenskih knjig. Ali pa si bodo, kot se že kaže možnost, slovenski kupci kakih tujih bralnikov lahko naložili slovensko aplikacijo za nakup knjig, tudi slovenskih, v teh knjigarnah.

Kam to dolgoročno pelje, seveda še ni jasno. Morda v to, da se bo večina slovenskih knjig v e-obliki znašla v tujih knjigarnah? Kaj se bo v tem primeru zgodilo s slovenskim knjigotrštvom, klasičnim (torej zidane knjigarne) in spletnim (domače spletne knjigarne)? Kaj bo s slovenskimi avtorji? Ali ne bi bilo bolje narediti svoj, nacionalni portal za tovrstno prodajo knjig kot pa prodajo slovenskih e-knjig dolgoročno prepustiti tujim portalom? Kako bo to vplivalo na nove slovenske knjižne naslove in sedanje poslovne modele izdajanja slovenskih tiskanih knjig? Na ta in na druga vprašanja bi bilo treba čim prej odgovoriti, najbrž kar na nivoju celotnega slovenskega založništva, da se ne bi enkrat pozneje tolkli po glavi, kaj za vruga smo naredili, ker nismo mislili dovolj vnaprej.

Jasno je namreč samo nekaj: slovenskih knjig nam ne bodo nikoli izdajali ne Amazon ne Apple ne kateri drugi od velikih svetovnih knjigotrških igralcev. Jim lahko torej ekskluzivno zaupamo njihovo prodajo?

DR. SAMO RUGELJ je publicist in urednik.

KO OČETJE OBMOLKNEJO

Goran Vojnovič je leta 2008, star osemindvajset let, stopil na literarno prizorišče nenadoma in silovito – njegov jezikovno inventiven, vsebinsko pa lokalno značilen in univerzalno *zeitgeistovski* prvenec *Čefurji raus!* je spravil k branju tako tiste, ki so svojo zadnjo resno beletrijo držali v rokah pred davnimi leti, če so jo sploh kdaj, kot tudi tiste, ki so si svoj literarni okus šele komaj začeli graditi. In seveda vse ostale. Doživel je pet ponatisov, preveden je v šest jezikov, zanj pa je Vojnovič prejel tako kresnika kot nagrado Prešernovega sklada. Po njem je nastala tudi monodramska uspešnica, sledil naj bi še igrani celovečerec. Njegov drugi roman je bil zato seveda težko pričakovana knjiga.

ŽENJA LEILER

Naslov romana, ki hote deluje kot slogan – *Jugoslavija, moja dežela* –, spaja med sabo na videz in seveda z današnjega časovnega kota nezdružljiva duhovna teritorija: *Jugoslavija*, pred desetletjema brutalno krvavo razpadlo državo, in *moja dežela*, ki je sredi osemdesetih let preteklega stoletja prek oglaševalske akcije, prvotno namenjene promociji slovenskega turizma, nehote postala sinonim za skoraj idiličen nacionalizem najsevernejše jugoslovanske republike. In v tem smislu nezavedno anticipirala poznejše demokratične in osamosvojitvene procese v Sloveniji. Nacionalizem, ki se je že pred razpadom države, predvsem pa po njem razplamtel predvsem na Hrvaškem, v Srbiji ter v Bosni in Hercegovini, je bil seveda daleč od te idile. In če je zgodovina tega območja takrat doživela svojo – v heglovskem smislu – tragično ponovitev, nabito z avtohtonim balkanskim fatalizmom (ki je pri tem brezsravno prepeval *Jugoslavijo, zemljo moja*), se je *moja dežela* zadnjih dvajset let marsikdaj kazala kot farsa dobro znanih manihejskih političnih nasprotij slovenskega polpreteklika. Zanje se je zdelo, da bodo v prihodnjiku enkrat za vselej presežena, pa so, nasprotno, še naprej generator novih družbenih delitev in sporov. Vse to je moč prebrati v naslovu romana. A vendar pozor: tisti, ki jih je naslov morda napeljal na misel, da gre za roman jugonostalgicnega žanra, ki s perspektive nezadovoljnega in zagrenjenega prebivalca zdajšnje *moje dežele SLOVENIJE* z romantičnimi spomini obuja jugoslovansko bratstvo in enotnost, ta skoraj polstoletni do perfekcije zdizajnirani mit o multikulturnem sožitju, bodo razočarani. *Jugoslavija, moja dežela* je namreč vse kaj drugega kot roman jugonostalgije. Tisto, kar ima z njo, je prav njena kritična refleksija. Ni izpisana neposredno, še manj težno, je pa ves čas prisotna. Povedano drugače: nosilna tema Vojnovičevega drugega romana je prav boleče soočanje s preteklostjo nekoč skupnega državnega prostora, skupne domovine, a ne soočanje očetov, ki so to preteklost tako krvavo zaznamovali, ampak sinov, ki so zanj brez krivde krivi.

Čefurji raus! so bridko, a tudi krohotačo se izpisali lucidno analizo vzrokov in posledic socialno ter kulturno degradiranih priseljskih slojev v Sloveniji po osamosvojitvi, pri tem pa je bilo ljubljansko naselje Fužine njihovo realno in simbolno prizorišče, hkrati pa so brez milosti komentirali galerijo tako *južnjaške* kot *slovenske* sociopatije. Vojnovičev drugi roman s tem simbolnim okoljem nima veliko skupnega. Oziroma nima tako, kot ga je imelo v *Čefurjih*. Protagonista romana to okolje namreč določa »le« toliko, kolikor se v delu svojega življenja zatakne znotraj njegovih ograj in se seveda tudi na ta način srečuje z multikulturno dediščino razpadle države. A s pomenljivim razločkom. Je namreč priseljeni Slovenec, pa obenem Slovenec med priseljenci. Domačin in tujec. Kot je – to se izkaže na koncu – domačin in tujec lastnega življenja.

Vojnovičev tokratni junak je namreč sprva enajstletni Vladan Borojević (ni moč spregledati, da njegova leta ustrezajo avtorjevimi), sin svojeglavo uporne in deklško tople matere Duše, Slovenke, in šarmantnega, duhovitega in ljubečega očeta Nedeljka, Srba, častnika Jugoslovanske ljudske armade, s katerima Vladan preživlja idilično otroštvo v blokovskem naselju v obmorskem Pulju, nekakšni Jugoslaviji v malem. Tik pred poletnimi počitnicami leta 1991 se ta idila v enem samem zamahu konča: očeta namreč čez noč pokličejo v Beograd. Tam, v sobi številka 211 beograjskega hotela Bri-

DOKUMENTACIJA BELA/JOŽE SUHADOLNIK

stol, kjer materi Duši usodno zlomi dušo in med njo in sina razlije praznino, ki ne bo nikoli več zapolnjena, ga Vladan tudi zadnjič vidi. Sedemnajst let pozneje ga srečamo kot faliranega študenta družboslovja v Ljubljani, popolnoma odtujenega od zdaj tesnobne matere, njenega novega moža in svojega polbrata. In od dvanajstega leta prepričanega, da je oče mrtev. Ubit v balkanski moriji. Mrtev do trenutka, ko Vladan v Googleov iskalnik odtipka očetovo ime in odkrije, da je vojni zločinec, ki ga išče haaško sodišče. In da mu je mama lagala.

Nenadni konec otroštva z začetka devetdesetih let in spoznanje že tako rekoč odraslega moškega, da ima živega očeta, obtoženega vojnih zločinov, postaneta fabulativna generatorja tega avtorsko zrelega *bildungsromana*. Ta se po časovni premici vse do konca premika nazaj in naprej, dokler ni mozaik številnih krajev in usod, temeljno poškodovanih z razpadom države oziroma s posledicami tega razpada, s tem pa s številnih podob Balkana nekoč in danes, sestavljen v celoti.

Rdeča nit tega tesnobnega potovanja je seveda Vladan, sin, ki išče očeta – vojnega zločinca. To iskanje ni le soočanje z vzroki, zakaj mu je pred očmi razpadel svet, ki se je zdel tako varen, zakaj je razpadla njegova družina, zakaj je njegovo otroštvo naenkrat postalo otroštvo samotnega najstnika, zakaj je njegova sedanost tako hladna, ampak je predvsem iskanje, polno utvar in etičnih dilem, ki jih bo moral razrešiti ne kot sin, ki je odrasel in ki svojega očeta vidi pač manj idilično, kot ga je v otroških letih, temveč kot sin, ki je ostal brez očeta, potem pa se je ta ponovno rodil v pošastni podobi vojnega zločinca. Kako je sploh mogoče sprejeti, da je tvoj oče vojni zločinec? Kako ga razumeti? Ga je sploh treba razumeti? Zlo, ki je razumljeno, zlo, ki je racionalizirano, sproža njegovo opravičevanje. Je zlo mogoče upravičiti? Ga je mogoče vzeti v zakup? Kaj pa zlo, ki je posledica zla? Skušnjava je za Vladana, ki se je moral kot nežni najstnik že enkrat soočiti s smrtjo očeta, velika.

Vojnovič pelje svojega junaka skozi ostanke časa, natančneje, skozi kraje, kjer se je čas ustavil. Kraje, ki so bili nekoč nabiti z življenjem, danes pa so mrzla pokopališča razsutih usod, naj gre za bosanske vasi, kjer se je skrival njegov oče, novosadsko blokovsko stanovanje, kjer so ju z mamo tik pred začetkom vojne radodarno in bučno gostili tamkajšnji očetovi sorodniki, zdaj pa v njem sam in postaran živi le še njegov stric, srbski nacionalist, ali pa slovensko primestno hišo nedostopnih, hladnih, homofobnih, malomeščanskih Dušinih staršev ... To potovanje spremlja postopna demitizacija Balkana kot simpatične in romantične domovine plemenitih bratomornih divjakov in ponavljajočega se zgodovinskega fatalizma, medsebojnega klanja, ki krvavi preteklosti vedno znova izstavlja račune v smislu klin se

s klinom zbija, oko za oko, zob za zob, smrt za smrt ... Gre, skratka, za demitizacijo Balkana kot prostora, kjer nekakšno iracionalno mitološko zlo »gensko« določa njegove prebivalce, ki zato ne morejo delovati drugače, kot pač delujejo. Vojnovičeva poanta je jasna: ni usoda tista, ki živi človeka, ampak človek živi usodo. Vladan bo tako še enkrat ostal brez očeta, a ponovno žalovanje ne bo prineslo odrešitve: »Laže sem pač sprejemal idejo, da se je Nedeljko Borojević nekoč čez noč razčlovečil, se spremenil v mehanski stroj in da kot tak ni bil več moj oče. /.../ Vse mi je bilo v tistem trenutku lažje sprejeti kot misel, da so ljudje umirali, medtem ko je on mislil na Dušo in name.«

Jugoslavija, moja dežela je tako v temelju roman o ponovnem iskanju identitete odraslega fanta, potem ko mu je bila ta nekoč davno, na pragu brezskrbnega poletja v sončnem Pulju, odvzeta. Prav ta trenutek nepovrnljivo izgubljenega otroštva, ta odvzeti dom, po katerem nezavedno hrepenimo vse življenje tudi vsi tisti, ki smo ga, ko je bil za to čas, prostovoljno zapustili, je začetna in končna postaja Vladanove zgodbe. Obenem roman v opombi pod črto odgovarja tudi na vprašanje, kako se identificirati z državo, ki je ob svojem koncu porodila bratomorno vojno ter uničila toliko življenj. Je lahko oboževani predmet nostalgicnega poželenja?

V *Čefurjih* Vojnovič svojega junaka Marka Đorđića vzpostavi prek jezika; jezik je v *Čefurjih* travma priseljencev in maksima domorodcev. Rezultat je avtonomna govorica, utemeljena v neposrednem tukaj in zdaj, obenem je to izvorna preobrazba mešanice jezika prišlekov in domačinov. V *Jugoslaviji, moji deželi*, spisani večinoma po zahtevah knjižne norme, jezik pri gradnji značajskih mentalitet nima več tako močne vloge, čeprav Vojnovič tudi tokrat postreže z različnimi jezikovnimi registri, v katere vpleta v *Čefurjih* ponotranjeno »južnjaško« jezikovno folkloro. Morda gre avtorju tu očitati nekaj jezikovne kontekstualne nedoslednosti; če je razumljivo, da knjižno slovenščino meša z »balkanizmi« v primeru, ko gre za priseljence ali govorce, katerih materinščina je slovenščina, je manj razumljivo, zakaj bi isti jezikovni kod polagal v usta izključno srbsko ali hrvaško govorečim osebam. A kakorkoli: vlogo, ki jo ima v *Čefurjih* jezik, v *Jugoslaviji* prevzamejo mentalitete različnih kulturnih okolij – pluralnost značajev je sicer izpisana prek govorice, a je ta, razen v primeru Vladana kot prvoosebnega pripovedovalca, bolj v funkciji izrisa okolja, v katerem posamezniki živijo. To pa so različni kraji nekdanje skupne države ob njenem razpadu in skoraj dve desetletji po njem.

Če drži, da je teža drugega romana za pisatelja najtežja (še zlasti seveda, kadar prvi postane tako ljubljenec kritike kot bralcev), potem je treba reči, da je Vojnovič z *Jugoslavijo, moja dežela* dokazal, da *Čefurji* niso bili zgolj »srečno naključje«. ■

GORAN VOJNOVIĆ
Jugoslavija, moja dežela
 ŠTUDENTSKA ZALOŽBA
 (ZBIRKA BELETRINA)
 LJUBLJANA 2011
 290 STR., 23 €

PRIGODE MATURITETNEGA BRANJA

Prvi dnevi februarja so za mnoge slovenske založnike čas vznemirjenosti in potem zmagoslavja ali razočaranja. A ne skrbi (in veselí) jih, kako bodo razdeljene Prešernove nagrade za književnost (ki le neznatno vplivajo na poslovno življenje knjig), pač pa jih nadvse zanima, kako se bo odločila Državna izpitna komisija za slovenščino za splošno maturo pri Državnem izpitnem centru ministrstva za šolstvo. Ta namreč vsako leto izbere in predpiše leposlovna dela, ki bodo v naslednjem šolskem letu predmet nadrobne obravnave prihodnjih maturantov, saj se bo o enem od njih pisal »esej«, na moč pomemben za izid zrelostnega preizkusa.

ALEŠ BERGER

»Kakor resnično živim!« (Moder)
 »A vidim prav?« (Čuden)
 »Nemogoče!« (Zlatnar Moe)
Henrik Ibsen: Stebri družbe

I. Kadar se komisija odloči za prozo, določi dva naslova, kadar za dramatiko, štiri (za poezijo se ni, kolikor pomnim, še nikdar!), in vsakokrat sta domača in tuja književnost enakovredno (vsaka pol) zastopani. To seveda pomeni, da bo ti dve ali štiri knjige v prav kratkem času prebralo približno 10.000 (deset tisoč) slovenskih dijakov, kolikor se jih vsako leto prijavi k splošni maturi, in velika večina jih bo kupila lasten izvod, za preostale pa bodo poskrbele splošne knjižnice, ki ob takšni priložnosti pač ne smejo ostati ob strani. Založbi, ki bo servisirala maturitetno mladež v nakladi, ki je sicer pri stvarih literature popolnoma nepredstavljiva, se torej prve dni februarja napove nemajhen, hiter in zanesljiv izkupiček, zato so mnoge na preži in se po razglasitvi naslovov podajo na lov za avtorji in prevajalci in včasih tudi v neizprosni medsebojni boj za pravico do natisa predpisanih del.

Pri tem sta dve možnosti: avtorji, domači in tuji, se delijo na »žive« (ki to ostanejo še sedemdeset let po fizični smrti) in tiste, katerih avtorske pravice so »ugasnile« in prešle v »javno dobro«. Pri prvih založba, ki izposluje privoljenje avtorja, dedičev ali tujih knjižnih agentov, s tem avtomatično izključi konkurenco, saj se tovrstne pravice prodajo le enemu kupcu; izvirno delo Vitomila Zupana ali Milana Dekleve ali preveden roman Georgea Orwella ali Milana Kundere lahko natisne le en slovenski založnik. Pri domači zares »mrtvi« klasiki je zadeva popolnoma drugačna: dela Ivana Cankarja (ki se je menda edini iz te kategorije kdaj uvrstil na maturitetni seznam) lahko izda katerakoli založba (in kolikor se jih to domisli), in res se je zgodilo, da je bila katera njegovih iger maturantom na razpolago v dveh ali celo treh vzporednih, tekstovno seveda identičnih izdajah; založbam se je desetstična množica, četudi nakupovalno razpršena, po vsem videzu finančno obnesla.

Do tu je vse pregledno in nekako predvidljivo; zaplete pa se kdaj pri tuji »mrtvi« klasiki. Tam prevzame vlogo avtorja ali njegovih zastopnikov prevajalec, ki je delo že prej poslovenil; on se zdaj pogaja z založbami in skuša iztržiti (kot v sorodnem primeru avtor ali agent) čim višji, enkratni nakladi in priložnosti ustrezen izkupiček. A pripeti se (po zaslugi vse bolj bogate slovenske prevodne literature), da je bilo predpisano klasično delo v preteklosti prevedeno ne le enkrat, kar pomeni, da sta založbam na voljo vsaj dva prevoda, ki pripovedujeta isto »vsebi-

Mladinska knjiga, prevajalec Janko Moder, cena 11,95 €

no«, a vsak na svoj, posameznemu prevajalcu lasten način. V takšnem primeru (in doživel sem jih kot knjižni urednik kar nekaj) založbe poprimejo, kar jim je na voljo, in tako so imeli slovenski maturanti doslej na izbiro dva prevoda romanov *Zločin in kazen* in *Gospa Bovary*, pa pred leti tudi kar tri *Hamlete*, med njimi enega, ki ni bil dotlej ne natisnjen ne uprizorjen, in še kaj. Državna izpitna komisija ... se ni ob takšni ponudbi še nikdar opredelila in predpisala, po katerem prevodu naj se maturanti pripravljajo na »esej«; to po eni strani priča o njeni demokratičnosti, saj noče vrednotiti različnih prevajalskih rešitev (med katerimi se kdaj razteza tudi pol stoletja), pa tudi o njeni popolni brezbriznosti do neogibnih interpretativnih razhajanj, ki se jim pisci »eseja« ob različnih predlogah pač ne morejo ogniti.

II.

Letos se je na tem področju zgodilo nekaj nenavadnega. Državna izpitna komisija ... je kot del tematskega sklopa za maturitetni esej predpisala tudi dramsko besedilo Henrika Ibsena *Stebri družbe*, ki je bilo doslej dostopno v prevodu Janka Modra, natisnjem leta 1966. Pričakovati je bilo, da bo prevod ponatisnjen, kar se je res zgodilo; ponudil ga je založnik, ki ga je izdal pred 45 leti. Pohiteli pa sta še dve drugi založbi in naročili vsaka svoj prevod in ga tudi že natisnili; dramsko besedilo po obsegu pač ni pretiran zalogaj in prevede in za tisk pripravi se ga vsekakor hitreje, kot bi se kakšno *Vojno in mir*. Modrovemu (M) prevodu sta se torej pridružila povsem sveža prevoda Darka Čudna (Č) in Marije

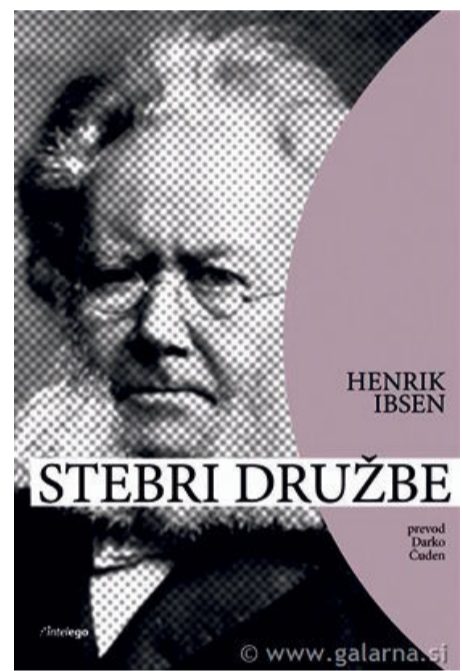

Založba Modrijan, prevajalka Marija Zlatnar Moe, cena 11,90 €

Zlatnar Moe (Z), preizkušenih prevajalcev iz norveškega jezika, in če ne bi poznal ozadja, se ne bi mogel načuditi povsem nenavadni naklonjenosti, ki jo slovenske založbe na lepem izkazujejo tuji dramatik.

Če pogledam s stališča slovenske tradukologije, je to izjemen in vsekakor srečno rodoviten trenutek: prevodoslovci, večji izvirnika ali tudi ne, bodo lahko primerjali sočasna izdelka in ju postavljali ob starejšo različico, razbirali prevajalske strategije in rešitve in na različne načine tolmačili ponekod občutne razlike med njimi, zlasti med slednjima, kjer nemara ne bo spregledati, da ju podpisujeta moška oziroma ženska roka ... Takšnih priložnosti v slovenski prevodni tradiciji res ni veliko in velja jo vsestransko izkoristiti.

Če pa pomislim na letošnje maturante, njihove profesorje (in poznejše ocenjevalce »eseja«), moje navdušenje precej skopni. Že ko bežno pregledam vse tri prevode, namreč opazim, da so med njimi marsikje velikanske razlike, za katere ne vem, ali naj jih pripisem površnosti, jezikovni neokretnosti ali neznanju posameznega prevajalca. Kako naj se mladi bralci, zlasti tisti bolj skrbni ali zavzeti, ki jih bo zanimalo, kako se Ibsenovi stavki slišijo v treh slovenskih prevodih, nepoškodovani pretolčejo skozi džunglo raznoterosti, v kateri ne gre le za slogovne odtenke, temveč za kapitalne, včasih nasprotujoče si pomenske razlike? Kako naj jim te spodske pojasni pedagog, da bodo ohranili (za)upanje v prevajalsko početje in njegov smisel? Kaj si bodo povedali vrstniki iz treh paralel, kjer bodo profesorji predpisali vsak svoj prevod?

Intelego, prevajalec Darko Čuden, cena 9,55 €

Če so »trije pionirji« (M) morda nekaj podobnega kot »vrli prvaki« (Č) ali »utiralci poti« (Z), potem »revolucionarna družba« (M) pač ni isto kot »razhujskana družba« (Č) in prav tako ne »zagitirana družba« (Z). Nekaj razlike je tudi v tem, ali je kdo »spoznal kujona« (M), »prepoznal pustolovca« (Č) ali »zamenjal s prismodetom« (Z), kot nikakor ni vseeno, ali nekogaršnji ugled stoji na »trhljih temeljih« (M), »pozibavajoči se močvari« (Č) ali »na močvirju, ki se poseda« (Z). Kaj reči o očetu, ki pravi: »meni še na misel ne pride, da bi ostal brez otrok« (M), »ne zaslužim si, da bi ostal brez otrok« (Č), »nič nimam od tega, če ostanem brez otrok« (Z)? In ki svoje početje opravičuje, češ, ali nas ne sili družba, da »hodimo kriva pota« (M), »smo zvijačni« (Č), pa tudi »v iskanje obvozov« (Z).

III.

Kaj pravzaprav dodati? Založbam ne more nihče preprečiti, da ne bi tiskale knjig, pri katerih pričakujejo nadpovprečen odjem. Tudi prevajalcem ne, da na hitro kaj skrpajo, če tisto kdo kupi in plača. A nemara bi lahko bila Državna izpitna komisija ... pri tako pomembnem dogodku, kot je matura, le malo bolj čuječna, usmerjevalna in morda tudi omejevalna, ne pa, da predpiše tuje leposlovno klasično delo in si glede njegove slovenske podobe umije roke. Sicer se bo še kdaj zgodilo, kot se utegne letos, da bo ocenjevalec ob vprašanju, koliko je stara oseba v igri, dobil odgovore: »meni bo že šestdeset let« (M), »v petdesetih letih sem« (Č) in »tukaj sem petdeset let« (Z) – in bodo vsi trije pravilni! ■

buča

Buča trži knjige založb, zavodov, društev in samozaložnikov.

Obiščite spletno knjigarno www.buca.si

RIBARJENJE V PLITVEM

Leta 1968 je nevroznanost doživela prelomnico: Mike Merzenich je s poskusi na primatih dokazal, da se možgani razvijajo tudi po dvajsetem letu starosti in da se prilagajajo ne le na poškodbe, temveč tudi na nova orodja. Eno najbolj množičnih orodij vseh časov je seveda internet: o njegovem vplivu na možgane se je v delu *Plitvine* razpisal Nicholas Carr. Kaj se je z našo sposobnostjo branja, spomina in mišljenja zgodilo v dobi spleta?

ŽIGA RUS

BRANJE

Ko se je pisana beseda kot tehnologija šele začela uveljavljati, je Platon v dialogu *Fajdros* o njej izrazil globok dvom: skozi usta svojega učitelja Sokrata, protagonista dialoga, se je spraševal, ali ne bo uporaba pisane besede – in izginotje tradicije ustnega izročila, ki jo bo spremljalo – pogubno zmanjšala človekove sposobnosti pomnjenja; ko bodo vse informacije shranjene v pisni obliki, jih nikomur ne bo več treba zares *vedeti*. Tradicija ustnega izročila v resnici še dolgo po Platonovih dvomih ni izginila: napisana besedila so še več stoletij večinoma brali naglas. Tih branje se je dokončno uveljavilo šele v 13. stoletju, z njim pa so se pojavile tudi spremembe v samem tekstu: med besedami, ki so jih dotlej pisali skupaj, so začeli zapisovati s presledki, besedila so začeli deliti v stavke, odstavke in poglavja, knjige so opremljali s kazali. Vse to je branje besedil precej olajšalo in omogočilo tudi globlje razmišljanje, večjo kritičnost in lažjo primerjavo. Obenem se je namesto javnega narekovanja uveljavilo zasebno pisanje, kar je vodilo do razvoja besedil o bolj intimnih in subjektivnih temah.

Glede na sodobne znanstvene izsledke o možganih lahko domnevamo, da se je Plato-

nova bojazen do neke mere uresničila: svet se je začel zanašati na zunanje shranjevanje podatkov, zato naši možgani morda niso več najboljše pripravljene na shranjevanje dolgih odlomkov besedila. Vendar pa je Platon spregledal pozitivne lastnosti nastajajočega procesa. »Pisana beseda,« zapiše Carr v svoji knjigi, »je znanje osvobodila meja osebnega spomina, jezik pa ritmičnih in formulacijskih struktur, ki so bile prej nujna podpora pomnjenja in recitacije. Človeškemu umu je odprla povsem nova obzorja misli in izraza.«

Kaj pa besedila, ki jih v svoj okvir zajame internet? V osemdesetih letih prejšnjega stoletja, ko so prve šole začele z nabavo računalnikov, so mnogi digitalizacijo pozdravili z navdušenjem: dostop do čedalje več besedil naj bi omogočal reševanje problemov z več raznolikih vidikov in bralca tako »osvobodil«. Ko je v devetdesetih internet preplaval svet, se je prvotno navdušenje poleglo. Breme premnogih informacij je bilo za internetne bralce preveliko, zato elektronskih dokumentov niso zares brali, temveč nanje le klikali; pogosto si niso zapomnili niti, kaj so že brali in česa še ne. Kljub temu so zagovorniki digitalizacije še upali, da se bodo

bralci novega načina branja sčasoma navadili in da se bo »hipertekstovna pismenost« še razvila.

A se žal ni. Mnogi poskusi, v katerih so kandidati na internetu brali vse od literarnih besedil pa do novic, so pokazali, da »interaktivno« branje nikakor ne pripomore k razumevanju, kaj šele globokemu uvidu v tekst. Pomemben vzrok je kognitivna preobremenitev: če je tradicionalno branje prinašalo informacije v možgane »kapljo za kapljo«, kot se izrazi Carr, je branje tekstov, »obloženih« s povezavami, videi in oglasi podobno točenju vode v vedro iz mnogih do konca odprtih pip: številne informacije »pljuskejo« čez rob spomina, kar ostane, pa je nenačrtna zmeda podatkov iz nepovezanih virov. Preobilje informacij povzroča med drugim raztresenost, svoj davek pa zahteva tudi mrzlično preklapljanje s strani na stran. Možgani namreč potrebujejo čas, da spremenijo cilje, se spomnijo pravil, nujnih za novo opravilo, in da ustavijo procese, namenjene prejšnji dejavnosti, kar njihovo delovanje opazno upočasni.

Jakob Nielsen, dolgoletni raziskovalec in svetovalca za spletno oblikovanje, je ugotovil, da poteka tipično branje internetnega uporabnika v obliki nekakšne črke F: ko prebere prvih nekaj vrstic, bralec spusti pogled in prebere še nekaj vrstic v sredini, nato pa se hitro spusti na dno strani. Tudi zadrževanje na spletnih straneh traja zelo kratek čas (po raziskavi agencije ClickTale le od 19 do 27 sekund), z večjo količino teksta na strani pa se čas ogleda skoraj ne spremeni: po Nielsenovih raziskavah se za 100 dodatnih besed ogled v povprečju podaljša le za 4,4 sekunde.

Na internetu torej pravzaprav *ne bere*mo, in tak način »branja« se seli tudi zunaj

računalniških zaslonov. Raziskava nGenera iz leta 2008 je pokazala, da otroci, ki so se v dobo interneta že rodili, tudi običajnih knjig ne berejo več z leve proti desni in od zgoraj navzdol, temveč namesto tega krožijo po straneh in iščejo drobce informacij.

SPOMIN

Na neki način internet nadaljuje proces pozabljenja, ki se ga je bal Platon in se je začel s knjigo. Vendar je zgodovina medijev tudi zgodovina njihove različne uporabe. Rimski filozof Seneka je na primer zapisal, da naj »posnemamo čebele«: to, kar smo prebrali, shranjujmo v »različnih razdelkih«, nato pa premešajmo »vse različne sokove, ki smo jih okusili, in jih tako pretvorimo v novo snov: ta bo izhajala iz prejšnjih snovi, a bo hkrati od njih povsem drugačna«. Spomin torej tudi v času knjige ni bil zanemarjen: bil je cenjen ne le kot skladišče, pač pa tudi kot »panj«, v katerem pride do nove, ustvarjalne sinteze idej in podatkov. Prav v ta namen so bile vse do konca 19. stoletja v rabi tudi posebne beležke za zapisovanje citatov. Čeprav naš um tudi danes shranjuje veliko informacij, ne gre za tako zaključene sklope, ampak za informacije iz zelo raznolikih virov, kar sintezo znatno oteži.

Metafora uma kot računalnika z omejenimi kapacitetami resda navaja k misli, da se s prepuščanjem podatkov »zunanjemu spominu« možgani dejansko razbremenijo in da jim ostane več prostora za zahtevnejša umska opravila. Vendar je metafora napačna: bolj kot računalniku so možgani podobni rastočemu organizmu. Znanstveniki so ugotovili, da se ob shranjevanju podatkov v kratkoročni spomin poveča količina nevrotransmiterjev, zaradi katerih se okrepijo povezave med nevroni, med shranjevanjem

HAL in jaz

NICHOLAS CARR

»Dave, nehaj. Nehaj že enkrat. Nehaj, Dave. Boš nehal?« Tako superračunalnik HAL moleduje neizprosnega astronava Davea Bowmana v slavnem in nenavadno bridkem prizoru proti koncu filma *2001: Odiseja v vesolju* Stanleyja Kubricka. Bowman, ki ga je pokvarjeni stroj globoko v vesolju skoraj pahnil v smrt, mirno, hladnokrvno prekinja spominsko vezje, ki nadzoruje HAL-ove umetne možgane. »Dave, možgani mi odpovedujejo,« obupano reče HAL. »Čutim. Čutim.«

Tudi jaz čutim enako. Zadnjih nekaj let imam neprijeten občutek, da se nekdo ali nekaj poigrava z mojimi možgani, preusmerja živčno vezje, na novo programira spomin. Ne meša se mi – vsaj tako se mi zdi – a moji možgani se spreminjajo. Ne razmišljam več kot nekoč. To najmočnejše občutim med branjem. Včasih sem se z lahkoto poglobil v knjigo ali daljši članek. Moje misli so prevzeli zapleti pripovedi ali preobrati v razpravi in ure in ure sem se sprehajal skozi dolge odlomke proze. To se danes zgodi le še redkokdaj. Zdaj se po dveh ali treh straneh ne morem več zbrati. Postanem nemiren, izgubim rdečo nit, začnem iskati nekaj drugega, kar bi lahko počel. Poglobljeno branje, ki je bilo nekaj naravno, je postalo naporno.

Mislim, da vem, kaj se dogaja. Že več kot desetletje veliko časa preživljam na svetovnem spletu, iščem in brskam in včasih dodajam k velikanskim podatkovnim bazam na internetu. Splet je zame kot pisca pravi božji dar. Raziskovanje, zaradi katerega sem moral včasih več dni preždeti v knjižničnih arhivih ali čitalnicah, zdaj lahko opravi v nekaj minutah. Samo malo pobrskam po Googlu, nekaj hitrih klikov na povezave in že imam pomembno dejstvo ali močan citat, ki sem ga potreboval. Ne morem sešteti vseh ur ali litrov goriva, ki sem jih zaradi spleta prihranil. Na spletu opravi večino bančnih transakcij in veliko nakupovanja. Prek brskalnika plačujem račune, se dogovarjam za sestanke, poskrbim za rezervacijo letov in hotelskih sob, obnavljam vozniško dovoljenje, pošiljam vabila in razglednice. Celotakrat, ko ne delam, obstaja enaka verjetnost, da bom brskal po goščavi svetovnega spleta – prebiral in pisal elektronska sporočila, preletaval naslove spletnih časopisov in dnevnikov, spremljal spremembe statusa na Facebooku, gledal video posnetke, snemal glasbo ali zgolj lahkotno potoval od povezave do povezave do povezave.

Splet je postal moj medij za vse mogoče namene, kanal za večino informacij, ki skozi oči in ušesa prihajajo v moje

možgane. Prednosti takojšnjega dostopa do takšnega neverjetno bogatega arhiva, po katerem je tako lahko iskati, so številne in mnogi so jih že na dolgo in široko opisali ter jih primerno hvalili. »Google,« pravi Heather Pringle, ki piše za revijo *Archeology*, »je čudovito darilo za človeštvo, saj zbira in združuje informacije in ideje, ki so bile nekoč tako široko posejane po svetu, da je komaj kdo lahko kaj imel od tega.« Kot opaža Clive Thompson, ki piše za *Wired*: »Popolni silikonov spomin lahko prinese izjemne ugodnosti za razmišljanje.«

Prednosti so resnične. A imajo tudi svojo ceno. Kot je dejal McLuhan, mediji niso le kanali za informacije. Prinašajo vsebino misli, vendar jih tudi oblikujejo. In zdi se, da splet drobi moje sposobnosti ohranjanja zbranosti in razmišljanja. Ne glede na to, ali sem na spletu ali ne, moji možgani zdaj pričakujejo, da bodo informacije dojemali tako, kakor jih splet razporeja: v hitro premikajočem se toku koščkov. Nekoč sem se potapljal v morju besed. Zdaj drsim po njegovi površini, kot bi bil na vodnem skuterju.

Morda se motim, morda vozim po napačnem voznem pasu. Ampak ne verjamem. Ko svoje težave z branjem

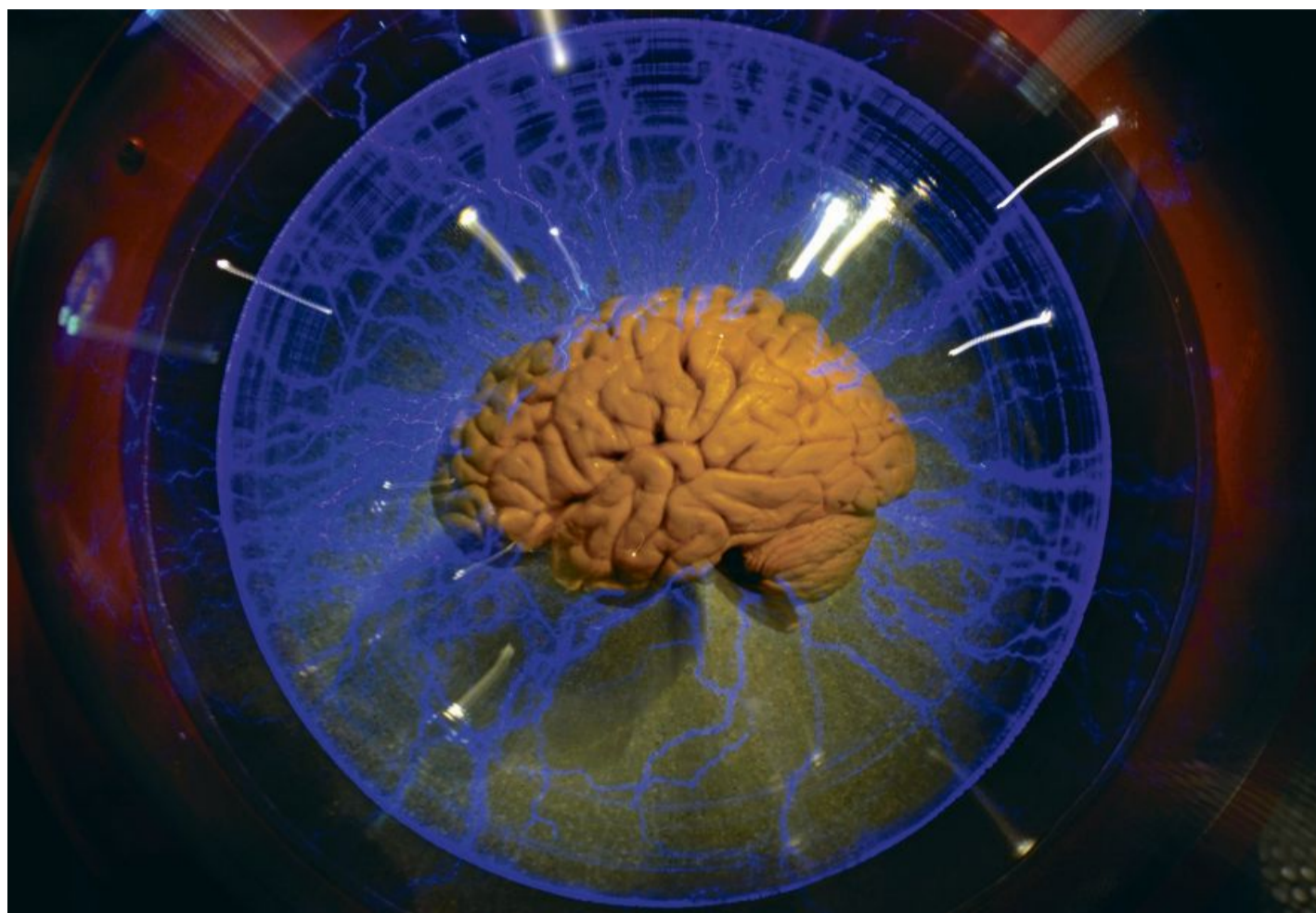
podatkov v dolgoročni spomin pa se tvori celovito povsem nove nevrnske povezave. Zaradi dejanskih anatomskih sprememb, s katerimi se ob enem preoblikuje celotni možganski sistem, se dolgoročni spomin ne more nikoli do konca zapolniti: prej velja, da s shranjevanjem podatkov naš um postaja ostrejši in shranjevanje novih spominov vanj čedalje lažje. Ob enem pa se kratkoročni spomin, ki lahko obsega le zelo majhno število enot, v preobilju internetnih informacij resnično hitro zapolni. Da bi podatke shranili v dolgoročni spomin, rabimo ponavljanje in veliko mero osredotočenosti, ki jo internet s svojimi mnogimi, stalno motečimi signali onemogoča.

Kot piše Carr, je v sedemdesetih letih preteklega stoletja vse pogostejša uporaba računalna pri učenju matematike staršem vzbujala dvome: ali se ne bodo otroci polenili in njihove učne sposobnosti zmanjšale? Zgodilo se je prav nasprotno: ker je kalkulator razbremenil kratkoročni spomin, potreben za izračunavanje posameznih operacij, so učenci hitreje in lažje razumeli bolj zapletene matematične koncepte. Internet, trdi Carr, pa se od računalna razlikuje: ko kratkoročnemu spominu naloži preveliko breme, predstavlja resnično oviro našemu pomnjenju in pridobivanju znanja.

MIŠLJENJE

Internet je najbrž tista tehnologija, ki spreminja možgane hitreje in radikalneje kot vse tehnologije pred njo. Uporabnike oskrbuje z natanko tistimi dražljaji – intenzivnimi, interaktivnimi, ponavljajočimi se –, ki po mnenju strokovnjakov povzročajo nagle in močne spremembe v možganskih povezavah in funkcijah. Zaposluje tudi vse čute – do nadaljnega sta se mu izognila le vonj in okus – in ponuja bliskovite psihološke nagrade: nove informacije, nove barvite in dinamične spletne strani, hitre odgovore, enostavno vzdrževanje družbenih vezi ... Predvsem slednje postaja njegova čedalje pomembnejša vloga: zaradi tveganja, da bi iz spletne družabnosti »izpadli«, so se uporabniki prisiljeni vse bolj zanašati na internetni medij.

Predeli možganov, ki z internetnim brskanjem in branjem postanejo bolj aktivni, nas oskrbijo s točno tistimi sposobnostmi, ki jih pri takem opravilu tudi potrebujemo: s sposobnostmi hitrega odločanja, reševanja problemov, »navigiranja« med neštetimi povezavami in stranmi. Prav to pa onemogoča globlji premislek: možgani, ki so neprestano zaposleni s kupom obstranskih dejavnosti, niso več sposobni natančnega razbiranja pomena. Možganske aktivnosti tradicionalnih bralcev knjig so sicer na radioloških posnetkih precej manjše kot aktivnosti internetnih *surferjev*, a to ne pomeni, da so miselne sposob-

DOKUMENTACIJA DELA/AFP

nosti slednjih boljše: prav »nizka stimulacija« čutov je tista, ki omogoča osredotočenost, nujno za poglobljeno branje.

Dejstvo, da je na internetu dostopnih precej več podatkov kot v časih pred njim, še ne pomeni, da so se poglobila tudi raziskovanja. V študiji, ki jo je leta 2008 zaključila Londonška univerza (University College London), so raziskovalci ugotovili, da dokumentov, ki so na voljo na njihovi spletni strani, študentje ne berejo zares: podobno kot ostale vsebine na spletu tudi te le hitro preletijo in nato »preskočijo« na nove članke. Tudi uveljavljeni raziskovalci so, tako kaže raziskava Zimanga Liuja, profesorja znanosti na univerzi San Jose, čedalje bolj nagnjeni k raziskovanju mnogih tem, a na vse bolj površinski ravni. Zbiranje informacij, nekoč posvečeno globlji študiji in sintezi, je postalo samo sebi namen, izvršiti pa ga je treba čim hitreje, kar postaja tudi sinonim za »učinkovitost«.

Internet je medij tako imenovane večopravnosti. A tudi ta se v večini primerov pokaže le kot nezmožnost osredotočenja, ustvarjalnosti in globokega razmisleka. »Razen v redkih primerih lahko vadimo, dokler ne pomodrimo, pa še vedno ne bomo tako

dobri, kot če bi se posvetili eni sami stvari,« pravi David Meyer, nevroznanstvenik iz michiganske univerze, in dodaja, da se z večopravnostjo naučimo predvsem »biti spretni na površinski ravni«.

KNJIGI OB ROB

Jasmin B. Freljih je letos v *Literaturinem* uvodniku razmišljal o internetu in leposlovju. Njegove napovedi so optimistične: ne le, da je splet v primerjavi s papirjem neskončen in na ta način literature ne omejuje, temveč naj bi bil tudi odlično okolje za literarno kaljenje: »In najboljša literatura, tako kot najboljše resničnost, bo zgrajena v okolju, kjer bo izbira največja in kjer bodo izbiralci najbolj neizprosni. V povsem pretočnem okolju, kjer bo na razpolago največ informacij, kjer bo največ idej, kjer se bo dogajalo največ interakcij, največ dialoga, največ soočanja konceptov, največ izmenjave misli, tam se bo dobro najbolje izčistilo. Več poskusov da več primerov zmot, od katerih se učimo – na delu je preprosto evolucijsko vrenje. Obeta se nam krasna literatura.«

Le nekaj mesecev pozneje je v videopripletku – najdemo ga lahko na spletni strani

Evropske prestolnice kulture 2012 – Aleš Debeljak razmišljal takole: »Kdo pravi, da književnost ne more spremeniti sveta? Če si se pripravljen spremeniti, lahko končaš branje teksta drugačen, kot si bil takrat, ko si v besedilo vstopil. Če tekst tega ne naredi, pa ni treba vedno kriviti njega.«

Obe trditvi je lepo slišati, a je po branju Carrove knjige o njiju možno tudi dvomiti. Dvom zbujajoče je že, ali lahko v spletnem okolju nastane »krasna literatura«: informacije, ki jih ne znamo več premišljevat, dialogi, skrčeni na tivanje in blogovske prispevke, pač težko obrodijo celovite ideje in koncepte. Tudi »evolucijsko vrenje« se na internetu težko zgodi, saj prav njegova brezmejnost in demokracija objavljanja omogočata obstoj dobrega in slabega, kjer dobro ni nujno tudi najbolj uspešno.

Predvsem pa se dvom zastavlja ob očitnem dejstvu, da tudi krasna literatura rabi krasne bralce. Tekst res ni vedno glavni krivec za to, da mu ne uspe spremeniti naslovnikov: da bi mu uspelo, ga mora nekdo prijeti v roke, ga natančno prebrati ter premisliti. Ta vrsta bralcev pa – če verjamemo sporočilu knjige *Plitvine* – morda že izginja. ■

omenim prijateljem, jih veliko pravi, da jih mučijo iste tegobe. Več uporabljajo splet, bolj se morajo boriti, da se osredotočijo na dolga besedila. Nekateri skrbijo, da postajajo kronično raztreseni. Nekaj piscev spletnih dnevnikov, ki jim sledim, je prav tako omenilo ta pojav. Scott Karp, ki je nekoč delal za revijo, zdaj pa piše spletni dnevnik o spletnih medijih, priznava, da je knjige popolnoma nehjal brati. »Na univerzi sem študiral književnost in sem bil nenasiten bralec knjig,« piše. »Kaj se je zgodilo?« V odgovor takole razglablja: »Kaj, če ne berem le besedil na spletu zato, ker bi se spremenil način branja, torej ker bi bilo to udobneje zame, temveč zato, ker se je spremenil moj način RAZMIŠLJANJA?«

(* * *)

Leta 2008 je skupina za raziskovanje in svetovanje, imenovana nGenera, objavila raziskavo o učinkih uporabe interneta na mlade. Podjetje je opravilo intervjuje s približno šest tisoč člani tako imenovane spletne generacije – mladih, ki so odrasli z uporabo spleta. »Poglobljen stik z digitalnim svetom,« je zapisal vodja raziskovalne skupine, »je vplival celo na njihov način dojemanja informacij. Strani ne preberejo nujno od leve proti desni in od zgornjega do spodnjega roba. Namesto tega bežno preletavajo besedilo in iščejo informacije, ki jih zanimajo.« V govoru na nedavnem srečanju študentskega društva Phi Beta Kappa je profesorica s Kalifornijske univerze v Los Angelesu (UCLA) Katherine Hayles priznala: »Študentov ne morem več pripraviti do tega, da bi knjige prebrali v celoti.« Katherine Hayles poučuje angleščino: študenti, o katerih govori, študirajo književnost.

Ljudje svetovni splet uporabljajo na vse mogoče načine. Nekateri navdušeno, celo obsedeno prevzemajo najnovejše tehnologije. Pri ducat ali več spletnih ponudnikov imajo odprte račune in so naročeni na obilico informacijskih virov. Pišejo spletne dnevnike in označujejo, pošiljajo sporočila in tvtajajo. Drugim ni toliko do tega, da bi orali ledino, a so kljub temu večino časa priklopljeni na splet, udarjajo po tipkovnici, prenosnem računalniku ali mobilnem telefonu. Internet je postal ključnega pomena za njihovo delo, šolo ali družabno življenje, pogosto pa kar za vse troje. Splet tretji se na splet priklopijo le nekajkrat na dan – da pregledajo elektronsko pošto, sledijo kakšni zgodbi v medijih, raziščejo zanimivo temo ali kaj kupijo. In potem so tu seveda tudi številni, ki interneta sploh ne uporabljajo, ker si tega ne morejo privoščiti ali ker nočejo. Vendar pa je jasno, da je internet za družbo kot celoto v natanko dvajsetih letih, odkar je programer Tim Berners-Lee napisal kodo za svetovni splet, postal najbolj priljubljen medij za komunikacijo in izmenjavo informacij. Interneta še nikoli prej nismo uporabljali v takšnem obsegu, celo po standardih množičnih medijev dvajsetega stoletja. Daljnosežnost njegovega vpliva je prav tako mogočna. Po lastni izbiri ali ker so nas v to prisilile okoliščine, smo sprejeli edinstven in izjemno hiter način zbiranja in širjenja informacij, ki ga omogoča internet.

Zdi se, da smo prispeli, kot je predvidel McLuhan, do kritičnega trenutka naše intelektualne in kulturne zgodovine, trenutka prehoda od enega do drugega, zelo drugačnega načina razmišljanja. V zameno za vse bogastvo, ki nam ga ponuja internet – in le kakšen trmež bi vztrajal pri tem, da bogastva ni – pa se odrekamo temu, kar Karp poimenuje »naš stari linearni način« razmišljanja. Mirno,

osredotočeno, neprekinjeno linearno razmišljanje odriva nova vrsta razmišljanja, pri katerem gre za dojetje in širjenje informacij v kratkih, nepovezanih, pogosto prekrivajočih se izbruhih – hitrejši so, bolj je. John Battelle, nekdanji urednik revije in profesor novinarstva, ki zdaj vodi sindikat spletnih oglaševalcev, je takole opisal intelektualno vznemirjenje, ki ga občuti, ko drsi skozi spletne strani: »Ko v resničnem življenju več ur ustvarjam kolaž, 'čutim', kako se moji možgani razsvetlijo, 'čutim', kot da postajam vse pametnejši.« Večina nas je med brskanjem po spletu že doživela podobno. Občutki so omamni – celo tako zelo, da nas lahko odvrnejo od globljih učinkov, ki jih ima internet na naše razmišljanje.

Zadnjih pet stoletij, odkar je zaradi Gutenbergove tiskalne naprave branje knjig postalo priljubljeno opravilo, je bilo linearno, literarno razmišljanje v središču umetnosti, znanosti in družbe. Ker je tako prožno kot prefinjeno, je zaslužno za ustvarjalnost v renesansi, racionalnost v razsvetljenstvu, inovativnost v času industrijske revolucije, celo revolucionarnost v modernizmu. Kmalu pa bo morda samo še zastarelo.

NICOLAS CARR je znan kot oster kritik razvoja informacijske tehnologije. Je avtor številnih del tega področja, med njimi *Digital Eneterprise* (2001), *Does IT Matter? Information Technology and The Corrosion of Competitive Advantage* (2004) in *The Big witch: Rewiring the World, from Edison to Google* (2008). Objavljeni odlomek je iz knjige *Plitvine. Kako internet spreminja naš način razmišljanja, branja in pomnjenja* (The Shallows. How the internet is changing the way we think, read and remember, 2010), ki jo je za Cankarjevo založbo prevedla Tanja Ahlin.

VZPON IN PADEC NOVE REVVIJE

Založba Nova revija je nastala – kot mnoge druge, med njimi LUD Literatura, Apokalipsa, Sodobnost International ali Aristej – ob že uveljavljeni literarni reviji, pravzaprav iz nje, leta 1990. Kapital *Nove revije* – prva številka je izšla maja 1982, njena založnica pa je bila Cankarjeva založba –, po *Perspektivah* najbolj kritično usmerjene slovenske revije »za mišljenje in pesništvo«, je dal zagon podjetju, ki se je v nekaj letih razvilo v vrhunsko založniško hišo.

DRAGO BAJT

Idejno-programski »oče« založbe, pesnik in kritik Niko Grafenauer, je zagovarjal potrebo po novih merilih v slovenskem založništvu, bistveno drugačnost od ustaljene prakse, programsko inovativnost in nadstandardno kakovost knjig. Seveda ni bilo mogoče kar »iz zraka« zbrati novo ekipo raznovrstnih sodelavcev nove založbe; tako se je maloštevilna skupinica zaposlenih in precej številčnejša množica zunanjih sodelavcev (avtorjev, urednikov, tehničnih kadrov idr.) oblikovala postopoma. Večji del zaposlenih pri Novi reviji je sicer že od začetka šepal glede strokovne usposobljenosti, to hibo pa je nadomeščal z nadpovprečno požrtvovalnostjo in delavnostjo, ki jo je usmerjala vera v spremembe; tako je denimo založba dobila prvega redno zaposlenega urednika šele po dobrih desetih letih. Uredniška in tehnična priprava knjig in številnih revij je slonela na zunanjih sodelavcih različnih

Novinarska konferenca ob 25. obletnici pobude za ustanovitev Nove revije julija 2005. Zbrane je nagovoril Niko Grafenauer, ob njem pa sedijo (od leve) Alenka Puhar, Janez Bernik, Aleš Berger, Jože Snoj, Spomenka in Tine Hribar, Dimitrij Rupel in Andrej Inkret.

H KONCU ZALOŽBE, KI JE BILA NEKOČ ZGLED, KAKO JE MOGOČE BITI HKRATI KULTURNI IN DRUŽBENI FENOMEN, JE PRISPEVALO PREDOLGO »SPANJE NA LOVORIKAH«, TOREJ OKOSTENELOST VODSTVA, KI SE NI ZNALO PRAVI ČAS UMAKNITI IN PREPUSTITI PROSTOR MLAJŠIM LJUDEM S SVEŽIMI IDEJAMI.

strok, od filozofov, religiologov, sociologov, pravnikov, grafikov, oblikovalcev, lektorjev; ti so opravljali naloge v dobro vseh humanistično izobraženih bralcev in kupcev knjig na Slovenskem.

JEŽA NA VALOVH OSAMOSVOJITVE

Prva leta založbe je nosil osamosvojitveni val nove države. Revija (*Nova revija*) je namreč nastala v času preloma z Jugoslavijo, bila je pravzaprav nosilka idejnega, političnega in kulturnega prevrata, ki je omogočil konstituiranje mlade evropske države. Njeni vodilni sodelavci so pripravljali temelje za delovanje nove državne skupnosti (slovenski nacionalni program), kmalu so prevzeli tudi pomembne državne politične funkcije. Jedro uredništva je poleg kulturnega in umetniškega dela opravljalo tudi številne naloge civilne družbe in načrtovalo delovanje Slovenije v prihodnosti, kar je formuliralo v posebnih številkah in zbornikih *Nove revije*. Po ustanovitvi založbe se je delo pri podjetju diferenciralo na ožjo založniško dejavnost (izdajanje knjig in revij) in na javno civilnodružbeno in politično delovanje (Zbor za republiko ipd.). Vendar so bili številni ljudje iz kroga Nove revije vezani na obojno delovanje, kar je v prihodnosti povzročilo zlasti nepreglednost poslovanja in se izkazalo za usodno.

Nova založba se je od vsega začetka spopadala s finančnimi, distribucijskimi in prodajnimi težavami. Kljub izjemnemu programu družboslovnih, humanističnih in leposlovnih del je težko vstopala v strokovne ustanove in med bralce. Njen obstoj je bil ves čas odvisen od državne podpore, tj. subvencij kulturnega ministrstva, ki jih je tudi redno dobivala, pač v skladu s programskimi izhodišči in solidno založniško realizacijo. Naklada njenih strokovnih revij (*Phainomena*, *Poligrafi*, *Dignitas*) je bila omejena z bralci iz ozkega kroga strokovnjakov, naklado poznejšega *Ampaka*, kulturnega mesečnika z načeloma najširšim dometom, pa je omejevala samovolja distributerjev (na nekaj mestih se npr. *Ampak* ni mogel prodajati zaradi nasprotovanja iz političnih razlogov). To je povzročalo revijalno poslovanje na pozitivni ničli, posledično pa je iz tega izhajala plačilna nedisciplina izdajatelja, ki je polagoma nehal plačevati avtorje, zunanje urednike, oblikovalce in tiskarne; tako stanje je pred časom pripeljalo do počasnega umiranja revijalnega tiska pri Novi reviji in do »smrti« magazina *Ampak*. Založba je tako izgubila mnoge mlade in nardjene kritike in publiciste, ki so se preselili drugam; z *Ampakom* pa tudi kritični družbeno-kulturni mesečnik, ki je imel predvsem vlogo javnega glasu zamolčanih in evidence spregledanih.

TEŽAVE SE KOPICJO, DOLGOVI NARAŠČAJO

Zaradi močne povezanosti Nove revije (podjetja in njegovih poslovno-programskih vodij, zlasti direktorja in glavnega urednika) s političnimi nosilci osamosvojitve in določeno (»desno«) slovensko politiko je prihajalo ob zamenjavi na vrhu oblasti do neprijetnih restrikcij in ukrepov, ki so prizadevali tudi založbo (npr. pri dodeljevanju denarja na razpisih). V času »debelih krav« in politikov »na isti valovni dolžini« je založba – vsaj kar se tiče finančne podpore – lahko realizirala svoje velikopotezne načrte (npr. epohalno izdajo *Slovenske kronike* ali leposlovno zbirko *Samorog*); v obdobju »globalne krize« in »idejnih raznoglasij« pa je iz finančne pipice pogosto zgolj kapljalo. Seveda ne gre za vse težave kriviti zgolj trenutne politike; dejstvo je, da se je podpora kulturi vse od osamosva-

janja naprej zmanjševala, da so se merila za dodeljevanje subvencij zaostrovala, da so se vsi kulturni subjekti morali vse pogosteje zatekati tudi k drugim oblikam pridobivanja sredstev za svojo dejavnost. Pri Novi reviji se je tem težavam pridružila še omenjena nepreglednost programskega in finančnega poslovanja; bržkone se je marsikakšen denar iz založniške dejavnosti prelil v podporo družbenim in celo političnim akcijam, povračilo – v takšni ali drugačni obliki – pa je izostalo in bilo pogosto zgolj moralne narave. Vodstvo je v preteklosti nasprotovalo interni reviziji poslovanja, tako da so mogoče zlorabe s sredstvi ostale nerazčiščene. Tako so se »naravnim« težavam založbe z nekomercialnim programom pridružile še »družbene« težave politične nekompatibilnosti; vse to je vodilo k izgubljanju sodelavcev, odtujevanju nekdanjih družbenikov, ki so prodali svoje deleže, predvsem pa k finančni nedisciplini podjetja do vseh členov v založniško-knjigotški verigi.

Izhod je sčasoma postal počasno, vendar nezadržno sposojanje denarja. Ob preselitvi v sedanje prostore se je založba prvič precej zadolžila; s kopičenjem dolgov do avtorjev in tiskarn se je vsota zadolženosti nevarno večala in danes narasla na nekaj milijonov evrov, kar daje v bližnji prihodnosti marsikomu slutiti neogiben potop podjetja. Ker so upniki večinoma banke, ki so svoj dolg zavarovale s hipoteko na stavbo Nove revije, je ogroženost realna nevarnost, ki grozi ne le z odpuščanjem zaposlenih, temveč tudi z izgubo poslovnih prostorov, tako pa bi bilo onemogočeno nadaljnje delovanje. Poleg tega založba ne plačuje prispevkov za zaposlene, ki tudi plače dobivajo neredno in z veliko zamudo. Kljub temu pa še naprej megalomansko načrtuje program, ki postaja bolj in bolj neizvedljiv, saj je založba v zadnjih letih – po lastni krivdi, ker programa pač ni izpolnila, čeprav je bila k temu večkrat pozvana – izgubila vse subvencije oziroma javno podporo tako knjižni kot revijalni produkciji. Tako se zdi njeno delovanje in celo njen obstoj že kar podobno čudežu.

ZA MANO POTOP

Kot rečeno, zunanjo nenaklonjenost političnega prostora do Nove revije vseskozi spremlja tudi notranja kadrovska podhra-

njenost podjetja, ki jo vzdržuje zgolj ideološka trma vodstva. Normalno je, da vodstvo založniške hiše deluje z roko v roki; toda pri Novi reviji sta tako direktor kot glavni urednik (Tomaž Zalaznik in Niko Grafenauer) že leta in leta drug drugemu tako trdna opora, da drugačna mnenja in kritiški predlogi vselej naletijo na gluha ušesa. Ni normalno, da direktor iznajdeva nove in nove izgovore, zakaj ne plačuje računov in honorarjev, vsi pa temeljijo na lažnih obljubah v prihodnosti. Ni normalno, da glavni urednik ne zna uporabljati računalnika in se s tem še hvali; in tudi ni normalno, da odganja sodelavce, ki moledujejo za zasluženi honorar, z besedami, da so lahko veseli, ker sodelujejo z Novo revijo. V prvih letih založbe je bilo sodelovanje pri Novi reviji mogoče res častno in zaželeno dejanje, ki je bilo nagrajeno tudi s honorarji, podobnimi tistim pri Mladinski knjigi; danes pa je za založbo, ki še vedno prisega na drugačnost in inovativnost, odganjanje sodelavcev brez zasluženega ficka nemoralno diktatorsko ravnanje, nevedno vsakršnega kulturnika, ne le akademskega.

Zdi se torej, da je h koncu založbe, ki je bila nekoč zgled, kako je mogoče biti hkrati kulturni in družbeni fenomen, prispevalo predolgo »spanje na lovorikah«, torej okostenelost vodstva, ki se ni zvalo pravi čas umakniti in prepustiti prostor mlajšim ljudem s svežimi idejami. Nova revija je postala fevd ozke skupinice idejnih enakomisljenikov pod dogmatskim vodjem, neprebojen kulturni klan in familarna združba; četudi je bila prvotna ideja silovita in izredno produktivna za razvoj slovenske družbe, se je sčasoma brez svežega dotoka misli ogolila v karikaturu nekdanje velike Ideje. To je navsezadnje povzročilo tudi odkrito nezadovoljstvo s programsko politiko, ki se je razširilo med bralci novorevijaških knjig in revij. Priča smo torej klasičnemu scenariju »vzpona in padca zanesenega ekonomista«; scenariju, kako lahko nesamokritična vasezagledanost, sprijeta z nespodobno nespodobnostjo, pripelje do žalostnega fizičnega in moralnega zloma. Ali je sploh še mogoče ponoven vzpon?

DRAGO BAJT je bil med ustanovitelji Nove revije in dolgoletni član njenega uredništva.

Thomas Sparr, namestnik direktorja za založništvo pri založbi Suhrkamp

KNJIŽNI TRG NI AVTOMOBILSKA INDUSTRIJA

TANJA PETRIČ

Založba Suhrkamp ni največja nemška založba, je pa verjetno mednarodno najbolj odmevna, prestižna in znana predvsem po izdajah nemškega in mednarodnega leposlovja. Imetniki »Suhrkampove znamke« so najbrž primerljivi z lastniki mercedesov in beamvejev. Med Slovenci se lahko z etiketo Suhrkampovih avtorjev, poleg filozofov Mladena Dolarja in Slavoj Žižka, pohvalita še pesnika Tomaž Šalamun in Aleš Šteger, leta 2006 pa je pri omenjeni založbi izšla tudi skoraj tristo strani dolga antologija sodobne slovenske kratke proze *Zu zweit nirgendwo*, ki sta jo uredila Mitja Čander in omenjeni Aleš Šteger. O tem, kako biti opažen in sprejet med Suhrkampove izbrance, kako najbolje predstaviti malo, »eksotično« literaturo, kot je slovenska, in kakšne so smernice na nemškem knjižnem trgu, smo spregovorili z dr. Thomasom Sparrom, namestnikom direktorja za založništvo in članom tričlanske uprave pri založbi Suhrkamp.

Kako postati Suhrkampov avtor? Kakšne možnosti imajo avtorji in avtorice iz manjših književnosti in bolj »eksotičnih« jezikov?

Odločilen je vsekakor odličen rokopis. Velikost dežele, iz katere prihaja, ne igra nobene vloge pri tem, ali ga bomo sprejeli ali ne. Seveda pa dobivamo ogromno ponudb iz najrazličnejših držav, ki jih je žal več, kot jih lahko sprejmemo. Pa vendar jih mnogo realiziramo: romane Attila Bartisa iz Madžarske, pesmi Tomasa Venclove iz Litve, odlične knjige ukrajinskega avtorja Jurija Andruhoviča. Iz Norveške izdajamo knjige Ketila Bjørnstada, od danskih avtorjev je prisotna že preminula pesnica Inger Christensen. Če navedem samo nekatere med njimi. Suhrkamp tudi pogosto in zelo uspešno zastopa svetovne pravice nekaterih vzhodnoevropskih avtorjev, kot sta denimo že omenjeni Jurij Andruhovič in poljski pisatelj Andrzej Stasiuk. Njune knjige izhajajo v Združenih državah Amerike, Franciji in drugod po svetu.

V kolikšni meri so nemški bralci seznanjeni s književnostmi nekdanje Jugoslavije, da ne rečem s slovensko literaturo? Jim je to področje, onkraj političnih konotacij, sploh blizu kot literarna pokrajina?

Po moji oceni nemško bralstvo zelo slabo pozna književnosti nekdanje Jugoslavije, posledično seveda tudi slovensko. Srbija, Makedonija, Slovenija ali Hrvaška v nemški zavesti niso navzoče kot literarne pokrajine. Še manj kot geografija teh regij pa je nemškimi bralci poznana njihova zgodovina. Zato se mi zdi pomembno, da bi jim poleg leposlovja ponudili še knjige, ki pripovedujejo o zgodovini pokrajin, zgodovino Slovencev, recimo.

Nihče ne more predpisovati, kakšna naj bo slovenska literatura. Bralci ponavadi nimajo nekega vnaprejšnjega pričakovanja in si želijo biti presenečeni. In če so Slovenci imeli le deset dni vojne, in še to pred dvajsetimi leti, medtem ko se je okrog te majhne dežele precej dlje in siloviteje bojevalo, je morda prav to – kratka vojna – nekaj, kar bi bralce v Nemčiji, Švici in verjetno tudi v Avstriji zanimalo. Kakšno zgodovino ima ta dežela? Kakšna je bila kultura v obdobju železne zaves? Ali ni prav Slovenija vzor Srednje Evrope? Kako se Slovenci spominjajo prve svetovne vojne?

V predavanju ste omenili, da književnosti iz Vzhodne in Srednje Evrope nemška javnost

ves čas (in predvsem zelo stereotipno) povezuje s protestom oz. s politično »izjavo« in manj s »klasičnim« romanom »o ljubezni in smrti«, kot ste dejali. Zakaj?

Književnost je po nekem daljšem obdobju diktature zmeraj najprej protest, politično dejanje ali politična drža. Velike teme svetovne književnosti, kot sta ljubezen in smrt, pridejo kasneje, v to sem prepričan. Najprej je treba predelati teme še vedno navzoče preteklosti. V literaturi ni mogoče ničesar predpisovati, ravna se namreč po povsem lastnih zakonitostih. Zato nas mnogokrat preseneti, nas zabava ali razdraži.

Kaj lahko mi, Slovenci, naredimo za boljšo promocijo in recepcijo slovenske literature v Nemčiji ali v tujini nasploh? Ali nam lahko predlagate kakšne konkretne strategije?

Ob velikem številu ponudb, ki jih na dnevni ravni prejemajo tako velike kot tudi manjše nemške založbe, se je Slovencem s skupnimi močmi smiselno usmeriti v dva ali tri slovenske avtorje, ki jih je potrebno podpreti z nujnimi prevodi, splošno promocijo in, denimo, s sofinanciranjem gostovanja tujih založnikov in pomembnih kulturnih novinarjev v Sloveniji. Za tujo založbo predstavlja naročilo strokovne ocene neke slovenske knjige precejšnji strošek. Vsekakor pa na tuje založnike naredi močan vtis to, če slovenski predlagatelj družno stojijo za nekaterimi izbranimi naslovi. Če se ti prevodi potem realizirajo, se lahko razmišlja o naslednjih naslovih in dolgoročno, v časovnem razdobju sedmih, osmih let, tudi o osrednjem gostujočem nastopu na frankfurtskem knjižnem sejmu. Svojim slovenskim kolegom na založbah in državnim politikom bi predlagal, da se povežejo in izmenjajo izkušnje z islandskimi kolegi, ki so bili letos na knjižnem sejmu v Frankfurtu država v središču. Uspeh nastopa osrednje gostje se ne izčrpa v predstavitvi književnosti. Tudi turizem in gospodarstvo dobiva nove impulze.

Če lahko sploh kaj predlagam kot nekdo, ki »fizično« še ni bil v Sloveniji, bi ponovil že omenjeno, da tujih bralcev ne seznanjajte samo s slovensko književnostjo, ampak tudi z zgodovino in bogato kulturno pokrajino. Branje slovenske književnosti je (ali naj bo) potovanje po Sloveniji. Turistična in literarna dimenzija se tukaj nujno prepletata in dopolnjujeta.

Kolikšen delež leposlovne produkcije na nemškem knjižnem trgu zavzema prevodna literatura? Iz katerih jezikov se največ prevaja?

Prevodi predstavljajo približno polovico leposlovne produkcije. Največ se prevaja iz angleščine, nato sledijo prevodi iz francoskega in španskega jezika. Kar zadeva majhne jezike, se v zadnjem času veliko prevaja iz islandščine. Seveda tudi zato, ker se je Islandija na svoj nastop kot osrednja gostja frankfurtskega knjižnega sejma 2011 zelo dobro pripravila in ga odlično izpeljala, svoj pridobljen položaj pa sedaj utrjuje. Tudi Madžarska in Poljska sta literarno zelo prisotni. Ruski jezik je premalo zastopan. Rusija ima namreč precej problematično infrastrukturo, zelo malo, premalo knjigarn in nobene državne podpore. Za število prevodov, torej za prisotnost tujejezičnih del na nemškem knjižnem trgu, so še vedno odločilne subvencije posameznih držav. Poljaki tukaj veljajo za vzor.

Seveda finančna podpora ni vse, temveč je pomembno izpostaviti literarno kvaliteto posamezne knjige. Založbe potrebujejo subvencije iz ekonomskih razlogov, zaradi visokih stroškov prevoda. Teh ne morejo in ne bodo nosile same. Knjižni trg sicer ni avtomobilska industrija, lahko pa se iz avtomobilskega posla nečesa nauči: predvsem skrbi za ohranjanje in vzdrževanje »znamke« in različnih strategij promocije. Velja najbrž tudi obratno.

Kako ocenjujete produktivnost in uspeh nemškega knjižnega trga v primerjavi z drugimi večjimi evropskimi knjižnimi trgi? Kako se na njem odraža finančna kriza?

Nemški knjižni trg je v primerjavi z drugimi evropskimi trgi precej stabilen. Seveda nas finančna kriza ogroža kot vse ostale. Kljub temu pa beležimo v Nemčiji toliko knjižnih izdaj kot še nikoli poprej, kvaliteta prevodnega leposlovja je izvrstna, literarna kritika nas v različnih medijih podpira s svojo refleksijo. Lahko pa seveda predvidim nekatere prihodnje spremembe: knjige bodo na dolgi rok dražje.

Suhrkamp je velika in znana nemška založba. Kako se financira?

Založba živi od sredstev, ki jih proizvede z lastnim programom. Ne prejemamo nobenih državnih subvencij.

Kakšen položaj in vlogo ima Suhrkamp na nemškem knjižnem trgu?

Z ekonomskega vidika smo četrta največja založba v Nemčiji. Po mnenju mnogih celo najpomembnejša založba z jasno izdelanim programom na področju novejših in sodobnih nemške književnosti, mednarodnega leposlovja in znanosti, ki ga zaznamujejo znane zbirke, kot je Edition Suhrkamp.

V Nemčiji so elektronske knjige bolj znane kot pri nas. Kakšni sta produkcija in prodaja elektronskih knjig v primerjavi s tiskanimi? Ali so elektronske knjige nemški knjižni trg v zadnjih letih v kakšnem smislu »reformirale«?

Prodaja se giba nekje pri enem odstotku. Napovedujem sicer, da bodo elektronske knjige v prihodnosti pomembne predvsem za priročnike. Ne verjamem pa, da bi elektronske knjige lahko v celoti zamenjale tiskano knjižno produkcijo. Tukaj bo kvečjemu šlo za dopolnjevanje obeh formatov, elektronske in tiskane izdaje. Konkretno:

KNJIŽNI TRG SICER NI AVTOMOBILSKA INDUSTRIJA, LAHKO PA SE IZ AVTOMOBILSKEGA POSLA NEČESA NAUČI: PREDVSEM SKRBI ZA OHRANJANJE IN VZDRŽEVANJE »ZNAMKE« IN RAZLIČNIH STRATEGIJ PROMOCIJE.

Elektronski vodič po Sloveniji bo pri bralcih vzbudil radovednost in zanimanje za večje število prevodov iz slovenščine. Ti prevodi pa bodo nato izšli v tiskani obliki.

Kakšno vlogo igrajo mediji? Kako, če sploh, vplivajo na literarno produkcijo in recepcijo? Kako je z literarno kritiko oz. Nemcem bolj znanim »feljtonom«?

V Nemčiji obstaja zelo živa in dobra literarnokritična refleksija. Televizija igra izredno pomembno vlogo, ima pa težave najti neki stalni format literarnih oddaj. Neposrednih negativnih učinkov finančne krize na tem področju na srečo (še) ni čutili, ker se javna televizija financira z naročnino.

Kakšna je nemška bralna kultura? Kaj Nemci najraje berejo? Ali obstajajo razlike med bralstvom nekdanjih vzhodnih in zahodnih dežel?

Nemci sicer najraje prebirajo znanstveno literaturo, v vedno večji meri pa segajo tudi po zahtevnejših delih. V nekdanjih vzhodnih deželah se po statistikah bere več. Kljub temu ostro zakoličenega in enotnega kanona ni, vsekakor pa se berejo dela »nemških klasikov« Goetheja ali Schillerja, Humboldta ali Kleista.

Bolj pomembni so postali jubileji, kot denimo Kleistovo leto. Jubileji namreč dajejo impulze za ponovna branja in nova vrednotenja klasikov, za novo razumevanje starejših del. Obstaja tudi bralno združenje *Stiftung Lesen*, ki poskuša branje spodbujati in podpirati že v zgodnjih otroških letih. Delo te fundacije je zelo dragoceno in izredno pomembno za potrebe in cilje naše založbe. ■

ZA POGREB ŠE PREZGODAJ

TINA VRŠČAJ

Prevodu knjige *Zgodovina branja* (1996) v Buenos Airesu rojenega pisatelja, prevajalca, urednika in navdušenega bralca Alberta Manguela pred štirimi leti se je letos pridružila še avtorjeva *Knjižnica ponoči* (2006). Tako prva kot druga sta avtorjev slavospev knjigi; v osnovi vsakršni knjigi, a še posebej tisti, ki nas ne mami le s svojo vsebino, temveč tudi z vonjem, šelestenjem listov ter morebitnimi madeži, zaznamki in opombami, ki pričajo o njeni zgodovini. Manguel za svojo ljubezen in spoštovanje do knjig, branja in knjižnic navaja mnoge in raznolike argumente, s katerimi je lahko vir navdiha in miru vsakemu današnjemu ljubitelju knjig, ki mu »nepraktičnost« dotičnega konjička ali grožnje s smrtjo papirnate knjige morda zbuja nelagodje.

Manguelova pripoved sodi deloma med stvarno zgodovino, saj avtor pripoved oblikuje po tematskih sklopih, povzema misli drugih učenjakov, modrecev, pesnikov in pisateljev, jih citira in dodaja opombe virov na domala vsaki strani, svojemu pripovedovanju pa prilaga tudi obilo fotografskega gradiva. Po tej učenjaški plati nas osupne s širokim poznavanjem raznoraznih literarnih kultur naše in preteklih civilizacij. A še bolj nas očara z metaforično platjo svojega pripovedovanja – nič čudnega, saj je tudi romanopisec – ter dragocenim osebnim pristopom k branju, pisanju in raziskovanju.

Gospod Wilde je resda dejal: »Nikoli ne preberem knjige, o kateri moram napisati oceno; s tem izgubiš vso objektivnost«, a ta duhovita resnica se ne zaveda, kakšen blagoslov je lahko osebni pristop h knjigi. Zdi se, da je Manguel izjemno privlačen prav tedaj, kadar piše o knjigah, ki so se ga dotaknile, se v njem preobrazile in vanj pritisnile pečat subjektivne izkušnje, ki ga ne odtehta nobena stvarna vednost o knjigi. *Knjižnica ponoči* je obarvana z njegovim potovanjem po velikanski lastni knjižnici, ki si jo je uredil na območju Poitou-Charentes na zahodu Francije, in s knjigami, ki so mu kdajkoli prišle na pot. Začenja se z občudovanjem starih mitov: babilonskega stolpa, ki kaže na človekovo željo, da bi premagal prostor, a

DOKLER BODO NA SVETU BRALCI IN PISCI, KAKRŠEN JE MANGUEL, SE KNJIGAM NI TREBA BATI POGREBA.

je prinesel le zmedo jezikov, in aleksandrijske knjižnice, ki ponazarja željo premagati čas. Okoliščina, da je ta najbrž prva prava knjižnica, skupek vsega tedanjega znanja in modrosti, pogorela, Manguela pekli. Ne razvedri ga kaj dosti niti to, da je egiptovska vlada pred nedavnim zgradila novo.

V knjigi ne manjka zanimivih, včasih na videz majhnih in naključnih podatkov in anekdot, ki pa jih zmore pisatelj odlično povezovati in iz njih izpeljevati pomenljive sklepe.

Na primer: ponavadi imajo države po eno narodno knjižnico, a Italija jih ima bojda kar osem. Morda zato, ker je bil eden prvih, ki se je domislil javne knjižnice, ki bi bila odprta za vse in bi jo finančno oskrbovala država, Francesco Petrarca. V renesansi so k sreči bralci že obvladovali večino tihega branja, drugače bi bilo v knjižnicah kar hrupno. Omeniti namreč velja zanimivost, da je bilo do 10. stoletja v praksi le glasno branje. Danes beremo večinoma tiho, ne vedoč, da je – po mnenju humanističnega učitelja Guarina – glasno branje bolj zdravo kot tiho, saj »bralcu izboljša prebavo, ker poveča toploto in razredči kri, prečisti vse vene in razširi arterije, za nameček pa ne dovoli, da bi v žilah, ki vsrkavajo in prebavljajo hrano, obtičalo količkan nepotrebne vlage«. Kako jih brati, je eno vprašanje, drugo bi bilo, kje in kdaj. Henry Miller je »prebral najboljše knjige svojega življenja na stranišču, nekaterih odlomkov iz *Uliksa* pa po njegovem sploh ni mogoče brati drugje, če jim hočemo iztisniti vso sočnost«. Bolj kultiviranim bralcem, ki se raje umaknejo v knjižnico, Manguel, ki pred nas razgrinja knjižnice najrazličnejših oblik, priporoča tako v obliki kroga v kvadratu. Prijetno vzdusje tovrstne ureditve je sam skusil v knjižnici Salle Labrouste in v čitalnici Britanske knjižnice. Ena naj-

Nočni pogled na pročelje nove mestne knjižnice v Stuttgartu korejskega arhitekta Euna Jounga Jija.

lepših knjižnic nasploh pa je po njegovem Lavrentinska knjižnica v Firencah, Michelangelov »najizvirnejši prispevek k renesančni arhitekturi«. A Manguelovo obzorje se ne omejuje na evroameriško območje, saj je svetovljan. Z enakim zanimanjem in poznavanjem omenja prestare knjižnice v srednjemavretanski puščavi Adrar ter Mogaško svetišče na zahodu Kitajske, kjer so v 11. stoletju zbrali dobrih petdeset tisoč neprecenljivih rokopisov in slik ter ustvarili »največji in najstarejši papirni arhiv« na svetu.

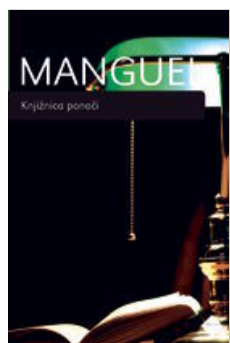
Avtor piše o vseh knjigah, celo takih, za katere ne vemo, ali jih je že kdo napisal, izmišlja si njihove naslove ter vsebine, ker bi jih želel brati, in jih postavlja na police namišljene knjižnice. To nas spomni na Jorgeja Louisa Borgesa, ki je tesno zvezan s pojmom knjižnice. Tedaj, ko je ta slavni pisatelj pri zgodnjih petdesetih oslepel, je postal knjižničar. In med ljudmi, ki so mu odtlej prebirali knjige, je bil tudi mladi Manguel. V *Knjižnici ponoči* tako najdemo pričevanje o Borgesovem bivališču blizu Plaze San Martin in njegovi ne prav obsežni domači zbirki knjig, ki je sicer vsebovala precej anglosaške in islandske književnosti, a ne njegovih lastnih knjig; te je znal bržkone na pamet. Znati knjige na izust, hraniti knjižnico v glavi, ljudem ne koristi le v slepoti, temveč tudi v okoliščinah, ko se strahopetne oblasti odločijo knjige prepovedati in sežgati: v nacistični Nemčiji, Sovjetski zvezi, pod vojaškimi režimi v Argentini, Urugvaju in Čilu v sedemdesetih letih in še marsikje drugje.

Ob branju Manguelovih knjig začenjamo razumeti, kakšno vlogo in pomen so imeli knjiga, knjižnica in branje v družbah preteklih dob. V današnjem času je knjiga brez dvoma potisnjena na obrobje; drugi viri informacij se zdijo natančnejši in priročnejši, drugačni viri zabave privlačnejši, lahkotnejši. Današnja družba »dejanje branja – ki je svojčas veljalo za koristno in pomembno, kot tudi za potencialno nevarno in prevratniško – zdaj pokroviteljsko sprejema kot razvedrilo, lagodno razvedrilo, ki mu manjka učinkovitosti in ničesar ne prispeva k skupni blaginji«. Spomnimo se na starogrško družbo, ki knjig tudi ni preveč cenila, a to ni oviralo posameznikov, kakršen je bil Aristotel, da si ne bi ustvarili knjižnice. Res je tudi, da je bilo zavzetih bralcev v vseh časih le peščica, večino prebivalstva so sestavljali tisti, ki se za branje niso kaj prida zanimali. Zato Manguela ne bega maloštevilnost srčnih bralcev, temveč bolj to, kako se danes način branja spreminja. Branje z računalniškega zaslona ima namreč podobne pomanjkljivosti, kot jih je imel zvitek papirusa (viden je le izsek iz besedila), ki ga je v 2. stol. pr. n. št. začel nadomeščati mnogo uporabnejši kodeks iz pergamenta (ohranja občutek celovitosti, ker imamo v rokah celotno besedilo). Manguel ne dvomi, da nam knjiga v papirnati obliki v nasprotju s tistimi na elektronskem bralniku omogoča intimnejše poglobljanje in občutke lastninjenja.

Poleg tega branje mnogokrat zahteva počasnost, globino in kontekst, medtem ko splet spodbuja hitrost, ne razmisleka, jednatost, ne kompleksnosti, in drobce novic namesto poglobljene razprave. A zaveda se, da je splet le orodje. »Ne moremo kriviti njega, če se zgolj površno zanimamo za svet, v katerem živimo.«

Manguel je vsestranski pisec, ki najde ob zgodovini človeštva, ki je imelo vselej težnje kopičiti znanje v knjigah in ga prenašati naprej, mnogo razlogov za optimizem. Ne boji se, da bi nove tehnologije odpravile stare, in verjame v njihov simbiotični soobstoj. »V našem času računalniška tehnologija in množenje knjig na cederomih vsaj po statistikah nista vplivala na proizvodnjo in prodajo knjig v staromodni kodeksni obliki.« Verjetno nas je vse preveč takih, ki knjige radi fizično posedujemo, ne glede na to, da zanje kaj hitro zmanjka prostora. Prostorski problem svojih knjižnic ljudje rešujejo različno: nekateri zgradijo police do stropa in zanje potrebujejo lestev, drugi se izselijo in svojo hišo prepustijo knjigam. Mnoge knjižnice – pove Manguel z obžalovanjem –, med njimi Kongresna knjižnica v Washingtonu (ki hrani tudi del Hitlerjeve knjižnice, v kateri ne manjka Karl May), zaradi pomanjkanja prostora na odpad odvažajo številne knjige. Zbirke časnikov nadomeščajo z mikrofilmi in izvornike uničujejo. Zagovornike takih »rešitev knjižnega vprašanja« avtor imenuje tesla. A če je prostorski argument proti papirnatim knjigam še nekako upravičen, pa je obstojnostni povsem iz trte izvit. »Življenjska doba diska je približno sedem let, cederoma približno deset.« Ohranitev elektronskega gradiva naj bi tako predstavljala globalni problem, medtem ko lahko še vedno prebiramo starodavne pisave, ki so se ohranile vse od najstarejšega spomenika pisave (sumerskih tablic iz 4. tisočletja pr. n. št.) naprej.

Knjižnica ponoči, ki dopolnjuje in razširja *Zgodovina branja* z intuitivno razpredenim razmislekom o knjižnicah (vse od A do Ž!), njihovih ustanoviteljih, graditeljih, obiskovalcih in prebivalcih, nagovarja vsakega navdušenega bralca z njunim skupnim jezikom. Manguel zbira drobce in jih sestavlja v mozaik, ki postane knjižnica, po kateri se razgledujemo. Knjižnice so spomeniki, ki ohranjajo spomin – na človeška prizadevanja in iskanja. Zavest o prizadevanjih drugih zbudi v nas apetit po branju vsake knjige, ki bi nam utegnili priti pod roko, apetit, zvezan s hrepenenjem po vednosti in znanju. Branje je mikavno tudi zato, ker je obred ponovnega rojstva, saj vsako brano knjigo obudimo k življenju. Dokler bodo na svetu bralci in pisци, kakršen je Manguel, se zato (starinskimi) knjigam ni treba bati pogreba. In še namig: Njegovo knjigo je najbolje brati ponoči, ko vse potihne in nas nič iz tega sveta ne ovira, da ne bi zapluli v knjižni svet; obdani s temo, s knjigo na kolenih, ki je osvetljena in »razsvetljuje« naš obraz, pozabimo celo na smrt. ■

ALBERTO MANGUEL
Knjižnica ponoči
PREVOD NADA GROŠELJ
CANKARJEVA ZALOŽBA
LJUBLJANA 2011
255 STR., 24,94 €

Če govorimo o takem bogu, potem nihče ne more biti ateist

Ni razumnega človeka, agnostika ali vernika, ki ne bi bil nekako osuplo ponižen pred vesoljem. V njegovi veličastni nedoumljivosti lahko išče bodisi potrditev naravnih zakonov bodisi sledi nekega stvarnika. Kaj je iskal Carl Sagan?

MIŠO RENKO

Človek komaj štiri stoletja ve, da naš planet ne miruje, temveč se vrtil. Da ni ne v središču našega osončja ne galaksije. Kaj šele vesolja. Da je Rimska cesta zgolj ena izmed milijard galaksij.

Upanje, da je človek po svojem izvoru vendarle ločen od preostanka narave, je izpuhtelo z evolucijo. Vsi organizmi na Zemlji za kodiranje dednih zapisov in njihovo reprodukcijo v naslednji generaciji uporabljajo nukleinsko kislino. Med človekom in vinsko mušico je kar nekaj očitnih razlik, ampak v temeljih sta v tesnem sorodstvu.

Kdo bi vedel, zakaj med ogromnim številom organskih molekul prav nekaj beljakovin določa življenje na Zemlji. »Količina organske snovi, ki bi lahko nastala v prvih nekaj sto milijonih let Zemljine zgodovine, bi zadostovala, da bi v takratnih oceanih ustvarila večodstotno raztopino organske snovi. To je približno gostota Knorrove kokošje juhe, pa tudi po sestavi se od nje bistveno ne razlikuje; sicer pa je na splošno znano, da je kokošja juha kar primerna za življenje,« je pred četrto stoletja na enem od Griffordovih predavanj na univerzi v Glasgou povedal Carl Sagan.

Leta 1985 je skušal v seriji predavanj pojasniti, kako kot znanstvenik gleda na vesolje in boga. Desetletje po njegovi smrti so ta predavanja izšla v knjigi z naslovom *Bogastvo znanstvenega izkustva – Osebni pogled na iskanje boga*. Naslov ni naključen. Leta 1902 je na Griffordovih predavanjih na univerzi v Edinburgu o *bogastvu religioznega izkustva* predaval slovit ameriški psiholog in filozof William James. Iz znanosti in religije zlahka nastane eksplozivna mešanica.

Carl Sagan, ki je imel doktorat iz astrofizike, je za popularizacijo raziskovanja vesolja naredil zelo veliko, kar vsem njegovim kolegom ni bilo všeč. Veljal je za agnostika, ki je zagovarjal razumen pogled na naravo in vesolje. Kadar so ga vprašali, ali verjame v boga, je vselej odgovoril, da je to odvisno od definicije boga.

O PREMAJHNEM BOGU

V zahodnjaški predstavi je bog (precej poenostavljeno) najpogosteje svetlopolt možki z dolgo belo brado, ki sedi na ogromnem prestolu na nebu in bdi nad vsakim vrabcem. Baruch Spinoza in Albert Einstein, na primer, nista imela v mislih takšnega boga. Niti boga, ki bi se vmešaval v vsakdanje življenje in bi zahteval čaščenje in molitve. Zanj je bil bog nekaj zelo podobnega fizikalnim zakonom v naravi. Obstaja niz neomajnih fizikalnih načel, ki pojasnjujejo marsikaj in veljajo po vsem vesolju. »Zelo nespametno bi bilo zanikati obstoj zakonov narave. In če govorimo o takem bogu, potem nihče ne more biti ateist; vsakdo, ki bi se izrekel za ateista, bi moral podati skladen in razumljiv argument, zakaj zakoni narave ne veljajo.«

V takega boga je po Saganovem prepričanju lažje verjeti. Sicer pa pravi, da bi morali ob sleherni razpravi o katerem koli bogu vprašati: O kakšnem bogu govoriš in kakšni so dokazi, da ta bog obstaja? Če nekdo trdi, da je bog obstajal vselej in

je tudi ustvaril vesolje, potem je logično vprašanje, kdo je ustvaril boga. Trditev, da je bog ustvaril vesolje, vendar ni pomembno, od kod je prišel, razumnega človeka ne zadovolji bolj od trditve, da je vesolje vselej obstajalo.

Za tiste, ki jih je obsijala milost božjega razodetja, je vesolje brez dvoma ustvaril bog. Drugi pa trenutno živijo v vesolju, ki je nastalo s prapokom in se bo po vsej verjetnosti širilo v neskončnost. Morda tudi verjamejo v nekega svojega boga, vendar gotovo ne molijo k njemu tako, kot je to opisal ruski pisatelj Ivan Turgenjev. Zanj namreč vsakdo, ki moli, v bistvu pravi: Dobri bog, poskrbi, da dve krat dve ne bo štiri.

Že Thomas Paine je v *Času uma* (The Age of Reason) spraševal, ali ni »čudna zamisel, da bi Vsemogočni, ki je bdel nad milijoni svetov, enako odvisnih od njegove zaščite, opustil skrb za vse druge in prišel umret na naš svet, samo zato, ker sta, kot pravijo, neki možki in neka ženska pojedla jabolko?« Morda je imel vsak izmed svetov v neskončnem stvarstvu

Bogastvo znanstvenega izkustva je priredba serije predavanj Carla Sagana, ki jih je imel na univerzi v Glasgou leta 1985. Njegova tedanja pomočnica Shirley Arden jih je sicer prepisala z zvočnih trakov, vendar niso bila nikoli vpisana v njegov arhivski seznam. Prvič so izšla pred petimi leti pri založbi Penguin, založba Modrijan pa jih je letos uvrstila v zbirko Intermundia.

svojo Evo, jabolko, kačo in Odrešenika. Bog, če že je, pravi Sagan, je v zahodni teologiji vsekakor – premajhen. To ni bog galaksije, še manj je to bog vesolja. Le bog drobenega sveta v neizmerno velikem vesolju. Poleg tega se mu zdi nemogoče, da bi imel Stvarnik, če obstaja, raje »neumnega tepca, ki časti, ne da bi karkoli razumel.«

Potemtakem je znanost vsaj deloma čaščenje na podlagi vedenja. Iskanje znanja je zagotovo skladno z znanostjo, moralo pa bi biti tudi z religijo. Bolj kot napreduje znanost, manj dela ima, se zdi, ljubi bog. Carl Sagan pravi, da se je upokojil, ko je vzpostavil pravila narave. Zanj je zadeva precej preprosta: stvari, ki jih človek ne zna pojasniti, pripiše bogu. Ko jih preuči in razume, postane bog odveč. Ker pa je vesolje veliko, je morda koristno zaposlen drugje.

PREŽIVELI BI LE ČRVI

Teorija relativnosti in kvantna fizika sta nam odkrili svetove, ki so povsem tuji vsakdanjim izkušnjam. Nenadoma se pokaže, da so zakoni narave osupljivo drugačni. Ideja, da ura pri gibanju v določeno smer teče nekoliko počasneje, da se skrčimo v smeri gibanja in da se nam masa nekoliko poveča, se res ne ujema z našimi vsakdanjimi izkušnjami. Razlog je tudi v tem, da običajno ne potujemo s hitrostjo, ki je blizu svetlobne.

Verjetnost, da so neke v vesolju razumna bitja, je precejšnja, naša možnost, da bi lahko po vesolju potovali in jih odkrivali, pa zaenkrat še nikakršna. Radijska komunikacija

se zdi Saganu precej priročna, saj radijski valovi potujejo s svetlobno hitrostjo in lahko prenesejo ogromno informacij. Poleg številnih tehničnih problemov se tu pojavi vsaj še problem komunikacije. Morebitne civilizacije, ki so manj razvite od naše, teh valov ne morejo prestrezati, medtem pa bi bil za nas morebitni odgovor naprednejše civilizacije verjetno nedoumljiv. Sicer ne izključuje možnosti, da je naš planet že gostil nezemljane (oziroma jih morda gosti prav zdaj), vendar morajo za dokaze v tovrstnih primerih veljati samo najstrožja merila. In potem hitro opravi s tistimi, ki so pred leti s precejšnjim uspehom »dokazovali« obiske starodavnih astronomov in neznanih letečih predmetov.

Človeška vrsta tako velikih sprememb v tako kratkem času še ni doživela. Če je bil pred nekaj stoletji konj najhitrejši način transporta, so danes to medcelinske balistične rakete. Hitrost se je povečala z nekaj deset kilometrov na uro na nekaj deset kilometrov na sekundo. Hitrost komunikacije, ki se je prav tako merila s hitrostjo konja, danes dosega hitrost svetlobe – 300.000 kilometrov na sekundo.

Tak svet je res precej drugačen, vendar tudi bolj ranljiv. Sagan je bil zapriseženi nasprotnik jedrskega oboroževanja, zato je tudi na Griffordovih predavanjih opozoril, kakšne bi bile posledice jedrske vojne s 5000-megatonsko eksplozijo v mesecu juliju: velikanski oblak dima, ki bi se razširil po svetu, bi tri tedne po vojni temperature znižal od 15 do 25 stopinj. Pomrla bi polovica ljudi na planetu, obremenjenost ekosistema bi ogrozila še preživetje mnogih rastlinskih in živalskih vrst. Katastrofa verjetno ne bi bila tako obsežna kot tista ob prehodu iz krede v terciar, tako da ni mogoče izključiti niti izumrtja človeka. Ne govorimo o uničenju vsega življenja na Zemlji: žveplo presnavljajoči črvi, ki žive v vročih vrelih, bi preživeli.

»Če smo ujeli na enem planetu, če je to vse, kar poznamo, če poznamo samo eno vrsto življenja in samo eno vrsto inteligence, smo pri vsem tem zelo omejeni. Če pa iste stvari poiščemo še drugje in si razširimo pogled, si, tudi če ne najdemo tega, kar smo iskali, ustvarimo okvir, v katerem lahko sami sebe bolje razumemo,« je dejal Carl Sagan. Ob tem pa še posvaril, naj si ne domišljamo preveč: »Če kdaj dosežemo točko, ko bomo mislili, da popolnoma razumemo, kdo smo in od kod prihajamo, nam bo spodletelo.« ■

FOTO NASA

CARL SAGAN

Bogastvo znanstvenega izkustva

OSEBNI POGLED NA ISKANJE BOGA
PREVOD URŠKA PAJER
ZALOŽBA MODRIJAN
LJUBLJANA 2011
192 STRANI, 29,90 €

Nagrade 27. slovenskega knjižnega sejma

SCHWENTNERJEVA NAGRADA

Marij Maver

Marij Maver, rojen leta 1937 v Trstu, je po končanem učiteljsku študiral leposlovne vede na Pedagoški fakulteti v Trstu, leta 1969 je postal urednik slovenskih govornih sporedov na Radiu Trst A. Od leta 1956 je sodeloval kot zunanji sodelavec in bil član igralske skupine Radijskega odra. Od leta 1967 je odgovorni urednik tržaške *Mladike*, od leta 1969 predsednik Slovenske prosvete. Od vsega začetka je bil pri Svetu slovenskih organizacij, ki povezuje vse slovenske katoliško in demokratično usmerjene organizacije. Maver je zgleden lik slovenskega kulturnika v zamejski skupnosti, ki igra vidno vlogo v manjšinskem javnem življenju, vseskozi je prisoten na različnih področjih delovanja, obenem pa nikoli ne sili v ospredje. Žena ga v prvi vrsti predanost slovenstvu, predvsem pa velik čut odgovornosti, s katerim se loteva vsake pobude ter jo spremlja kritično, če je treba tudi odklonilno in brez znakov omahovanja v duhu pravila: smo v igri in moramo držati do konca. To svojo osnovno in temeljno držo ne utrudno zagovarja bolj z delom kot z besedami. Največje zasluge si je brez dvoma pridobil z delom na prosvetnem in založniškem področju. Pri Prosveti je bil zraven vsake pobude, ki jo je pomagal speljati do konca. Pri Društvu slovenskih izobražencev, ki je s svojimi Dragami in redni-

mi ponedeljkovimi večeri dalo svoj dragoceni doprinos k demokratizaciji in osamosvojitvi Slovenije, predstavlja tisto trdno organizacijsko osnovo, ki ostaja v ozadju, a zagotavlja realizacijo njegovih idejnih zamisli. Po smrti prof. Jožeta Peterlina je Marij Maver leta 1976 prevzel glavno uredništvo revije *Mladika*, ki je pod njegovim vodstvom postala konstanta v slovenskem zamejskem kulturnem prostoru, danes pa predstavlja najstarejšo revijo pri nas, in ima velike zasluge, da ta revija še danes redno izhaja. Založba *Mladika* se je razvila v profesionalno ustanovo, ki se je izkazala v vseslovenskem prostoru. Pravkar pripravljajo jubilejno izdajo ob petdesetletnici svojega delovanja. Leta 1972 je dal pobudo za literarni natečaj, ki ga revija razpisuje že 40 let. Leta 2003 je sprožil zamisel o skupnem nastopu zamejskih založb *Mladika*, ZTT in Novi Matajur na knjižnem sejmu v Ljubljani pod geslom »Slovenska knjiga v Italiji«. Skrbel je za to, da so redno izhajali zborniki vsakoletnih študijskih dni Draga. Teh je izšlo že preko 40 in poleg njih še dva jubilejna. Po osamosvojitvi in demokratizaciji Slovenije, ko se je slovenski trg odprl tudi odpisanemu delu zamejstva, je Maver poskrbel za večje število izdaj, ki so ovrednotile primorsko področje in ga predstavile v vseslovenskem prostoru.

NAGRADA ZA NAJBOLJŠI LITERARNI PRVENEK

Katja Perat

za pesniško zbirko *Najboljši so padli* (Študentska založba)

Ni tako redka poezija, ki bi govorila zares glasno, temveč tista, ki bi pri tem dejansko imela kaj povedati. Sofisticirana govorica Katje Perat v zbirki *Najboljši so padli* vehementno opleta z ostružki teorije in z njihovo pomočjo razkrinkava samoprevaro poezije, ki je prepogosto zreducirana na samovšečno objokovanje pesniške usode. Takšno držo Katja Perat razgalja kot golo pozo in ji odločno pokaže prst. In jezik. A v tem je pravzaprav globoko resnicoljubna: soočena s tveganjem samoljubja se raje odloči za drastično samosvojost, običajne jezikovne izpraznjenosti pa zamenja za avtoironično utemeljevanje ranljive prisotnosti. Katja Perat se to posreči z nezgrešljivo pesniško dialektiko, ki razkrije, da za besedami pogosto ne stoji nič in da tega niča ne gre povečevati. Ker je njeno končno spoznanje, da tako ali tako ne vemo, kaj početi z veličino, se ji Katja Perat metodično odpove in izvrši svoje ostre reze tudi na lastnih tekstih. Neutrudna dekonstrukcija praznih pojmov, povezana z natančno pesniško imaginacijo in močnim zavedanjem kiča sodobne pluralnosti, je tisto, kar zbirki *Najboljši so padli* zagotavlja kar najširšo slišnost.

NAGRADA ZA MLADEGA PREVAJALCA

Stana Anželj

za prevod knjige *Mesto sanjajočih knjig* Walterja Moersa (Založba Sanje)

Walter Moers je avtor več uspešnic, zbirke stripov o *Malem ritku*, romanov *13 1/2 življenj Kapitana Sinjedlakca*, *Rumo & čudeži v temi*, *Adolf Bonker* in *Vreščji mojster*. Delež odraslega bralstva je pri knjigah te vrste težko določiti, vendar sodeč po kritičnih odzivih ni neznan. *Mesto sanjajočih knjig* (2004) s svojo bibliomansko nostalgijo na prvi pogled učinkuje kot zapozneli odmev ecovskega postmodernizma, morda celo kot didaktična intervencija za spodbujanje bralne pismenosti; vendar je preigravanje literarnih klišejev v tej knjigi odkrito in duhovito, Moersova domišljija pa je intenzivna in pristno pustolovska. Prevajanje učenih pustolovščin, ki naj pritegnejo kultiviranega mlajšega bralca, je nadvse zahtevna naloga. Stana Anželj se je nemškega izvirnika lotila s sproščeno skladenjsko ubeseditvijo, ki ne škoduje zvestobi, z razgibanim, pomensko polnim besednim redom ter zokusnim in nevsiljivim slovenjenjem govorečih imen. Gre za prevajalko, ki dobro pozna izrazne možnosti literarne slovenščine, zato se ji je posrečilo ustvarjalno in brez nižanja slogovnih registrov posneti Moersov komunikativni, a strogo literarni in mestoma žlahtno patinirani antikvarni jezik.

NAGRADE ZA NAJLEPŠO SLOVENSKO KNJIGO

V kategoriji književnost: **Saša Pavček**, *Oblecí me v poljub* (založba MIŠ, oblikovalka **Petra Černe Oven**).

Knjiga je prepričala komisijo z odločno tipografsko obdelavo, ki vsebinsko podpre, a je ne preglasi. Tipografija je v odličnem sozvočju z ilustracijami. Še posebej je razveseljiva inovacija drobnih inicialk; rešitev, ki si jo je vredno zapomniti.

V kategoriji knjige za otroke in mladino: **Peter Svetina**, *Čudežni prstan* (Vodnikova založba, DSKG, oblikovanje **Damijan Stepančič** in **Janez Turk**).

Čudežni prstan je knjiga, katere ilustracije jo ohranjajo svežo od naslovnice do zadnje strani, njihov nivo pa bo zadovoljil tako ciljno skupino kot starše. Radi bi poročali o boljši tipografski obravnavni, smo pa zato toliko bolj veseli odličnega kadriranja in tankih paspartujev, katerih značaj odmeva celo na veznih listih.

Kategorija umetniška monografija in fotomonografije, bibliofilske izdaje: **Janez Bogataj**, *Mojstrovine s kranjsko klobaso iz Slovenije* (Založba Rokus Klett, oblikovalec **Žare Kerin**).

Knjigo odlikuje močna nosilna ideja, ki jo oblikovalec implementira na nivoju fotografije, tipografije, materialov in tehnik dodelave. Z razkošno podobo, ki ni sama sebi namen, odgovorni upravičeno razbijajo podcenjene predstave o kranjski klobasi. Knjiga in njena tema sta namenjeni gurmanom. Na vam teknet!

NAGRADA KRILATI LEV

Tiskarna Gorenjski tisk storitve za knjigo *Julijske Alpe* (Mohorjeva založba, Celovec)

Nagrada za najboljšo celostno izdelavo knjige se letos podeljuje knjigi *Julijske Alpe*. Reprodukcijska in tisk slika sta izvrstna. Slike odlikuje ostrina, enakomernost, mirni prehodi tonskih vrednosti in popolna čistost. Knjigoveško je knjiga izdelana pravilno.

S stališča tiska je knjiga natisnjena v izjemnem barvnem skladju in barvnem ravnovesju. Odlikujejo jo tudi velik kontrastni in barvni obseg ter neverjeten tiskovni sijaj.

Komisija je z nominacijama opozorila še na dva prvenca, ki po svoji kvalitati zaslužita omembo:

Petra Zupančič

Premog (LUD Literatura)

Zbirka *Premog* Petre Zupančič z iskrenim in poetičnim glasom, ki se ne boji lastne nežnosti, upesnjuje prehode iz časa, ko je še vse na razpolago in se še ni treba o ničemer dokončno odločiti. Njena poezija rešuje dragocene trenutke, ki z utemeljevanjem posameznikovega mesta v družbi postopoma odteka.

Zoran Benčič

Psi brezčasja (Modrijan)

Čprav se *Psi brezčasja* spogledujejo s trdo kriminalko in filmom noir, uspe Benčič s pomočjo maščevalca brata in brez pozitivnih junakov prikazati nagnito stanje vseh družbenih slojev. In služb.

● ● ● TELEVIZIJA

Revolt nevidnih

Zmaga ali kako je Maks Bigec zasukal kolo zgodovine. Režija in scenarij Miran Zupanič. Produkcija RTV Slovenija, premiera 9. 11. 2011, 108 min.

Čprav zaostreni družbeni položaj kar kliče po angažmaju, po resnem, kritičnem premisleku družbene realnosti, v kateri živimo, pa znotraj slovenske kinematografije cineasti ostajajo slepi in nemi. S svetlo izjemo Mirana Zupaniča, čigar film *Zmaga ali kako je Maks Bigec zasukal kolo zgodovine* je drobn, a iskreni poklon malemu človeku in njegovemu boju za drugačen, lepši jutri.

Po Filipu Robarju Dorinu, ki že od osemdesetih let dalje kot eden redkih slovenskih cineastov kontinuirano in z vso resnostjo kritično pristopa k različnim družbenim anomalijam, od pojavov ksenofobije in nacionalizma do težkih socialnih razmer, v katerih živijo »tujci« (z izjemo *Ovnov in mamutov* predvsem v formi dokumentarnega filma), slovenski film ne pozna ustvarjalca, ki bi se prek svojega dela opredeljeval do aktualnih problemov naše družbene stvarnosti. Seveda, imeli smo posamezna dela, ki so stopila po tej poti, na primer *Kruh in mleko* (2001) Jana Cvitkoviča ter *Delo osvobaja* (2005) in *Slovenka* (2009) Damjana Kozoleta. A pri prvem je šlo predvsem za usodo posameznika, prek katere je Cvitkovič pristopil k »večnemu«, brezčasnemu problemu slovenske družbe, alkoholizmu, pri Kozoletu pa se nismo mogli znebiti občutka, da gre prej za obravnavo neke druge, ne slovenske družbene realnosti. Tako je Zupaničev televizijski film – ki v vseh pogledih, od strogo produkcijskega do estetskega, presega okvir klasične televizijske produkcije in bi si že samo zaradi tega zaslužil povečavo ter s tem možnost kinematografske distribucije – *Zmaga ali kako je Maks Bigec zasukal kolo zgodovine* prvi slovenski film po resnično mnogih letih, ki je svoj pogled brezkompromisno usmeril ne samo v družbeni tukaj in zdaj, pač pa tudi v zbegano dušo malega človeka, ki ta trenutek živi in se po svojih najboljših močeh z njim tudi sooča.

Zmaga tako pripoveduje zgodbo o varilcu Maksu Bigcu (morda bi v njegovem imenu lahko iskali asociacijo na izraz »bizgac«, saj je Maks v resnici malce zaletav, tak, ki se problema loti, ne da bi prej zares razmislil, česa se loteva), zaposlenem v tovarni Motokovin, ki ji grozi stečaj. Maks

je prepričan, da gre tovarni v resnici kar dobro (vsekakor dovolj, da bi preživela) in da za stečajem stojijo vodilni, konkretno direktor tovarne Gorazd Zajelšnik, ki se hoče z zaprtjem tovarne finančno okoristiti. Zato se nekega večera odpravi z doma, ugrabi direktorja in se z njim zapre v tovarno, nato pa v večerni kontaktni radijski oddaji zahteva, da odgovorni za razmere v državi in s tem posredno za stanje v »njegovih« tovarni, prisluhnejo njegovim zahtevam in preprečijo stečaj tovarne, sicer bo razstrelil tovarno ter z njo še sebe in direktorja. Prek Maksove zgodbe je Zupaniču uspelo ujeti občutek eksistencialne stiske, tesnobnosti, porojene iz razraščajoče se družbene in ekonomske negotovosti, ki pesti našo družbo, občutek, ki prežema vse številnejše posameznike in na katerega se ti različno odzivajo: ali s pogreznjenjem v apatijo ali pa, sicer redko, z dejanjem, ki je znak revolta. Maksovo dejanje se na prvi pogled sicer zdi skrajno, pretirano, tudi v ožjem kontekstu slovenske družbene patologije, znotraj katere sicer poznamo občasne pokole s sekuro v družinskih krogih, tako ekstremnih in eksplozivnih dejanj, še posebej če so usmerjena v širše družbeno tkivo, pa ne. A tega seveda ne gre jemati dobesedno, kot prisposoda pa nadvse učinkovito predstavi obupni poskus posameznika v stiski, ki si želi, da bi bil preprosto le slišán. In ne le to: znotraj Zupaničeve narativne logike ne deluje tuje, karikirano, kar je nedvomno tudi zasluga njegove premišljene in umirjene režije. Zupaničeva družbena senzibilnost, njegov izostreni čut za aktualnost in relevantnost družbenih anomalij, ki jih obravnava, tako redko viden (da je skoraj neobstoječ) znotraj sodobne slovenske filmske produkcije, pa pride v filmu še večkrat do izraza. Že s samo umestitvijo dogajanja v Maribor (ne pa v kakšno filmsko bolj atraktivno okolje) opozarja tudi na vse številnejše zgodbe o neuspehu, o propadu nekdanjih paradnih konjev industrije v tej regiji, na gospodarsko pešanje teh krajev. Ostro in brez usmiljenja pa razgali tudi nadvse problematično in celo sporno vlogo, ki jo v sedanjih, družbeno zaostrenih razmerah odigrajo mediji.

Zaradi vsega tega je resnično težko razumeti odločitev slovenske nacionalne televizije, da Zupaničevemu filmu – ki je ne samo iskreni poklon malemu človeku in izraz solidarnosti ob njegovi eksistencialni stiski, ki jo doživlja v teh, družbeno in gospodarsko zaostrenih časih, pač pa tudi osupljivo posrečeno filmsko delo, sočna črna komedija, ki nam pripoveduje aktualno in družbeno relevantno zgodbo – prek kinematografske distribucije ne omogoči stika z najširšim občinstvom. **DENIS VALIČ**

● ● ● KINO

Zabavno in zbadljivo

Policist (The Guard). Režija John Michael McDonagh. Irska, 2011, 96 min. Ljubljana, Maribor, Celje, Koper, Kranj, Novo mesto, Kolosej in Planet Tuš

Zabaven komični triler, ki mu je pred dvema tednoma pripadla čast otvoritve letošnjega festivala Liffe, si ogleda ne zasluži le zato, ker ste radovedni, kako gresta skupaj irski film in naša Katarina Čas, ki v njem suvereno odigra manjšo, a vendarle glavno žensko vlogo. To je sicer povsem legitimen razlog, a *Policist* ima tudi mimo njega dovolj privlačnih atributov, zaradi katerih je z njim nadvse prijetno preživeti večer v kinu.

Glavna zvezda filma torej ni naša Katarina, ampak Gerry Boyle, policist iz majhnega irskega mesteca, ki obožuje kletvice, narkotike, zajedljiv humor, občasno rekreacijo v družbi dublinskih prostitutk in svojo odštekano, na smrt bolno mamo. Ko se v eni izmed počitniških hišic v njegovem rajonu pojavi skrivnostno truplo in se izkaže, da je žrtev povezana z najnovejšimi aktivnostmi lokalnega narkokartela, ki planira tihotapsko akcijo v njegovem okrožju, Boyle pristane v raziskovalnem tandemu z zategnjenim agentom FBI Wendllom Everettom, ki preiskuje narkonavezo.

Seveda gre za znan »dva nekompatibilna lika sta prisiljena združiti moči za skupno stvar« zaplet, a režiser John Michael McDonagh vendarle ni tako skromen, da bi se zadovoljil le z generično »štanco«, zato je karakterni dialektiki dodal nekaj izvernih zasukov in namešal bistro, ostro, malček eksotično mešanico stilov in senzibilitet, kjer ni nič tako, kot je videti na prvi pogled – še najmanj njen protagonist.

Da nismo v čisto klišejskem trilerju, je jasno v trenutku, ko spoznamo policista Boyla. Natančneje takrat, ko eni izmed smrtnih žrtev prometne nesreče sune LSD pivnik in si ga v naslednjem trenutku položi na jezik. Godrnjavi provokator Boyle se skozi film izkaže za vse prej kot enodimenzionalen lik. Če je na začetku videti kot tečen, nesramen in ne pretirano bister brencelj, ki rad zastavlja neprimerna vprašanja ob najbolj neprimernih trenutkih, se sčasoma izkaže, da pod svojimi jedkimi dovtipi skriva še vse kaj drugega kot brezno cinizma in zagrenjenosti – recimo čisto svojo, unikatno moralo, v katero verjame brez

Predstavljajte si.

Vse teče kot po maslu.

In 400 ljudi skrbi, da tako tudi ostane. Pa ne nujno vaši ljudje.

Vsak v SRCu je tudi del vaše ekipe. Nevidni del, ki skrbi, da poslovanje poteka brez motenj. Pomočnik, ki vam pomaga nadzorovati sredstva, čas, izvedbo in stroške. In omogoča, da jutranjo kavo spijete v miru in zadovoljstvu.

Kdor želi v teh nemirnih časih uresničiti svojo vizijo, mora optimizirati svoje poslovanje ... in do obisti izkoristiti možnosti, ki jih ponuja informacijska tehnologija. Pomagali vam bomo, kot smo pomagali drugim najuspešnejšim podjetjem.

Spoznajte svojo prihodnost. Tu je.

Pokličite 01 600 7000.

SRC d.o.o., Tržaška cesta 116, 1001 Ljubljana
e-pošta: src@src.si | www.src.si | telefon: 01 600 7000

preostanka in jo je pripravljen braniti z lastnim telesom. Še najbolj ga z besedami »nikakor ne morem ugotoviti, ali si tako zelo pameten ali tako zelo butast« opiše njegov novi poštrkani asistent. Boyle ni ne eno ne drugo, je le presneto dobro prilagojen na preživetje v svojem čudaškem mikro-okolju. Ve, da mora dvomiti tudi v svoje, ve, da je treba prisluhniti majhnim dečkom na roza kolesih, in celo njegov zajedljivi rasizem na ozadju irskih bizarnosti postane le še dobra preživetvena strategija.

Predvsem pa zna Boyle poskrbeti za zabaven večer, zlasti kadar mu pomagajo filozofsko navdahnjeni kriminalci, groteskni irski staroselci in krvava akcija, pospremljena z glasbeno kuliso špageti vesternov. Komika v veliki meri temelji na jezikovnih bravurah in irskega dialekta nevajen gledalec po poti gotovo izgubi nekaj dialoških cvetk, a jih na cedilu še vedno ostane dovolj za dobro dozo smeha. Nekaj rahlo tarantinovskega je na *Policistu*, a dobro udomačeno in izpeljano na povsem irski način. Za prvenec presenetljivo zrelo delo. **ŠPELA BARLIČ**

● ● ● ODER

Lep stolp za lepe duše

IVO SVETINA: **Stolp**. Režija Silvan Omerzu. Slovensko mladinsko gledališče, Ljubljana. Premiera 6. 11. 2011 (zapis po ogledu 9. 11.), 120 min.

Začela bom z miselnim eksperimentom: če brez dvoma velja, kakor ugotavlja Tomaž Toporišič v gledališkem listu, da Svetina pesniško usodo Hölderlina uporabi za potrditev lastne poetološke naravnosti, za začetek brez prevpraševanja sprejmimo resničnost te naravnosti in se posvetimo njeni materializaciji v režijskem konceptu uprizoritve. Ivo Svetina dramatično razume »predvsem kot pesnjenje«, torej kot »prostor utvare, utopije, iluzije, lepe laži«, prek katerega se zavestno prepuščamo »pobegu' v svet, ki ga ni bilo, ga ni in ga ne bo!« Literatura kot tovrstni romantični eskapizem naj bi bila »zavestna odločitev za norost« (ob sklicevanju na Platonovo teorijo božanskega navdiha pesnikov ali *manie*). Na tej točki sprejmimo tudi tezo univerzalizacije te romantične paradigme, po kateri naj bi bila Hölderlinova usoda »paradigmatična usoda poezije, pesnjenja, pesnikov. Njegova duševna bolezen je samo skrajni odraz razpetosti med mitom in zgodovino.« A ker »se poezija dogaja edino in samo v mitskem in ne v zgodovinskem času«, je »realni zgodovinski čas za pesnika irelevanten«, »odzivanje na aktualni svet« pa je »nekaj zelo vprašljivega«. Če tovrstna »lepodušniška« (Hegel) pozicija velja za Hölderlina v Svetinovi interpretaciji in za ustvarjanje Iva Svetine, ki zgolj »ponavlja njegovo gesto« – kako torej Silvan Omerzu materializira to »lepo dušo« na odru?

Gotovo jo znatno oklesti, kljub temu pa pogršamo nekoliko pogumnejše dramaturške črte – zlasti tistih delov, ki (glede na poetološki kredito domnevno nenamerno) motijo tkanje te »odrske utvare«; merim predvsem na očitne informacijske komentarje, namenjene občinstvu, ki položeni v usta dramskim likom zvenijo umetno, prisiljeno, celo potujitveno – kot npr. učbeniška razlaga o tehnikah zdravljenja v azilu za umske bolnike. Kakorkoli, Omerzjeva postavitev je po duhu povsem zvesta Svetinovemu tekstu in vsa odrska sredstva mobilizira v podporo njegovi pesniški iluziji. Artificiálnost pesniškega jezika (v za oder napornih verzih) dobi ustreznico v artificioznosti lutkovnega gledališča, ki odrsko dogajanje razveže realizma. Raba lutk je pri Omerzju nedvomno preiščena in utemeljena: medtem ko marionete že s svojo materialnostjo asociirajo na čas otroštva, kot je prikazano v uvodnem prizoru (v katerem mladi Hölderlin kljub prigovarjanju učitelja glasbe na materino željo izbere duhovniško kariero), lutkovni avtomati s svojim mehanskim bobnanjem opozarjajo na revolucionarni čas, ki neusmiljeno trka na Hölderlinovo »lepo dušo«, katere vrata so za družbenopolitično dogajanje (ki ga pooseblja njegov prijatelj, revolucionar Isac) tesno zaprta, kakor stolp, v katerega s svojo norostjo »pobegne« v zadnjem obdobju svojega življenja. Medtem pa pesnik pred zunanjim dogajanjem (nemogočo ljubeznijo do žene njegovega delodajalca in odgovornostjo umetnika do družbe, h kateri ga kliče prijatelj) vseskozi beži v svet literarne fikcije, ki ga postavlja v okolje antične Pindarjeve Grčije, pa tudi Grčije 18. stoletja, zapletene v vojno s Turki (dogajanje njegovega romana *Hiperion*). Drama ta fiktivni svet z značilno komparativistično gesto izvaja iz pesnikove biografije, Omerzu pa ga inventivno prevaja v likovno govorico senčnih lutk, katerim glas posojajo igralci osrednjih likov besedila (in ne animatorji, kot običajno) in s katerimi stopajo v dialog, s čimer pride do izraza mešanje meje med realnostjo in fikcijo v Hölderlinovem zblaznelem duševnem svetu. Ob tem je potrebno omeniti vsaj še učinkovito igralsko kreacijo Matije Vastla v glavni vlogi, ki iz začetne medlosti »lepe duše« učinkovito opravi prehod in norost, obseden z množtvom fiktivnih govoric.

Če torej sprejmemo uvodoma orisane poetološke premise o univerzalnosti romantičnega tipa umetnosti, se Omerzjeva uprizoritev kaže kot učinkovito materialno podajanje te »univerzalne resnice«. A četudi je ta premisa kot osebna umetniška naravnost sicer povsem legitimna, je kot univerzalizirano dejstvo močno vprašljiva, kar kaže

že paradoks, da je »pesniško blaznost« avtorju besedila navdahnilo naročilo umetniškega vodje Slovenskega mladinskega gledališča, s čimer se obravnavana predstava tudi na nenavaden način umešča v kontekst letošnjega repertoarja, ki si zastavlja nalogo reflektirati družbeno stvarnost in vlogo umetnosti v njej. *Stolp* je prav paradigmatična figura zanikanja premise tega repertoarja in afirmacije umetnikovega bega v naslovni zaprti objekt (tudi v metaforičnem smislu) kot občega poslanstva umetniškega »genija«. *Stolp* bo torej prišel prav študentom književnosti in drugim ljubiteljem, ki želijo osvežiti svoje znanje o življenju tega nemškega pesnika, manj pa tistim, ki bi si želeli, da bi se gledališče aktivno vključevalo v stvarnost, v kateri živimo, in ki menijo, da je danes eskapizma v sanjske svetove v holivudskih filmih in zabavni industriji več kot dovolj. *Stolp* brez dvoma ponavlja Hölderlinovo gesto (kot pravi avtor besedila) in ponuja zatočišče tistim, ki jim je stvarnost tako odurna, da se je nočejo dotikati niti z nasprotovanjem, pa tudi tistim, ki jim je ta samoumevna in nevrpašljiva. Brez dvoma lepa predstava za »lepe duše.« **KATJA ČIČIČOJ**

● ● ● ODER

Natančno in še duhovito

LUDWIG MINKUS, MARIUS PETIPA: **Don Kihot**. Koreograf Krzysztof Nowogrodzki, dirigent Aleksej Baklan. SNG Balet Maribor, 11. 11. 2011

Baletna zgodba o Don Kihotu se je v mariborsko operno-baletno hišo vrnila po sedemnajstih letih. Prvič je bila tu uprizorjena leta 1974 v postavitvi nedavno preminulega plesalca, koreografa in pedagoga Ika Otrina. Zemu ustvarjalcu, ki je s svojim delovanjem pomembno zaznamoval nastanek in razvoj slovenskega baleta, je bila tokratna premiera tudi posvečena.

Libreto kajpak temelji na Cervantesovem romanu *Don Kihot* (osredotoča se na del knjige med 18. in 21. poglavjem) in postavlja v središče ljubezenski trikotnik med Kitri, Basilom in Gamachejem. Seveda je lik naivno idealističnega Don Kihota ves čas prisoten, prav tako kot stvarnejši Sančo Pansa. Dulcineja se pojavlja kot vilinsko bitje v sanjah bistroumnega plemiča iz Manče. Gre za tehnično zahtevno koreografijo, ki jo je kmalu po nastanku izvrine različice Mariusa Petipaja v 19. stoletju preoblikoval Aleksander Gorski in zarisal jasnejše dramaturške poteze. Ena najbolj priljubljenih izvedb je bila produkcija Mihaila Barišnikova za Ameriško baletno gledališče, ki jo je odlikoval burleskno navihani humor. Ta postavitev v treh dejanjih s prologom je navdihnila tudi mariborsko.

Poljski koreograf in nekdanji odlični baletni plesalec Krzysztof Nowogrodzki je balet nekoliko skrajšal in vsebinsko okreplil. Oder in balkoni (del scene na odru) so bili ves čas polni živahnega dogajanja. Ustvaril je izjemno pozitivno atmosfero, k temu pa je doprinesla tudi glasba Ludwiga Minkusa, pri čemer je treba izpostaviti gostujočega dirigenta Alekseja Baklana, ki je skrbel za potrebno dinamiko, poleg tega pa pazljivo sledil dogajanju na odru. Tempo je prilagajal plesalcem, prav tako tudi glasbene vstopne.

Mariborskemu občinstvu sta že znana tudi scenograf Juan Guillermo Nova in kostumograf Luca dall'Alpi (*Bajadera* in *Giselle*): glede na to, da je bil cilj ustvariti veselo vzdušje, je težko razumeti njuno odločitev za temnačno sceno (ki je nekoliko tudi jemala prostor plesalcem) in premalo živahne kostume. Jedri oblikovalec svetlobe Pascal Mérat ni ustvaril sijoče pravilnosti, kar je bilo zlasti očitno pri slabši osvetlitvi obrazov. Mimika je namreč pri tej predstavi zelo pomembna, saj je koreograf dal izjemen poudarek posameznim vlogam, ki so tako plesno kot tudi dramsko močne in pomagajo pri razumevanju vsebine.

Igralska zrelost pa se čuti pri vedno odličnem plesalcu Antonu Bogovu. Kot Basil je prepričljivo pokazal paleto čustev od ljubezni, šarmantnosti, negotovosti, do ljubosumnja, pretkanosti in jeze. Bogov zbuja pozornost že s svojo karizmo, začara pa z dih jemajočimi skoki in do popolnosti izvedenimi gibi. Mirno lahko prezremo, da je tokrat nekoliko slabše izvedel »*pirouettes par terre*«, kar je bila najverjetneje posledica preutrujenosti. Njegov bleščeči nastop hitro zasenči soplesalce, kar je za manj izkušene partnerice lahko frustrirajoče. Kitri je bila za Ukrajinko Tetiano Svitlično, ki v mariborskem baletu pleše tretje leto, prva velika vloga: gre za plesalko, ki jo odlikujejo visoke noge, lepi skoki in odlična *balance*. Njena šibka točka so premalo čvrsta stopala, ki ji otežujejo izvedbo v *allegro* plesnih sekvencah. Anton Bogov, ki slovi kot odlični baletni partner, ji je bil v pomoč, po drugi strani pa je bila razlika med njima vseeno zelo očitna. Svitlična je bila preveč osredotočena na samo tehniko izvedbe in je premalo razvila izraz. Skoraj do konca predstave pa je skrivala še en adut, 32 *fouettejev*, ki jih je odlično izvedla.

Izrazito igralska je bila vloga Gamacheja. Karikiran lik bogataša, ki verjame, da je z denarjem mogoče kupiti vse, tudi ljubezen, je odlično upodobil nihče drug kot Edward Clug! Z vlogo torej je navdušil Matjaž Marin, ki je dozorel v celovitega baletnega plesalca tako plesno (z dovršeno tehniko in visokimi skoki) kot tudi igralsko. Kot vedno je zablestel Sergiu Moga (ciganski kralj), še posebej v duetu s Tanjo Baroni (ciganska kraljica). Odlična je bila Galina Čajka (Merce-

des), opazili smo tudi natančno Asami Nakashima (Kupid). Četudi izvedba celotnega ansambla ni bila vedno sinhrona, pa sta kot Kitrini prijateljici izjemno skladnost in dobro izvedbo pokazali Branka Popovici in Evgenija Koškina. In seveda Don Kihot. Skrbno izbrani plesalec Marin Turcu (tudi sicer velja, da so vloge dobro razdeljene) je tragikomičnega junaka predstavil dostojanstveno in igralsko prepričljivo – smo pa od njega kljub ne več mladim letom vseeno pričakovali vsaj kakšen krajši plesni solo in ne le okornega prestavljanja z ene noge na drugo, glede na to, da je znano, kako skrbno vzdržuje plesno formo.

Tem malenkostim navkljub pa je to dinamična predstava z duhovito, dobro izvedeno koreografijo in igralsko ter plesno močnimi vlogami. Pohvala gre prav vsem nastopajočim, tudi dijakom mariborskega konservatorija za glasbo in balet. In kakšen užitek je gledati baletno predstavo s toliko humorja! **TINA ŠROT**

● ● ● KONCERT

Nedosledno

Modri 3. Orkester Slovenske filharmonije. Dirigent Emmanuel Villaume, solista Bernarda Fink (alt), Torsten Kerl (tenor). Spored: Carter, Mahler. Cankarjev dom, Ljubljana, Gallusova dvorana, 10. in 11. 11. 2011

Za vsebinsko težko združljivo sestavljenko tretjega koncerta modrega abonmaja Orkestra Slovenske filharmonije – dveh skladbah Elliota Carterja (v okviru 13. festivala Slowind) in Mahlerjeve *Pesmije o Zemlji, simfoniji za tenor, alt in orkester* (skladatelj je izhajal iz nemške priredbe besedil kitajskih pesnikov iz 7. in 8. stoletja, Li-Tai-Poja, Čang-Cija, Mong-Kao-Yena in Wang-Weiija) – sta ostali medsebojno izključujoči se percepciji, glasbi dveh svetov. En svet – »nadzorovanih« senzacij, vpet v realen čas – in drug – boleče nostalgichen, v transgresiji, na poti v čas po času; svetova zvočnih slik prometejskega otroka novega sveta, Elliota Carterja, in zvena onstranstva Gustava Mahlerja.

Skladbi prvega ne sodita med njegove tehtnejše dosežke (kot so na primer *Godalni kvarteti, Dvojni koncert za klavir, čembalo in dva orkestra* itn.), gre bolj za deli, ki sta bili spočeti tako rekoč mimogrede in kot takšni nista ravno posrečeno napovedali sublimne mojstrovine, ki je nastala v zenitu ustvarjalnosti drugega avtorja, izluščena iz najtežjih življenjskih stisk v dramatično izpoved, ustvarjalno in življenjsko slovo, njegov *Adieu*.

Vendar še tako jasnih značajskih razlik – med hoteno suhostjo dinamično in barvno skopih *Zvočnih polj*, kateri se avtor ob pestrejši motiviki in bolj razgibani obdelavi ni odpovedal pri *Treh priložnostih za orkester*, in vzvišenostjo Mahlerjeve *Pesmi o Zemlji* – pri očitno slabo pripravljeni in površno vodeni izvedbi ni bilo kaj dosti prepoznati. In če je za znosno zaznavo Carterjevih atonalnih, metrično-ritmično zapletenih glasbenih zapisov (ubranega nalaganja plasti, prelagan zvočnih prizorov iz visokih v nizke registre in obratno, nihanje iz enega v druge dele orkestra, od godal k pihalom in trobilom in nazaj itn.) še zadostovalo korektno, občasno precej ravnodušno branje, se takšen malomarn interpretacijski odnos do pomena *Pesmi o Zemlji* ni obnesel.

Srečanje z Mahlerjem je vselej vrhunski izziv, glasbeno Dejanje, obred! V tem kontekstu (sinergij glasu in orkestra) sta se z visokokakovostno interpretacijo solista Torsten Kerl in Bernarda Fink na celotni črti razšla z dirigentom Villuomom in filharmoniiki, katerih ravne izvedbe ni preseglala rutinske spremljave, kaj šele dosegla simfoničnih razsežnosti in lucidnih meditacij avtorja. Dinamično pogosto neobrzdani in robot orkester je kdaj pa kdaj prekril solista (zlasti opazno v začetku prvega stavka tenorista in v četrtem altistko), predvsem pa s plitvo igro, brez občutka za mahlerjevske razpoloženske *valeure*, ki jih je avtor potegnili od sanjaštva do temačne dramatike, odrekel solistoma ustrezno oporo. Pri tem je bil v labirintih razvejanih variacij potisnjen v senco temeljni glasbeni motiv dela (strnjen v tri tone, a-g-e), ki ga ni bilo zaznati kot povezovalca snovi dela. Tudi kanček pentatonike, ki ga je skladatelj decentno vstavil kot pomenski zaznamek, je šel neopazno mimo, tako kot niz drugih podrobnosti.

Medtem je visoko nad igro orkestra potekala izvedba pristnega Mahlerja. Odlični tenorist Torsten Kerl, prožnega, sonornega, barvitnega glasu, se je enako dobro, iskriivo in slogovno čisto izkazal v temačni prvi pesmi, *Zdravici ob stokanju Zemlje*, v kateri je ob zavedanju sveta, kakršen ta pač je, vzkipljivi ugovor vzdignil do bolečine (»Temačno je življenje, je smrt!«), prav tako v rahločutni »porcelanski« miniaturni *O mladosti*, tretji, edini zvokovno »kitajsko« obarvani pesmi ter scherzozni peti pesmi *Pijanec v pomladi*. Altistka Bernarda Fink je prevzela s slogom, kultivirano, čustveno odmerjeno liriko druge pesmi *Osamljena v jeseni*, gracilnostjo izraznega loka četrte pesmi *O lepoti*, zlasti pa s poglobljeno izvedbo zadnje, najboljše, ekspresivno zelo zahtevne pesmi *Slovo*, ganljive poante simfonije.

Ob robu ne prav posrečenega glasbenega dogodka pa je nemalo zmotila še uredniška nedoslednost v programski zloženki, uporaba Gradnikovega prevoda izvornih kitajskih pesmi, ki pa jih je Mahler marsikje spremenil oziroma dopolnil, zato je edino prav uporabiti skladateljeve verzje.

STANISLAV KOBLAR

17, 12, 1 Bojkot? Stroke? Zares?

Zgodovinar dr. Aleš Gabrič se je v prejšnjih *Pogledih* (št. 22, 9. 11. 2011), v prispevku *Zakaj ne bom pisal odgovorov in zakaj jih morda niso pisali drugi pozvani zgodovinarji*, med drugim odzval na moje uredniško pojasnilo z naslovom *17, 12, 1* (št. 20, 12. 10. 2011). V njem sem razložila, zakaj smo želeli poleg ocene *Slovenskega zgodovinskega atlasa* objaviti tudi mnenja zgodovinarjev o tistem delu *Atlasa* – gre za obdobje 2. svetovne vojne –, ki je v nekaterih medijih vzbudil kritičen, tudi popolnoma odklonilen odmev. Tako smo sedemnajst slovenskih zgodovinarjev, doktorjev znanosti, ki so preučevali ali pa preučujejo tudi obdobje druge svetovne vojne na Slovenskem, zaprosili za komentar prikaza omenjenega obdobja. Prejeli smo odgovore dvanajstih povabljencev, dva med njimi sta bila pripravljena sodelovati, le ena zgodovinarica, dr. Tamara Griesser - Pečar, pa je svoj prispevek, ki smo ga potem kot edinega objavili, tudi poslala.

Aleš Gabrič je moje pojasnilo razumel kot posledico mojega »razočaranja« nad (ne)odzivom stroke, saj je zapisal, da je iz mojega teksta očitno, da tega nisem »pričakovala« in da si tudi ne znam »predstavljati, zakaj je prišlo do skoraj enotnega bojkota strokovnjakov na tovrstni poziv«. Potem pa nadaljeval, da se je za odziv odločil, ker vsaj deloma pozna vzroke tega »enotnega bojkota«, saj se je »o tem pogovarjal z nekaterimi pozvanimi«, ker je avtor tistega dela *Atlasa*, ki je bil »deležen nekaterih zelo negativnih odmevov«, predvsem pa ga je spodbudil »povod, ki ga je kot poziv zgodovinarjem v svojem zapisu navedla urednica«.

Pojdimo po vrsti. Vsak urednik je seveda razočaran, če njegovo povabilo k sodelovanju z medijem, ki ga ureja, ne dobi odziva, kakršnega si je predstavljal. Vendar pa v primerjavi z Gabričem, ki se je »o tem pogovarjal z nekaterimi pozvanimi«, seveda nisem mogla vedeti, da je šlo za »skoraj enotnega bojkota strokovnjakov na tovrstni poziv«. To Gabričevo prostodušno priznanje pa me ni le zares razočaralo, ampak predvsem neprijetno presenetilo. Nisem namreč vedela, da je slovenska zgodovinska stroka tako povezana in enotna in da zna tako prepričljivo strniti vrste, kadar je pozvana k zgoščeni artikulaciji svojih pogledov na gotovo enega najbolj kompleksnih in, ne nazadnje, tragičnih obdobjih novejših slovenske zgodovine. Še zlasti ob dejstvu, da smo v uredništvu prav s povabilom k sodelovanju izključno zgodovinarjev (različnih generacij in z različnih raziskovalnih institucij) želeli peljati razpravo stran od permanentne politizacije te teme. In tako po svojih močeh spodbuditi strokovno in čim bolj stvarno debato, ki ne bi zapadla v publicistično kulturnobojniško obkladanje. Več kot očitno torej je, da imam povsem napačno predstavo o dognanjih slovenskega zgodovinarstva o dogajanjih na Slovenskem v tem obdobju, saj živim v prepričanju, da le ni tako enotno v svojih pogledih, kot naj bi to sporočal »skoraj enotni bojkot strokovnjakov«. Morda nekaj krivde leži tudi v številnih prebranih člankih in monografijah slovenskih, pa tudi tujih zgodovinarjev, ki so pred letom 1991 in po njem vzeli v svoj znanstveni precep to obdobje. (Priznam pa, da nekaterih, zlasti tistih, izdanih po osamosvojitvi, dejansko ni med strokovno literaturo, navedeno v *Slovenskem zgodovinskem atlasu*.)

Pa vendar se ne morem strinjati z Alešem Gabričem, da zgodovinarje zbudi v domačih medijih običajno pozornost le takrat, »ko se okoli njega sprožajo idejno-politične polemike«. Oziroma, ne morem se strinjati s trditvijo, če govorimo o *Pogledih*, v katerih smo že in še bomo objavljali predstavitev in ocene knjig slovenskih zgodovinarjev – zato se tudi težko pridružujem Gabričevemu sklepnemu upanju, da bomo »dočakali čase, ko bo za poziv k ocenjevanju zadostoval že zgolj izid tehtne znanstvene novitete«. V *Pogledih* to namreč

počnemo že od prve številke naprej – seveda primerno časopisu, ki ni znanstvena publikacija. Drži pa tudi, da je dogajanje pred drugo svetovno vojno, med njo in po njej brez dvoma tisto mesto naše polpreteklosti, ki razumljivo vzbuja večje in širše medijsko zanimanje od starejših in oddaljenejših obdobjih. Najbrž mi na tem mestu ni treba posebej pojasnjevati, zakaj je (še vedno) tako.

Osnovni prispevek o *Slovenskem zgodovinskem atlasu*, objavljen v *Pogledih*, tako ni bil poziv domačim zgodovinarjem k oceni predstavitve 2. svetovne vojne, ampak je bila recenzija *Atlasa* kot celote, *Atlasa* kot specifičnega podajanja/zapisovanja zgodovine. (Morda naj na tem mestu vseeno priznam še en uredniški neuspeh, namreč, da smo bili neuspešni tudi pri pridobivanju večjega števila recenzentov. Tudi tu je bil »bojkot« skorajda enoten.)

Slovenski zgodovinarji imajo seveda vso pravico do »skoraj enotnega bojkota na tovrstni poziv«. Imajo pravico, morda celo profesionalno dolžnost, da ne sodelujejo pri razpravah, za katere menijo, da so v interesu te ali one ideološke ali politične skupine. Če so tako razumeli tudi poziv uredništva *Pogledov*, potem gotovo obstaja možnost, da v svojem povabilu nisem dovolj jasno in odločno poudarila namena – namreč, politizacijo zamenjati s stvarno besedo stroke. Pa vendar se nekako ne morem znebiti občutka, da svoj delež odgovornosti za stanje, kjer tako prvi, drugi, tretji in četrti »v svojem razumevanju zgodovinarstva in demokracije ne dopuščajo drugačnosti, saj priznavajo zgolj dve resnici: njihovo lastno in napačno«, kot za nekatere meni Gabrič, nosijo tudi sami. »Skoraj enotni bojkot« te odgovornosti v ničemer ne zmanjša. Dejstvo, da gre za velikokrat politizirano temo, še ne govori v prid molku (stroke), ampak predvsem v prid dialogu (stroke). Seveda dialogu, v katerem drug drugega vsaj (umirjeno) poslušamo.

**Zenja Leiler
Pogledi
odgovorna urednica**

17, 12, 1 Odgovor Alešu Gabriču

Na kritiko besedila vojnega in povojnega časa v *Slovenskem zgodovinskem atlasu* se je oglasil avtor dr. Aleš Gabrič, ki pa se z njo ne poskuša argumentirano spoprijeti. Kritike svojega dela in časopise, ki so jih objavili, označi za enostranske, nevedne resne polemike in nekompetentne. Kljub poznanju njegove drže me vseeno malo preseneča, da očitno med nami ni niti minimalnega skupnega imenovalca, saj celo zelo negativno ocenjuje nedavno odločbo ustavnega sodišča. Piše namreč, da gre pri kritikah njegovega pisanja v *Atlasu* »za ljudi, ki so se razveselili ob objavi razzsodbe ustavnega sodišča, da se odpravi poimenovanje, ki bi lahko prizadelo človekovo dostojanstvo«. Kljub vsem razlikam med zgodovinarji bi vendarle pričakovala, da smo, ker svojega poklica pravzaprav drugače po pravilih stroke ne moremo opravljati, nasprotniki vsakršne nesvobode in vsakega totalitarizma in da torej tudi ne odobravamo, da se na novo postavljajo simboli totalitarnega režima, ki je povzročil toliko gorja na slovenskih tleh. Na Poljskem, Madžarskem, v Litvi in Latviji so npr. komunistični simboli sploh prepovedani. Že dolgo časa se zavzemam za to, da bi med zgodovinarji nastal dialog, da bi zapustili osebno raven in se odprli argumentom. To je bil tudi očitni namen urednice *Pogledov* in vzrok, da sem se odzvala. Poudarjam pa, da ni nič narobe, če imamo zgodovinarji različna mnenja, predpogoj za to pa je seveda, da upoštevamo dejstva, torej vse dostopne dokumente, da literature ne uporabljamo selektivno, predvsem pa tudi, da spoštujemo drugače misleče. Če vsega tega ne upoštevamo, potem kršimo pravila stroke.

Kolega Gabriča sprašuje, kaj imam v mislih z besedo »režim«, čeprav ne dvomim o tem, da me je razumel. Pomen izraza se je dejansko spremenil in ima danes izrazito negativen prizvok. Pomeni diktaturo oz. neligitimirano oblast. In v tem smislu sem ga uporabila. Nikakor se ne morem strinjati z Gabričevo oceno, da tisti, ki kritizirajo njegovo pisanje o vojnem in povojnem času, »zagovarjajo teze, ki so v znanstvenem zgodovinarstvu že presežene«. Je Gabrič morda varuh edino zveličavne inter-

pretacije naše totalitarne preteklosti? Očitno nasprotuje reviziji, ki pa je potreben instrument resnega zgodovinarstva, ker vsak nov dokument, vsako novo spoznanje spremeni sliko preteklosti. Da pa je potrebna revizija zgodovinarstva komunističnega režima, ki je služilo oblasti kot propagandno orodje, je več kot očitno.

Namesto da bi kolega Gabrič priznal, da je na zemljevidu z naslovom *Evropa med 1. 1939 in 1942* pozabil upoštevati sovjetske napade na baltske države in Finsko, zagovarja svoj prikaz, češ da so podoben prikaz objavili tudi drugi resni zahodni znanstveniki. Ne glede na to, da citiranje zmot drugih ni argument za lasten prav, moramo v teh konkretnih primerih opozoriti tudi na naslove prikazov. Pa tudi na Zahodu so se zgodovinarji dolgo nekako ogibali primerjave med Hitlerjem in Stalinom, kar pa se je v zadnjem času korenito spremenilo, naj omenim samo dve temeljni deli: *Hitler's Germany and Stalin's Russia* (Richard Overy, London 2004) in *Lenin, Stalin, and Hitler: The Age of Social Catastrophe* (Robert Gellately, London 2007). Gabrič piše tudi, da sem spregledala (medlo) rumeno razmejitevno črto Poljske. Če bi pozorno prebral mojo bolj obširno kritiko v *Družini*, ki sem jo napisala pred mnenjem, ki sem ga poslala na *Pogled*, potem bi opazil, da je nisem spregledala, da pa sem mnenja, da nikakor ne zadostuje. Pa očitno časopisov, ki so po njegovem »poznani po izrazito idejno enostranskih stališčih in prispevkih, nevednih polemik«, ne bere. Tudi tukaj se seveda razlikujeva, ker kot zgodovinarica, ki se ukvarja z novejšim časom, spremljam tudi pisanje, ki ne ustreza mojemu svetovnemu nazoru. Ni mi treba posebej poudariti, da časopisov, ki jih omenja Gabrič, ne štejem k tej kategoriji. Vsekakor pa sem mnenja, da je za neodvisnega zgodovinarja odločilen prikaz dejstev, ne glede na to, komu ta prikaz služi in komu škoduje.

Res se je kritika v glavnem omejila na čas druge svetovne vojne, ker je ta problem najbolj pereč, razširiti pa bi jo morali še na povojni čas, ker je tudi ta prikazan pomanjkljivo. Nič nimam proti karti demografskih posledic 2. svetovne vojne, nujno pa bi bilo, da bi z dodatnimi kartami prikazali tisto, kar je za razumevanje novejših slovenske zgodovine tako zelo pomembno, npr. s karto begunskih taborišč, predvsem pa s povojno karto prikrih grobišč (evidentiranih je več kot 600 s 100.00 žrtvami), ki je izdelana in bi jo morali samo prenesti. Sploh niso omenjeni dogodki v Vetrinju in angleška prevara. Kje so montirani kazenski procesi, kje so koncentracijska taborišča in zaporji, izgoni iz prebivališč, administrativne kazni, kje je sploh razredni boj...?

Naj končam s tem, kar je v svoji izjavi napisala komisija Vlade RS za izvajanje zakona o popravni krivic: »Potrebna bi bila resna in sistematična, pregledna in uravnovešena obravnava temeljnih zgodovinskih pojavov v Sloveniji med vojno in po vojni, ki bo pripomogla k razumevanju zgodovine na Slovenskem in ne bo izključujoča do posameznih zgodovinskih dejstev in pojavov.«

Tamara Griesser - Pečar

PROTI ANTIGLOBALIZMU

Urban Vehovar v prispevku *Proti antiglobalizmu* (*Pogledi*, št. 21, 26. 10. 2011) »kvazilevičarstvo« in »kvaziliberalizem« (zane marimo kulturno raven tovrstnih označevanj) opredeljuje kot specifičen slovenski fenomen, ki že zaradi svoje lokalne omejenosti ne zmore dojeti širših razsežnosti svetovnih dogajanj.

V nadaljevanju se zato loti obravnavanja razmerja med marksističnimi, nekaj slovenskimi, in (neo?)liberalnimi, sedaj slovenskimi ideologijami in se pri tem, izhajajoč iz slednjih, opira na poenostavljeno, posplošeno in seveda napačno razumevanje marksistične misli. Slednjo izenačuje s prakso, ki je to misel izkoristila tudi za uveljavljanje parcialnih interesov tedanjih elit.

Gospod Urban Vehovar je le eden od mnogih, ki zagovarjajo tak nedosleden način obravnavanja teh dogajanj, v katerem se proces privatizacije idej in njihovo pretvarjanje v ideologijo očita zgolj državnim sistemom, utemeljenim na marksizmu. Nikakor pa tak odnos do realnosti ni uveljavljen tudi v primeru proučevanja tako imenovanih psevdodemokratskih, beri kapitalističnih okolij. Enaki procesi in njim podobni izidi na svobodnem in s tem odgovornem posamezniku utemeljenih sistemih veljajo le za posamične ekscese. Misleci, kakršen je Vehovar s kolegi, pod nobenim pogojem ne morejo in nočejo priznati dejstva, da gre tudi v teh okoljih za standardno pretvarjanje idej v ideologije.

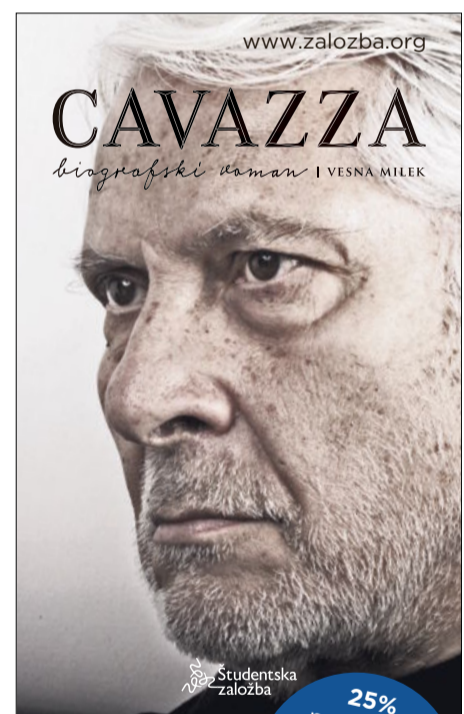
Zato grozeča »pavperizacija (osiromašenje) pretežne večine prebivalstva Republike Slovenije« kot posledica grozeče uveljavitve »utopičnih, za človekovo svobodo destruktivnih procesov« ni in ne more biti izenačena z obstoječim, vztrajno večajočim se siromašenjem pomembnega dela prebivalstva Republike Slovenije. Ta po mnenju Vehovarja in somišljenikov namreč ni posledica namišljene, neobstoječe svobode, ampak zgolj napačno razumljene svobode.

Napačno razumevanje svobode ima seveda neprijetne posledice, ki pa vendarle niso lastnost sistema. Nasprotno pa neprijetnih posledic na marksizmu temelječih sistemov ni povzročilo napačno razumevanje marksizma, ampak sistem kot tak. Ta, utopičen kot je, očitno ne more biti razumljen, kaj šele pravilno izveden.

Dokaj podobno je tudi nasprotujoče si obravnavanje težnj po »najpreprostejši rešitvi dileme, ki jo imamo z državo, ki jo bodisi kar ukinemo bodisi si jo prisvojimo«.

Razumljivo, da »najpristnejša oblika demokracije – neposredna« ne more biti pogodu zagovornikom države, ki naj bo močna v svoji funkciji pokoravanja državljanov, hkrati pa čim bolj neopazna v svoji funkciji (ne)nadzorovanja gospodarskih procesov in zlasti finančnih tokov.

Po Noamu Chomskem (ki ga nekdanji minister za znanost iz teh »mi smo demokratični« krogov ni hotel priti poslušati, češ, »kaj

www.zalozba.org
CAVAZZA
biografski roman | VESNA MILEK

25%
popust na
knjižnem
sejmu samo
v soboto in
nedeljo!

Vesna Milek:
Cavazza, biografski roman
264 strani, broširano
Cena: 29,5 €

Podpisovanje knjige na
knjižnem sejmu v nedeljo,
27.11., ob 17.00. na
stojnici Študentske založbe,
I. preddverje, P-05!

**Vsako življenje je lahko roman.
Za življenje Borisa Cavazza je
en roman premalo.**

mu pa neki Chomsky že lahko pove) bi bila kapitalističnemu sistemu nasploh, sodobnemu finančnemu kapitalizmu pa še posebej država kot taka povsem odveč, če je ne bi še vedno potrebovali za krotenje osiromašenih množic.

V zvezi z večjim delom nadaljnega Vehovarjevega besedila, bi ga želel le še vprašati, kaj pravzaprav razume pod pojmom »pravna država«?

Raje bi se bolj posvetili vprašanju univerzalnega temeljnega dohodka (UTD), ki ga avtor tega pogleda tako vehementno zavrača.

Za začetek: njegov (in tako rekoč vseh starih in tudi »radi bi postali« slovenskih politikov) argument, po katerem je Slovenija nekoliko manj revna kot mnoge druge države, ni noben argument. Revščina, ne glede na njen obseg, je za sedanje razmere vsaj v razvitih okoljih, in Slovenija bojda sodi mednje, nesprijemljiva.

Poleg tega pa 12,7 % (SURS, 16. 9. 2011) prebivalstva ali okoli 254.000 (skoraj 90 % Ljubljane, več kot dva Maribora, več kot deset Ptujev ...) ljudi nikakor ni zanemarljivo, nepomembno število. In vsaj zanje ni nikakršna tolažba vednost, da je kje drugje morebiti še kakšen revež več kot tukaj.

UTD nikakor ni mogoče povezovati z antiglobalizmom. Pa tudi s »kvazilevičarstvom« ne. UTD je namreč globalna ideja in za njeno uveljavitev si prizadeva vedno večje število ljudi v mnogih državah. Na vseh kontinentih.

Mednarodna mreža BIEN (Basic Income Earth Network) združuje UTD pobudnike 17 držav in sodeluje še z mnogimi, ki (še) niso njeni formalni člani. Med slednjimi je tudi slovenska sekcija za uvedbo UTD.

Zagovornikom UTD je, med drugim, tudi več kot jasno, da so pravice neposredno povezane z odgovornostmi. Le da slednje ne terjamo izključno od tistih, ki so vse bolj in bolj podrejeni, odvisni. Menimo namreč, da odgovornost zadeva predvsem tiste, ki imajo stvarno moč odločanja. Kar potrjuje tudi lanskega novembra sprejeti mednarodni standard ISO26000 s svojim obsežnim, natančnim in z vseh vidikov sprejemljivim definiranjem družbene odgovornosti. Ter določa tudi tiste,

ki so za njeno uveljavljanje odgovorni. Tudi po tem standardu večina, ki nima pooblastil in možnosti odločanja, nikakor ni brez odgovornosti. Je pa njena vloga ustrezno ovrednotena. Pomembnost uveljavljanja družbene odgovornosti s strani te večine je utemeljena na množičnosti. Odločujoča manjšina pa je v tem smislu odgovornejša za uresničitev določil tega standarda: njena naloga je predvsem ustvariti pogoje, v katerih bodo množice lahko ravnale odgovorno. To je seveda možno zgolj v primeru, da se pozabi na, spet Chomsky, dobiček pred ljudmi in se njuni vlogi zamenjata. In se s tem, po Frommu, zgradi zdrava družba. Takšna je lahko le vsestransko odgovorna skupnost odgovornih posameznikov. Na vseh, zlasti pa odločujočih ravneh.

In UTD kot eno od bistvenih orodij za urejanje tudi teh razmerij zato ni smotno obravnavati kot pretežno socialni program, usmerjen v doseganje egalitarnosti in preprečevanje revščine. Revščina oziroma njeno ukinjanje bo sicer tako rekoč takojšnji rezultat uvedbe tega sistema. Celo v primeru, da višina tega brezpogojnega dohodka vsakogar ne bo dosegala vsakokratnega praga revščine, ampak bo nekoliko pod njim, bodo reveži, zlasti absolutni reveži (in omenjenih 254.000 Slovencev je večinoma že zelo blizu absolutne revščine ali pa v njej – pri čemer z absolutno revščino označujemo razmere stalne podhranjenosti), vsaj občutno manj revni.

UTD je namreč veliko več. Je sistem, ki bo, ne tako hitro kot v primeru odpravljanja revščine, a še vedno v zelo doglednem času, omogočal vsem upravičencem ustvarjalno delovanje v družbi. Pri čemer je treba poudariti, da je ekonomija zgolj eden, zelo pomemben, a še zdaleč ne najpomembnejši del družbenih dejavnosti. Tako mimogrede: ekonomija je v zadnjih desetletjih povsem neupravičeno prerasla svojo vlogo orodja za doseganje blaginje vseh in postala cilj po sebi. In prav to je dejanski razlog osiromašenja svetovnega in slovenskega prebivalstva ter ključni razlog za vzpostavitev razmer, ki jim pravimo vsestranska svetovna kriza.

UTD poleg tega preprečuje vsakršne zlorabe, kot smo jim priča v sedanjih načinih

pogojevanega dodeljevanja vsakovrstnih podpor, subvencij in drugih oblik »socialnih transferjev«. (Tako mimogrede: ne gre zanikati, da tovrstne zlorabe obstajajo, radi pa bi poudarili, da so njihov pomen, obseg in vrednost krepko precenjeni! Sklicevanje nanje je po našem mnenju namenjeno izključno populizmu).

UTD je namreč brezpogojen prejemek vsakogar, ki izpolnjuje zgolj dva pogoja: da je živ in da pripada skupnosti, ki na tak način skrbi za vse svoje člane. Dobivajo ga torej vsi, ne glede na njihovo premoženjsko stanje ali dohodkovno raven. Ne glede na načine, na katere si tak posameznik pridobiva dohodke. Dokler so ti legalni, seveda.

Kjer ni treba dokazovati svojih socialnih razmer, tudi ni možno te razmere prikazati na napačen način. In s tem zlorabiti sistema.

Argumentu, češ da bodo na ta način deležni UTD tudi tisti, ki ga sploh ne potrebujejo, je možno zelo preprosto ugovarjati. Za dodatne dohodke, zasluzke, namreč že sedaj obstaja ustrezna obdavčitev. Hkrati pa bo brezpogojnost UTD izjemno pocenila sedaj sorazmerno drago in predvsem skrajno zapleteno razdeljevanje že omenjenih socialnih transferjev. Množica teh je tako rekoč nepregledna: v Sloveniji jih imamo prek 60.

Na argument, češ da v primeru zagotovljenih stalnih prihodkov, ki bodo vsakomur omogočili vsaj preživetje, nihče več ne bo želel delati (kar je na še nižji kulturni ravni kot Vehovar navedel že Rado Pezdir, češ da bi v okoliščinah UTD nemudoma pustil službo in se začel ukvarjati z donosnimi opravili, ki ga zanimajo – kot da to ni delo?), je več kot zadovoljivo odgovoril že omenjeni Erich Fromm v svojem članku iz leta 1966, v katerem kot socialni psiholog ugotavlja, da ljudje preprosto ne znajo živeti brez dela. Pri čemer pa je seveda zelo pomembno, da si lahko sami določamo, kaj in koliko bomo delali.

In smo pri trgu dela. Instituciji, ki je stalni del besednjaka zagovornikov uvajanja trga na prav vsa področja človeškega življenja in dela. In hkrati instituciji, ki je človeka in njegovo delo naredila za blago. To med drugim pomeni, da delavec ni več tržni subjekt, ampak objekt. Blago, ki samo nima nikakršnega vpliva na dogajanja na trgu. Na svojo vrednost, ceno. UTD je zato eden od načinov, in to zelo preprost način, kako človeku vrniti status subjekta. Torej tistega dejavnika na trgu dela, ki bo lahko vsaj od neke mere sam določal svojo vrednost. In ceno svojega dela.

Res je, da UTD, kakor je zamišljen sedaj, ne le v Sloveniji, ampak malodane povsod, delavca še ne bo naredil za povsem enakopravnega na trgu dela. Vsekakor pa bo delavec precej enakopravnejši, kot je sedaj.

Sedaj, ko recimo v Sloveniji težko priborjena minimalna plača 572 € neto mesečno ne dosega statistično ugotovljenega praga revščine, ki za leto 2010 znaša 587 € (še leto prej je znašal 593 €, kar pomeni, da so se vsi dohodki v Sloveniji znižali). Razlika resda ni velika, dokazuje pa, da celo tisti, ki imajo srečo, da so zaposleni za poln delovni čas in dobivajo le minimalno plačo, še vedno in kljub temu sodijo med reveže.

UTD potemtakem ne sodi niti med socialne transferje niti med dodaten (kvečjemu reformiran, spremenjen) način prerazdeljevanja družbenega bogastva oziroma dohodkov. V Vehovarjevi terminologiji bi ga veliko bolj upravičeno lahko imenovali kot INVESTICIJO V ČLOVEŠTVO. Investicijo, ki bo prejemnikom resda zagotovila preživetje. Predvsem pa jim bo nudila možnosti. Možnosti za sprejemanje tveganja samozaposlitve. Možnosti dodatnega izobraževanja. Možnosti poiskati in razviti svoje ustvarjalne potencialne.

Skupnost ustvarjalnih, bolje in ustrežnejše izobraženih posameznikov pa je tudi produktivnejša. In s tem bolj konkurenčna.

Branko Gerlič
Sekcija za preučevanje in promocijo UTD
Zofijini ljubimci, društvo za razvoj humanistike, Maribor

DROBIŽ ZA PREŠERNOVEGA NAGRAJENCA
O Savi in Dravi

Glede na to, da Majda Stanovnik v *Odgovoru Častnega razsodišča DSKP Bogdanu Gradišniku* (Pogledi, 28. 9. 2011) zagrizeno

vztraja pri železnih stališčih, ne da bi se bila za milimeter umaknila od pristranske in krivične Razsodbe, kaj šele, da bi odgovorila na katero izmed pomembnih vprašanj, moram pojasniti vsaj nekaj nesporazumov.

Prvič, gospa skoraj pol (!) odgovora razlaga skrivnosti in prelesti Ibybyja, čeprav je o njih nisem nič vprašal. Res sem napisal: Ibyby? A s tem sem samo ironično izrazil dejstvo, da nobena značka, noben medaljon ni dokaz o duhovni vrednosti prevoda, kljub vse bolj priljubljenemu geslu *ubi bene, ibby patria*.

Drugič, niti precej uglednejša Sovretova nagrada ne dokazuje ničesar razen tega, da je bil prevajalec, ko jo je dobil, v pravi formi, in mu nikakor ne jamči, da bo celo večnost ostal na zavidljivi ravni. Ravno zato sem napisal, da oda, ki jo razsodišče poje IBBY-ju in Sovretovi nagradi, gotovo ni namenjena »nikomur z inteligenčnim količnikom nad 30«. Ob tem se gospa dela, da preprosto ne razume poante. Navedek »z inteligenčnim kvocientom« je samo eden iz cele vrste čudnih ponaredkov.

Tretjič, Stanovnikova s falzificiranjem mojega spisa trdi, da potiskam »prevod in priredbo v vlogi pravilno zamišljenih nasprotnikov, ki poosebljata dobro in slabo: 'prevajanje je čila ustvarjalnost', medtem ko je prirejanje 'pohajkovanje po močvirnem svetu, kjer ne najdeš ničesar, kar bi zares držalo'.« To manihejsko »dobro in slabo« pa se spopadata le v njeni domišljiji. Ko z narekovaji krasi ponaredek mojih prispevkov, ji pač ni težko podati originalne definicije »prevajanje je čila ustvarjalnost«. Enako mi želi podtakniti zapis, da je prirejanje »pohajkovanje po močvirnem svetu [...]«. Kakor ta zveza ni prispevka za prirejanje, ampak za tavanje skoz besedilo, katerega različnih lastnosti in otenkov nepoklicani prevajalec ni zmožen dojeti, tako prevajanje ni čila ustvarjalnost. Prevajanje je naporno, zamudno, srhljivo vzpenjanje na težko dostopne gore, čeprav ne za vsakogar in tudi ne vedno in povsod. Čili ustvarjalnosti pa pustimo, da ostane nekakšen spremni pojav – po možnosti komajda opazen, kajti prevajalec se z njo ne sme izmikati bistvu, raznovrstnim značilnostim izvornika.

Četrtrič, Stanovnikova ob kar premili oznaki »polizdelek« sodi, da »žali ne samo prevajalca, ampak vsaj še urednika in lektorja, ki sta prevod pred natisom pregledala in odobrila vsak s svojega strokovnega vidika.« Vrhunec usmiljenja! Kako silno ji morajo biti hvaležni za nežno psihologiziranje – kateri izraz naj odberem, da ne bi spet sprožil cunamija sočutja? –, če ob tej kulturni polomiji res niso zmožni umešnejših čustev.

V tem slogu se Stanovnikova, medtem ko se sam trudim razpravljati o obravnavanem predmetu, utruja z držanjem društvenega ščita pred ustvarjalci (prevajalcem, urednikom, lektorjem), o katerih je prav tako nisem ničesar vprašal. Namesto da bi tvegala odkrite odgovore, hladnokrvno poveže davno domisljico, da »prevod ni zavezan samo izvorniku, ampak tudi bralcu,« z duhovitostjo, da »Linhart s svojo prevedbo *Figara v Matička* menda ni brez čile ustvarjalnosti pohajkoval po močvirnem svetu«. In ko tako, s popolnoma drugačnim primerom, ki nima nobene zveze z nobenim Bachom, mimogrede izenači prevajalski trud z lagodnostjo prirejanja in ponarejanja, se s težavo upiramo logičnemu sklepu: če je odlična Linhartova prevedba *Figara*, je odlična tudi Ogrizkov prevod *J. L. Galeba*.

Najturobnejše pri tej polemiki dveh rek (jaz o Savi, gospa o Dravi) pa je to, da se razsodišče med navijanjem za komercializem tistih, ki jih pristransko brani, brez tehtnih dokazov opoteka po kolovozu gmotnih koristi, ne da bi upoštevalo duhovnokulturne razloge za kritično presojo prevoda, ki si ga očitno ne drzne niti prelistati.

Bogdan Gradišnik

ANIMATEKA 11

8. MEDNARODNI FESTIVAL ANIMIRANEGA FILMA
8th INTERNATIONAL ANIMATED FILM FESTIVAL

5-17 DECEMBER KINODVOR/SLOVENSKA KINOTEKA LJUBLJANA
12-18 DECEMBER KINO UDARNIK MARIBOR

WWW.ANIMATEKA.SI

Kinodvor, Mestnikino, KITA, DELO, pogledi

O izhodiščih za delovanje pravne države

ANDRAŽ TERŠEK

Pomanjkanje volje, želje, splošne pripravljenosti in drugih podobnih izhodišč za poglobljeno, konstruktivno in učinkovito strokovno razpravljanje v marsikaterem oziru bremeni tudi slovensko pravno stroko. Ljudje, ki predstavljajo za pravno državo najpomembnejša delovna okolja (začenši z ministri, državnimi sekretarji in svetovalci na ministrstvih), marsikdaj ne kažejo najprimernejšega odnosa do strokovne kritike, polemičnih strokovnih utemeljitev in drugačnih pogledov na različna vprašanja pravne vede, pravnega študija, pravne kulture, pravne politike, pravne prakse in pravosodnega sistema. Posebej zaskrbljujoče je, kadar vztrajajo pri (nadvse pomembnih) napačnih pravnih izhodiščih za vzpostavitev in razvoj pravne države kot vladavine prava (vladavine strokovne prepričljivosti, moči argumenta, razumnosti, etike in pravičnosti) ali zagovarjajo neprimerne rešitve.

Tudi v akademski sferi pravniškega poklica lahko opazimo podobnosti. Odražajo se npr. v vsebini javno dostopnih del in v medsebojnih odnosih. Odražajo se v vsebini študijskih programov, načinov njihovega izvajanja in politiki do študentov. Odražajo se tudi pri javni poklicni drži marsikaterega učitelja prava. Vpogled v napovednike vsakoletnih srečanj pravnih razkrije presenetljivo enoličnost in zaprtost: bolj ali manj isti nastopajoči, iste teme, enak strokovni pristop in prepogosto celo skorajda povsem enako vsebino podobno naslovljenih referatov.

PREKO ČRK DO SMISLA

Med vsemi negativnimi značilnostmi pravne vede in pravniškega poklica ostaja najbolj moteča, strokovno nesprejemljiva, družbeno neodgovorna, etično nedostojna in za razvoj vladavine prava coklasto zaviralna ista, že tolikokrat izpostavljena tegoba: predanost golemu pravniškemu formalizmu, se pravi dobesednemu branju in nekritičnemu razumevanju pravnih določb, popreproščeni površinskiosti njihovega razlaganja, premočrtnemu ukvarjanju s črkami na papirju namesto odstiranja smisla in namena pravnih določb, in s spregledom razumnosti in življenjske logičnosti kot poti do pravičnosti, s tem pa pravne pravilnosti. Takšen odnos do prava se je utrdil in je značilen za vse družbene sfere: za osebno in poklicno držo večine pravnih, dnevno politiko, pravno politiko in delovanje državnih organov ter vsakršnih javnih služb, za pravni študij, pravno usposabljanje policistov in nosilcev drugih podobnih poklicev, ki dnevno posegajo v življenje in pravice prebivalcev. Zaradi tega lahko družbeni vlogi pravnih upravičeno pripisemo večjo odgovornost za napake in težave družbenega sistema in družbenih praks.

Pravniki so tako postali ujetniki v vlogi spodbujevalcev in ohranjevalcev težav v družbi, biti pa bi morali intelektualno pronicljivi, strokovno prepričljivi in družbeno odgovorni iskalci rešitev.

ZA OBČO DOBROBIT LJUDI

Tik pred začetkom predvolilne kampanje ni bilo zaznati, da bi katera od političnih strank izstopajoče negovala tak ali vsaj zelo podobno kritičen odnos do prava oziroma do vzrokov za preslabo delovanje pravne države. Med prvimi napovedmi ukrepov v pravosuđu, ki so jih politično najpomembnejši akterji zalučali v javni prostor, ni bilo zaznati bistvene spremembe v pravnem mišljenju o pravni državi. Država pa jo nujno potrebuje.

Ta sprememba je nujen pogoj za spremembo družbenih praks, za dvig splošne življenjske dobrobiti in nenazadnje za učinkovitejšo uresničevanje ustavnih pravic in svoboščin. Mislim predvsem na številne socialne pravice, na socialno varnost, utemeljene socialne ugodnosti in prejemke, na pravice iz delovnih razmerij, na lastninsko in druge premoženjske pravice,

Ne potrebujemo še več diplomiranih pravnih, pravniških poklicev, odvetnikov in notarjev, pravnih svetovalcev, pravnih pravil, še bolj besedilno dolgovernih in črkovno podrobnih pravnih določb, še več javnih služb in funkcij ali celo sprememb ustave. Treba je spremeniti način razmišljanja o pravu in skozi pravo, oziroma prevladujoče pravno mišljenje kot tako.

DOKUMENTACIJA DELA/URIŠ HOČEVAR

na zaposlovanje, na stanovanjska vprašanja, na mlade ljudi in družine, na položaj posameznika v razmerju do represivnega aparata države, na sistem izobraževanja, znanosti, znanstvenega razvoja in kulture, na delovanje pravosuđa in pravice v zvezi s sodnimi postopki, na delovanje celotnega sistema javne uprave ipd. V tem okviru lahko prepoznamo tista vprašanja, ki so bistvenega pomena za kakovost družbenega življenja in so neposredno odvisna od načina pravnega mišljenja o pravni državi.

NUJNE SPREMEMBE ŠTUDIJA

Pravni študij je prvi neformalni oblikovalec in varuh pravne države. Pravniki morajo biti po pridobitvi diplomi sposobni reševati kakršnakoli pravna in ustavnopravna vprašanja. Napredek pri vzpostavljanju vladavine prava, za katerega so soodgovorni, ne bo mogoč brez pomembnih sprememb v organizaciji in vsebini pravnega študija. Učenja na pamet je enostavno preveč, premalo pa kritičnega mišljenja in analitičnega presojanja družbene primernosti in pravne ustreznosti pravnih določb.

Študijski programi in literatura ostajajo nespremenjeni, četudi bi se v pomembnem obsegu morali že zdavnaj spremeniti. Še vedno se dogaja, da profesor pred študenti bere iz svoje knjige, da študijska gradiva ne sežejo dlje od vsebine zakonskih besedil, da se leto za letom izdajajo »delno dopolnjene in spremenjene izdaje« istih študijskih knjig, ali da se te z isto vsebino izdajajo pod različnimi naslovi. Tudi ni neobičajno, da podiplomski študij pomeni učenje iste snovi z uporabo iste literature, doktorski študij pa prepogosto ni pravi znanstveni študij, pač pa le postopek rahlo usmerjanega pisanja »doktorske disertacije«. Tako ni mogoče izpolniti legitimnih pričakovanj glede odgovornosti pravnih strokovnjakov za vzpostavitev vladavine prava. Tako tudi ni mogoče prepričati, da toliko diplomantov pravnih fakultet ne bi bilo zgolj pravnih formalistov, med katerimi potem tisti, ki se zaposlijo v sistemu javne uprave, običajno delujejo kot ozkogledi tehnokrati in pravno ravnodušni birokrati.

Razum, etika in pravičnost morajo biti skrbno negovane značilnosti pravnega študija, saj bodo le tako lahko postale prepoznavne značilnosti pravnega reda. Zato morajo biti ustavnopravne razsežnosti pravnih vsebin sestavni del študijskega načrta pri vseh pravnih predmetih. Od organizacijskih vidikov državne oblasti se morajo usmeriti k vsebinskim vprašanjem prava, ustavnosti in demokratičnosti, v temeljne pravne filozofske koncepte, ustavna načela, ustavnopravne doktrine, sodno prakso, razlago in uporabo temeljnih načel. Učenje o teh izhodiščih in pogojih vseh pravnih vsebin mora biti vselej dopolnjeno s kritično analizo družbenih praks in z učenjem njihove neposredne uporabe v teh praksah. Pravno prakso je treba ves čas kri-

tično soočiti s pravno teorijo. Učenje uporabne matematike ali matematike kot dobrodošlega orodja za boljše razumevanje in uresničevanje prava bi moralo prav tako biti del študijskega programa.

Vstop na pravne fakultete bi veljalo ponovno pogojiti s sprejemnimi izpiti. Na mestu bi bilo tudi zmanjšanje vsakoletnega števila vpisanih mest na pravnih fakultetah. Študenti bi morali najpozneje po koncu drugega letnika začeti opravljati enako ali vsaj zelo podobno pravosodno prakso, kakršno zdaj na sodiščih opravljajo pripravniki kot pogoj za pristop k pravniškemu državnemu izpitu. Sistem bi moral biti urejen tako, da bi med študijem najmanj velika večina študentov že opravila praktično usposabljanje kot pogoj za pristop k temu izpitu: branje sodnih spisov, poskusno pisanje sodb, navzočnost na obravnava, zaslišanjih ipd. Nespodobno, celo ponižujoče je vztrajati pri skrajno neprepričljivi tezi, da šele z diplomom pravne fakultete oseba izpolni pogoj, da v smislu praktičnega usposabljanja obiskuje sodne obravnave, tam molče opazuje dogajanje, spremlja delovne pogovore med sodniki, poskusi spisati sodbo in se (še enkrat več) udeleži predavanj, na katerih predavatelji brez omembe vredne dodane vrednosti pripovedujejo o tem, kaj piše v členih nekaterih zakonov. Včasih zakonske člene brez zadrege le berejo pred zborom mladih pravnih strokovnjakov.

Tudi izvajanje enotnega pravosodnega izpita kot enkratnega učenja veljavne zakonodaje na pamet ni prava strategija za zagotavljanje etične, intelektualne in strokovne suverenosti pravnih strokovnjakov, kar je pogoj za vladavino prava. Ohranjanje takšnega sistema, češ da »je že od nekdaj tako« ali »če smo morali mi, naj še oni«, se ne zdi najboljše popotnica za razvoj vladavine prava.

PRAVNA ABECEDA NA SODIŠČIH IN V PARLAMENTU

V takšnem sistemu potemtakem ni presenetljivo (četudi je usodno), da delo rednih sodišč ne vključuje strokovno suverene uporabe ustave, pravno-filozofskih dognanj, temeljnih pravnih načel in etičnih dimenzij prava. Četudi to ni presenetljivo, pa ni zato nič manj poklicno nesprejemljivo, da mora ustavno sodišče v svojih odločbah še vedno pojasnjevati sodnicam in sodnikom rednega sodstva, da pri svojem delu morajo uporabljati ustavo, da se morajo opredeljevati do ustavnih vprašanj in da morajo vselej, ko se pojavi dvom o ustavni sprejemljivosti pravnih določb, zahtevati od ustavnega sodišča njihovo ustavnosodno presojo.

Med najbolj nerazveseljivimi značilnostmi slovenskega zakonopisja je stalna obremenjenost zakonov in podzakonskih aktov s protustavnimi elementi. Pravna stališča zakonodajne službe v parlamentu so prepogosto pravno neprepričljiva ali celo nevzdržna. Morebiti ne bi bilo odveč, če bi poslanci opravili

obvezno usposabljanje s področja prava in ustavnega prava. Ne le formalno in navidezno, ampak vsebinsko in kakovostno. Ustavnopravne razprave kompetentnih razpravljalcev bi bile lahko del rednih aktivnosti v parlamentu.

SODNI ZAOSTANKI IN »ŽALITEV SODIŠČA«

S spremembo pravnega mišljenja je mogoče kljubovati tudi problemom, kot so sodni zaostanki. Za zmanjševanje sodnih zaostankov pravni red ne potrebuje nikakršnih novih zakonov ali pravnih določb, niti izrednih ukrepov, kot je projekt Lukenda. Za uresničenje tistega, pa tudi več od tistega, kar določa zakon, ki je bil pripravljen v okviru omenjenega projekta in naj bi odločilno prispeval k odpravljanju sodnih zaostankov, povsem zadošča enostavna sprememba sodne prakse, upravljanja sodišč, pravno-etičnega samorazumevanja sodnikov rednih sodišč in notranjega (samo) nadzora nad delom sodnikov. Brez sprememb zakonodaje!

Zadošča že (sicer nujno potrebna in takojšnja, hkrati pa strokovno najbolj dostojna) sprememba v načinu vodenja sodnih postopkov in pri razlagalni uporabi procesnih določb v veljavni zakonodaji. Sodnice in sodniki bi morali od strank v postopku zahtevati, da se obravnav udeležijo optimalno pripravljene. Samo izjemoma bi se smelo obravnavo odpovedati oziroma prestaviti. Samo izjemoma bi se smelo dovoliti, da se tožnik, toženec ali druga stranka v postopku ne udeleži obravnave. Za ugotavljanje upravičenosti izostanka bi moral biti na temelju že obstoječe in veljavne zakonodaje vzpostavljen učinkovit sistem nadzora, neupravičeni izostanki pa bi se morali ustrezno in sorazmerno kaznovati. Pravni zastopniki bi smeli biti vključeni v le toliko sodnih zadev, kolikor jih še lahko učinkovito in optimalno obdelajo. Obseg dela in zaslužek pravnih zastopnikov bi moral biti skorajda brez izjeme odvisen od kakovosti zastopanja.

Vstop v sodno dvorano pred sodnika z zadevo, ki pravno očitno ni sporna, kjer je pravno pravilna rešitev očitna in nedvoumna ali ki jo zaradi narave in vsebine ni dostojno obravnavati pred sodiščem, bi morali sodniki obravnavati kot »žalitev sodišča«.

Vsak postopek, ki bi se ga stranke morale udeležiti v lastnem interesu in bi iz istega razloga morale biti tudi optimalno pripravljene na obravnavanje zadeve, bi se moral končati v najkrajšem možnem času. To je čas, ki ga sodnik potrebuje za to, da glede na izkazana in dokazana dejstva in okoliščine sprejme sodbo. Odgovornost za kakovostno in prepričljivo dokazovanje teh dejstev in okoliščin (to je bistveno!) morajo v celoti prevzeti stranke – s kakovostjo nastopa pred sodiščem. Samo izjemoma, če gre za bolj zapleteno pravno vprašanje, za bolj zapleten in zato daljši dokazni postopek ali če je treba zaradi nujnih razlogov preložiti eno ali celo več glavnih obravnav, sodišče ne bo sodbe sprejelo in razglasilo takoj po koncu dokaznega postopka in na isti obravnavi. O tem bi se morala izoblikovati enotna, transparentna in strokovno prepričljiva sodna praksa, ki bi jo družini v strokovni sodniški razpravi in z močjo (ustavno) pravnega argumenta izoblikovala sodišča.

Tako bi moral sodni sistem sam poskrbeti, da nerazumne in banalne, »pravdarske« zgodbe ali pa primeri z očitnimi kršitvami prava in očitnimi pravno pravičnimi rešitvami ne bi trtili sodniškega časa in žalili avtoritete sodne veje oblasti. V takšnih okoliščinah se ne bi smelo dogajati, da se ljudem dolgotrajno, grobo ali očitno kršijo socialne in druge pravice. Na primer tako, da delodajalci svojim delavcem ne izplačujejo osebnih prejemkov ali ne plačujejo socialnih zavarovanj. Pravna zaščita in uresničevanje socialnih pravic, pravic iz delovnopravnih razmerij ali drugih pravic, ki so očitno kršene, ne moreta in ne smeta biti odvisni od vlaganja tožb in dolgotrajnih sodnih postopkov. Ni pravno sprejemljivo, če se o teh vprašanih ne odloči nemudoma, ko se odkrije nepravilnost, če se nemudoma ne zagotovi poplačila krivic in če se pospešeno ne kaznuje kršiteljev zakonodaje, kadar je to mogoče ali celo nujno storiti. Pravno šokantno pa je, če si katerikoli predstavnik pravniškega ali celo sodniškega poklica drzne izreči tako poklicno nedostojno misel, kot je tista o »težavnosti in celo nezmožnosti dokazovanja naklepa delodajalcev pri neplačevanju socialnih zavarovanj«.

ZAŠČITA ČLOVEKOVEGA DOSTOJANSTVA

Za dvig kakovosti pravne države in zaščito človekovega dostojanstva ne potrebujemo še več diplomiranih pravnikov, pravniških poklicev, odvetnikov in notarjev, pravnih svetovalcev, pravnih pravil, še bolj besedilno dolgovernih in črkovno podrobnih pravnih določb, še več javnih služb in funkcij ali celo sprememb ustave. Treba je spremeniti način razmišljanja o pravu in skozi pravo oziroma prevladujoče pravno mišljenje kot tako. S spremembo takšnega načina razmišljanja je treba spremeniti proces pravnega izobraževanja, zakonopisje, interpretacijo prava, pravne argumentacije in pravno prakso. Treba je spremeniti družbeno prakso. Ni videti, da bi lahko še kako drugače zagotovili tisto – vsebinsko – kakovost pravne države, ki pomeni vzpostavitev vladavine prava kot vladavine strokovnosti, razuma, življenjske logike, etike in pravičnosti. Ta dosegljivi cilj pa bi bilo nujno doseči.

DR. ANDRAŽ TERŠEK je ustavnik, sourednik revije za evropsko ustavnost *Revus* in je zaposlen na Univerzi na Primorskem.

Ali bi prodali najboljšega soseda?

VIKTOR KRŽIČ NOVAK

Danes lastniki prodajajo Mercator iz nuje, vendar bi se morala širša skupina ljudi, ki pri prodaji sodeluje, kljub zagatni situaciji vprašati, na podlagi kakšnih izračunov to počne. Če se pri prodaji Mercatorja ne zazremo v prihodnost, tvegamo, da bomo dobili popolnoma zmotne poglede in napačne izračune učinkov, ki bodo s takšno prodajo nastali.

Vsi smo v dilemi, komu naj v finančni stiski, v katero je zapredeno lastništvo Mercatorja, damo prav. Ali slediti interesom lastnikov? Ali interesom bank? Ali pa morda logiki širšega gospodarskega učinka, ki ga ta prodaja prinaša? Zdi se, da je lastnik že zapravil vse možnosti, da bi lahko razmišljal širše. Njegova logika je le še čim bolj donosno prodati Mercator in z denarjem poplačati kredite. Tudi drugi finančni lastniki, ki v tej prodaji sodelujejo, dajejo vtis, da bi se delnic Mercatorja radi kar najhitreje znebili. Vendar menim, da je edini pravi pogled na prodajo izključno tisti, ki se opira na analizo, kakšne učinke bo omenjena prodaja imela na slovensko gospodarstvo.

Poudarjam, da so vse ocene in podatki, ki se nanašajo na prihodnje poslovanje, seveda lahko le prognoza, kako bi se predvidoma odvijal scenarij širšega učinka (oziroma neučinka) te prodaje. Obenem pa vendarle temeljijo na nekaterih dosedanjih izkušnjah prodaje drugih slovenskih gospodarskih družb in na podatkih o dosedanjem vplivu in pomenu Mercatorja za slovensko gospodarstvo. Vprašanje se torej glasi:

ZAKAJ BI MERCATOR MORAL OSTATI NAJBOLJŠI SLOVENSKI SOSED?

Prvi argument – Tuji lastnik bo brez dvoma krčil seznam slovenskih, domačih dobaviteljev takoj po izteku zavezi, zaradi česar bo prišlo do občutnega zmanjševanja delovnih mest pri veliki večini dobaviteljev Mercatorja. Pred vrata Mercatorja bodo z novim lastnikom prišli nestrpni novi dobavitelji, željni odrezati svoj delež kolača na novem tržišču. Ob takšnem pritisku bo zagotovo mnogim uspelo na račun sedanjih slovenskih dobaviteljev. Gre za logično ekonomsko sosledje – izgubi trga bo sledilo močno zmanjšanje zaposlenih, če bodo podjetja želela preživeti. Če predpostavimo, da bi zaradi prodaje Mercatorja prišlo v prihodnjih letih do večje izgube delovnih mest v Sloveniji, potem zagotovo ne moremo trditi, da je takšna prodaja smiselna. Še več, da se lahko slovenska država od nje preprosto distancira in jo prepusti zgolj interesom privatnega kapitala, saj bodo ne nazadnje vsa bremena take občutne oslavitve slovenskega gospodarstva in zmanjševanja delovnih mest padla izključno na že tako sključena ramena davkoplačevalcev in države.

Tudi v samem Mercatorju bo namreč zaradi iskanja sinergij zagotovo prišlo do zmanjševanja števila zaposlenih. Popolnoma logično je, da bo novi kupec izkoristil legitimno pravico, da izpelje svojo prodajno strategijo, kot sta, na primer, krepitve izdelkov lastne blagovne znamke in zagotavljanje novih trgov svojim, že dolgoletnim dobaviteljem (najprej dobaviteljem znotraj poslovne skupine in nato ostalim). Takšne spremembe se lahko zelo prefinjeno in neopazno naredijo v prihodnjih petih do sedmih letih.

Že ob upoštevanju te točke bi država izgubila ogromno sredstev na treh področjih: s krčenjem delovnih mest bi prišlo do velikega zmanjšanja prilivov od prispevkov in davkov, ki jih plačujejo slovenski dobavitelji Mercatorja in zaposleni v Mercatorju v javne blagajne; z dodatnimi obremenitvami države za socialne transferje, ki bi nastali z odpuščanjem zaposlenih; z zmanjšanjem splošne potrošnje, ki bi sledila izgubi delovnih mest, kar bi slabo vplivalo na povpraševanje na trgu.

Zaradi izgube trga bi slabše poslovali slovenski dobavitelji. Slabše bilance bi pomenile za državo manjše plačilo davkov na dobiček ter manjši ostanek sredstev za razvoj podjetij. Mnoga od njih bi dolgoročno stagnirala ali celo propadla, v kolikor na novih trgih ne bi našla svežega prodajnega zagona. Upam si tvegati napoved, da bi mnoga med njimi dolgoročno izgubila kritično maso trga in bi bila tako obsojena na propad, saj je domači trg za vsa podjetja (predvsem za mala in živilska) brezdvoma najdostopnejši. Tisti, ki v mojo napoved dvomijo, naj obiščejo tuje diskontne trgovine na Slovenskem ter primerjajo število slovenskih izdelkov, ki jih najdejo v njih, s trenutnim številom v Mercatorju.

Rezultati analize ene od tujih trgovskih diskontnih verig so bili takšni: v njej najdemo naslednje slovenske izdelke: kruh – več vrst, dve vrsti jajc, radenska – samo ena vrsta, nagrobne sveče, sladkor – samo ena vrsta, domači keksi. Tudi ob upoštevanju dejstva, da je morebiti na policah skrit še kakšen domači proizvod, ki je bil v analizi spregledan, količina blaga slovenskih dobaviteljev ne presega pet odstotkov od celotne

ponudbe analizirane tuje trgovske verige. Petindevetdeset odstotkov je bilo uvoženega blaga.

Seveda je to, da ima lastnik verige na policah skoraj izključno tuje blago, njegova legitimna pravica. Toda če upoštevamo obseg celotne prodaje tujega blaga domačim kupcem v izbranim diskontu, lahko sklepamo, koliko delovnih mest (davkov) izgubimo, ker odstotek ponudbe slovenskih dobaviteljev ni višji. Pohvalno je, da so bila s prihodom novih trgovskih verig odprta nova delovna mesta v Sloveniji. Obenem pa se je treba zavedati daljnosežnejših posledic takega »izvažanja denarja« slovenskih potrošnikov v tujino, ki močno izniči učinek odpiranja delovnih mest. Dejstvo, da se sredstva iz nakupov v izbranim diskontu prelivajo (skoraj 95 odstotkov) v tujino, ima dvojno posledico. Zmanjšuje se kupna moč za nakup slovenskih izdelkov in posledično zapirajo domača delovna mesta. Z nakupom uvoženih izdelkov se namreč podpirajo delovna mesta v tujini. Korist za javne blagajne od zaposlenih v takih trgovinah (gre za večinoma nizko plačana delovna mesta, ki prinašajo manj prilivov v blagajne v primerjavi z delovnimi mesti z višjo plačo) je bistveno manjša, kot pa je vrednost izgubljenih delovnih mest v Sloveniji zaradi izločenosti slovenskih dobaviteljev iz nekaterih tujih diskontnih trgovin. Zato ni pretirana ocena, da trgovski sistemi, kot so Mercator in nekateri drugi, ki imajo v svoji ponudbi veliko blaga slovenskih dobaviteljev, podpirajo vsaj do trikrat več delovnih mest, če se upošteva njihov učinek na celotno slovensko gospodarstvo.

Če primerjamo zgolj učinek z vidika prilivov različnih davkov in prispevkov v javne blagajne, pa je še slabše, kadar se zgodi prevzem obstoječega trgovskega podjetja. Logika velikih tujih trgovskih sistemov je, da večino blaga pripeljejo prek svojih dobaviteljev iz tujine. Na domačem trgu kupujejo v večini primerov le hitro pokvarljive izdelke, izdelke, pri katerih bi bila transport in skladiščenje glede na predvideno maržo predraga, ter v nekaterih primerih tudi močne domače blagovne znamke, ki jih kupci absolutno zahtevajo. Pogosto pa z intenzivnim marketingom zelo hitro prepričajo potrošnike, da sprejmejo nove izdelke in navade. Zato je vstop slovenskih izdelkov v takšne trgovske sisteme v tujini (tudi če je izdelek v vseh elementih boljši) v mnogih primerih skoraj »misija nemogoče«, saj tuji lastniki preprosto štitiijo svoje lastne, domače dobavitelje oz. svoje gospodarstvo. Nihče jim ne zameri, saj podpirajo domača delovna mesta. Toda enaka logika bi morala veljati tudi za naša največja trgovska podjetja. V primeru, kadar so cene in kakovost izdelka absolutno primerljive ali enake s tujimi izdelki, ne vidim težav v tem, da prednost dobi domači dobavitelj, ki zagotavlja delovno mesto v Sloveniji. Domači dobavitelj nudi tudi boljši prodajni servis, zato nikakor ne drži kritika različnih ekonomistov, da takšno razmišljanje lahko omeji konkurenco na trgu in posledično prispeva k višjim cenam. V praksi je pogosto velikokrat obratno, da namreč slovenska podjetja pri mnogih izdelkih ponudijo kupcu za dobro kvaliteto nižjo ceno v primerjavi z zahodnimi podjetji. Zagotovo podpiram odprtost sodelovanja med državami, a le, če je ta res poštena in vzajemna in ni plod enostranskih interesov tujega kapitala. Kriterij, koliko delovnih mest prinaša tuje podjetje s prodajo in investiranjem v Slovenijo (pri tujih trgovskih verigah tudi delež slovenskega blaga v njihovih trgovinah), bi moral biti ključen za razmislek, koliko je takšno podjetje pomembno za slovenskega davkoplačevalca, saj samo večje število davkoplačevalcev zniža breme celotne mase, ki jih mora posameznik plačevati v javne blagajne. Tuja trgovska podjetja bi ravno s prodajo slovenskega blaga pridobila dodatne simpatije pri potrošnikih in javnosti. Tako bi pokazala *de facto* izvajanje evropske ideje o prepletanju ekonomij.

Vzemimo znani primer prodaje podjetja Lek in poskušajmo ugotoviti, kakšne učinke je imela ta prodaja za slovenske davkoplačevalce.

RTV Slovenija je 29. novembra 2007 poročala naslednje: »Metod Dragonja, nekdanji predsednik uprave Leka, je dejal, da so bile vse odločitve v zvezi s prodajo Leka Novartis sprejete na poslovnih temeljih. Parlamentarno komisijo, ki preiskuje prodajo državnega premoženja v Kadu in Sodu, je namreč zanimalo, zakaj je uprava Leka leta 2002 tako podpirala prodajo družbe švicarskemu farmacevtskemu podjetju. Dragonja je še pojasnil, da političnih pritiskov ni bilo, za prodajo pa so se odločili, ker so se želeli razširiti na ameriški trg. Lek je želel postati del vodilne farmacevtske družbe generičnega profila na svetu, je še pojasnil Dragonja.« Če preverimo podatke, vidimo, da se to v praksi v precejšnji meri ni uresničilo. Ob prodaji leta 2002 je imel Lek celoletne prihodke 339,8 milijonov evrov in 2.580 zaposlenih, Krka pa celoletne prihodke 343,3 milijonov evrov in 3.399 zaposlenih. Leta 2010 je bilo razmerje precej drugačno. Prihodki Leka

za leto 2010 so znašali 575,87 milijonov evrov, imel pa je povprečno 2.472,03 zaposlenih, medtem ko so celotni letni prihodki Krke znašali 960,26 milijonov evrov, podjetje pa je imelo v letu 2010 4.329 zaposlenih. Še večja razlika se pokaže, če primerjamo davek od dobička, ki sta ga obe podjetji vplačali v državno blagajno. Lek je od leta 2006 do 2010 plačal državi 73.279.501 evrov davka od dobička, Krka pa v istem obdobju 194.568.023 evrov. Komentar ni potreben – je pa skoraj zastrašujoč, če ga apliciramo na prodajo Mercatorja. Jasno je namreč, kateri lastnik je bil za državo koristnejši.

Če primerjamo še stroške dela, ki so pomembni z vidika prilivov v različne javne blagajne, so ti pri Leku v letu 2010 znašali 122.310.407 evrov, pri Krki pa 168.323.00 evrov. Tudi v tem primeru je razlika dovolj očitna.

Priznati je torej treba, da bi na osnovi te, sicer kratke analize še celo popolni ekonomski nevedneži težko trdili, da je bila prodaja Leka za davkoplačevalce koristna oziroma zanesljiva prava odločitev.

Državo in davkoplačevalce pa mora ob strateških gospodarskih odločitvah brezdvoma najbolj zanimati, kakšen vpliv ima neka odločitev na javne finance. Z vidika davkoplačevalcev je to ključni argument za sleherno ekonomsko presojo v državi. Državljanje zanima, koliko manj bodo zaradi optimalnega odločanja vlade in zastopnikov ljudstva ter javnih uslužbencev prispevali v državno blagajno. Iz primera Lek torej sledi, da lepi načrti o velikih simbiozah in skupnih nastopih na tujih trgih niso nobena garancija, da se bo to res zgodilo. občutek imam, da v krizi (kar je logično) tuji lastniki najprej poskrbijo za dobro poslovanje matičnih podjetij, njihova podjetja v tujih državah pa so hitreje na udaru večjih racionalizacij in izgube katerega od uspešnih programov. Precej naravno je, da bo lastnik najprej zaščitil domači del podjetja v državi, iz katere prihaja.

Drugi argument – Zgolj zaradi finančne stiske prodati podjetje, ki si ga gradil dolga desetletja, je lahko velika napaka. V današnjih gospodarskih pogojih je ponovno ustvariti kaj podobnega skoraj nemogoča naloga. Mercator bi bil namreč s svojo organizacijsko sposobnostjo lahko še naprej ključni akter za prodor slovenskih dobaviteljev na tuje trge. Že do zdaj je z odpiranjem novih centrov in prevzemom konkurentov naredil ogromno za širitev prodaje številnih slovenskih dobaviteljev na tuje trge. Brez njega bi mnoga podjetja svojo prodajo težko razširila na nove trge in enako težko pozneje uspešno nadaljevala prodajo tudi pri drugih trgovcih v regiji. Tako so ob Mercatorju zrasla mnoga mala slovenska podjetja, ki krepko prispevajo k večjemu številu zaposlenih in plačujejo vedno večje davke v državne blagajne. Še posebej pomembno bi bilo, če bi se Mercator širil tudi na zahod (kjer so marže pri mnogih izdelkih bistveno višje in kupna moč večja) in zgradil trgovska središča, v katerih bi se povezovala slovenska podjetja. S takšnim prodorom in povečanim obsegom prodaje bi lahko odprli številna delovna mesta v Sloveniji. To je zelo pomemben način, da bi se občutno povečala prodaja slovenske hrane na zahodnih tržiščih, saj je neposredna prodaja tujim verigam skoraj nemogoča.

FOBIJA PRED TUJCI?

Pri prodaji Mercatorja ne gre za kakšno fobijo pred tujci, kot pogosto slišimo, temveč za preprost razmislek in izračun, kaj nam to prinaša. Mislim, da je naloga vlade in birokracije predvsem ta, da slovenske davkoplačevalce obrani pred novimi stroški in neperspektivnimi krediti. Davkoplačevalci preveč trdo zaslužijo svoj denar, da jih ne bi močno zanimalo, kaj se s takšno prodajo dogaja in kako bo vplivala na njihova prihodnja bremena. Ne zanima jih cela paleta čustev med kupci in prodajalci, številne zaveze, optimistične zgodbe o velikih združenih podvigih podjetij, temveč golo dejstvo, kaj jim bo ta prodaja prinesla. Žal številni argumenti kažejo, da se bo njihovo breme zaradi prodaje Mercatorja le povečalo. Če sta vlada in parlament

Strinjam se s strategijo za razvoj visokotehnoloških podjetij, toda pred tem bomo še kako rabili tudi takšna podjetja, kot je Mercator.

DOKUMENTACIJA DELA/LEON VIDIC

tista, ki naj bi usmerjala Slovenijo k čim nižjim davkoplačevalskim bremenom, potem bi morala trezno razmisliti in se odločiti, kaj je v primeru Mercatorja najbolje.

Ker z dolgoročne perspektive prodaja Mercatorja ni smiselna in ker smo v Sloveniji že najeli za nekaj milijard evrov kreditov, za katere ne vemo, kakšni so sploh njihovi učinki, menim, da ne bi bila nikakršna težava z jasnim razlogom najeti še 450 milijonov evrov za dokapitalizacijo bank iz naslova ustavitve prodaje Mercatorja. Tako vsoto lahko država prihrani že z resnejšim organizacijskim posegom v birokracijo, vlada pa bi imela argumentiran »podjetniški načrt«, da nekaj privarčuje in se usmeri v bolj donosne zadeve. Naj navedem le nekaj resnejših organizacijskih posegov: namesto Mercatorja odprodaja Slovenskih železnic, ki še dolgo ne bodo donosne in ne morejo prispevati k razvoju slovenskega gospodarstva, odgovornost državnih uradnikov na vodstvenih mestih za zmanjšanje stroškov v njihovih uradih, variabilne plače državnih uslužbencev in nagrajevanje po učinku, bistveno večji nadzor nad podatki zaposlenih v upravi pri uveljavitvi nadomestila za prevoz na delovno mesto, zmanjšanje števila zaposlenih v javni upravi in njihova preusmeritev v podjetniške centre, tudi do 20-odstotno zmanjšanje delovnih ur v javni upravi zgolj z blokado socialnega omrežja Facebook ...

Poleg racionalizacije državne uprave bo država v primeru, da zaustavi prodajo Mercatorja z dokapitalizacijo bank, imela dolgoročno pozitivno bilanco tudi z naslova vseh davkov, ki bodo v tem primeru še vedno pritekali od zaposlenih, ki delajo preko dobaviteljev za Mercator in v samem Mercatorju. Samo z vidika tega argumenta se ji bo v primerjavi s prejetjo kupnino prodajalca to zagotovo poplačalo v prihodnjih (morda petih ali šestih) letih.

Tretji prihranek je običajno večji priliv od davka na dobiček domačih podjetij v primerjavi s tujimi (vsaj iz primera Lek izhaja, da Krka s slovenskim lastništvom plačuje državi precej večji davek od dobička).

Kar hitro pa se lahko ob prodaji Mercatorja zgodi nasprotni scenarij, da bo izguba prilivov iz naslova različnih davkov in prispevkov stala državo letno krepko preko 100 milijonov evrov. V takšnem primeru se bi kupnina že v desetih letih zdela zelo skromna.

Tako bi imel Mercator prepotreben mir za ukvarjanje z razvojem in osvajanjem novih tržišč. Lastniki ob dobrem poslovanju zagotovo z njim ne bi imeli izgube. Državi pa bi ostali stabilni davkoplačevalci.

MAR JE TO RES VMEŠAVANJE?

Mnogi kritiki porečejo, da je takšno razmišljanje vmešavanje države v gospodarstvo. Različni

borzni analitiki pa ne pozabijo poudariti, kako je po moderni ekonomski teoriji vse treba prepustiti borzi in njeni nevidni roki. Vsi ti komentari so narejeni brez vsake analize, pogosto zelo lahkotni, kot da se s takšnim podjetjem, ki so jih vodstva in delavci ustvarjali skozi leta garanja, lahko mešetari zdaj z eno, potem zopet z drugo neargumentirano, a modno ekonomistično idejo, ki je običajno le v korist določenemu lobiju v prodajnem postopku. Zakaj bi morali verjeti prepričevanju kupca in ekonomskih strokovnjakov, da bo prodaja koristna za Mercator, slovenske dobavitelje, davkoplačevalce, borzo in še kaj? Gre res zgolj za strah peščice ljudi, ki razmišljajo s preveč zastarelo kmečko logiko in ne vidijo nobene prednosti omenjene prodaje? Če zgodba Lek po skoraj desetih letih slovenskim davkoplačevalcem razkriva bistveno drugačne rezultate od tistih, ki so jih ob prodaji napovedovali, mar bomo še naprej ostajali naivni in verjeli besedam o velikih uspehih, kadar se podjetja prodajajo tujcem? Mar nismo tudi davkoplačevalci gospodarstvo, država in še kaj in zato morebiti ne bi smeli odločno zahtevati celovitega pogleda na prodajo Mercatorja, ki kaže, da je takšna prodaja za prihodnost Slovenije škodljiva? Od neprestanega tarnanja ljudi na vodilnih položajih, kako se v državi ne da storiti tega ali onega, bomo davkoplačevalci še naprej plačevali vedno več. Dokler ne bomo tudi davkoplačevalci bankrotirali pod težo neučinkovitega menecanja birokracije in njene zavezanosti interesom lobijev, namesto da bi bil njen edini interes zgolj in samo sleherni davkoplačevalec v državi.

Že dolgo velja pravilo: »Ne prodajaj dobrih podjetij, če lahko z njimi zaslužiš!« Toda mar je zgolj naključje, da niti v predvolilni tekmi tega pravila ob prodaji Mercatorja nismo slišali še niti enkrat? Strinjam se s strategijo za razvoj visokotehnoloških podjetij, toda pred tem bomo še kako rabili tudi takšna podjetja, kot je Mercator. Zato bi bilo veliko lepše poslušati novice, da je Mercator kupil nove in uspešne trgovske verige. Ali pa se bomo zaradi očitnih neekonomskih razlogov, kot je pokazala ta analiza, spustili v avanturo, da je za vse lahko boljši tuji gospodar, ker poštenih in sposobnih gospodarjev v Sloveniji več ni? In tako bomo na hitro in za ceno, kakršno bo ponudil trg, prodali še vsa neprodana domača podjetja. Mislim, da je gospodarska kriza čas, ko bi morali še posebej ceniti vsako delovno mesto in sleherno uspešno podjetje. Mar so torej prodajalci Mercatorja ekonomsko neizkušeni, da se ne zavedajo, da obstaja v tem primeru še druga pot in da vedno bolj obubožani davkoplačevalci napak ne morejo več odpuščati?

–
VIKTOR KRŽIČ NOVAK je podjetnik.

pogledi

naslednja številka izide
14. decembra 2011

NAROČILA
IN DODATNE
INFORMACIJE:

080 11 99, 01 47 37 600,
www.pogledi.si ali narocnine@delo.si

DOBRODOŠLI

TRAVIATA
POD ZVEZDAMI
KDO JE NAJMOČNEJŠI NA SVETU
LISZT: SLAVNOSTNA MAŠA
HRESTAČ - BOŽIČNA ZGODBA
NABUCCO

VABLJENI K VPISU ABONMAJA

1. G. VERDI: NABUCCO, OPERA
2. M. KOGOJ: ČRNE MASKE, OPERA
3. A. ADAM, D. COLEMAN: GISELLE, BALET
4. PLES POEZIJE, BALET
5. OPERNI VEČER ALI ORATORIJSKI KONCERT
6. PREDSTAVA PO IZBIRI:

- F. J. HAYDN: APOTEKAR, OPERA
- A. DVOŘÁK: RUSALKA, OPERA
- VIDNONEVIDNO, BALET
- POD ZVEZDAMI, BALET

BLAGAJNA SNG OPERA IN BALET LJUBLJANA
CANKARJEVA 11, LJUBLJANA
T: 01/24 11 766, BLAGAJNA@OPERA.SI
ODPRTO OB DELAVNIKIH MED 10. IN 17. URO